

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

JOHAN C. SULKJÆR:

NØRRE NISSUM SOGN I SKOVBORG HERRED

I.

UDGIVET MED STØTTE AF DEN GREVELIGE
HJELMSTJERNE - ROSENCRONESKE STIFTELSE

TRYKT I
SILKEBORG VENSTREBLADS BOGTRYKKERI
MDCCCXXXII

Oplag 250 Eksemplarer.

Indledning.

N. Nissum ligger nordligt i Skodborg Herred, ud mod Limfjorden. Paa de andre Sider omgives det af Gudum, Fabjerg og Nørlem Sogne. Arealet udgør ca. 21 km², og det hører saaledes til Herredets middelstore Sogne. Folketallet var i 1769: 395, i 1787: 416 og i 1801: 408, altsaa nærmest Stilstand. I 1834 er det naaet op til 573, 1850: 661; i 1860 er det gaaet tilbage til 624. Derefter gaar det atter frem: I 1880: 776, 1901:1038, 1911: 1292, 1925: 1239 Indbyggere. I »Stigts Register«, som formentlig stammer fra Aar 1599, er der 12 Gaarde, store og smaa, under Bøvling Len, tilhørende Kongen, 8 Gaarde tilhørende Gudum Kloster og 52 Gaarde, store og smaa, tilhørende Adelsfolk. Tiendeydernes Antal er ialt 67. I 1905 var der 65 Gaarde med 242 og 76 Huse med 25 Td. Hk., samt 15 jordløse Huse.

Sognet er frugtbart med bakkede Jorder, væsentligst med Lerunderlag. Af Hede findes der, i Følge Trap, 26 ha. Skønt dette ikke udgør mere end 1 Procent af Arealet, er den vanskelig at finde. Man synes ikke, at der er nogen Hede i Nissum. Der findes nogle lyngklædte Bakker ved Ardal. I Følge »Danske Gaarde« skal der findes 14 Tdr. Land Hede ved Agergaard og 8 Tdr. Land ved N. Byskov. — Skønt Nissum aldrig har været et Hedesogn, men ogsaa i ældre Optegnelser betegnes som frugtbart med grøn Agerjord og Kornmark og sparsom Eng, har der dog været meget større Lyngarealer forhen. I 1683 om-

ved Byskov, Seminariet og dets nærmeste Omegn med Vand. Boringen viste, at der øverst ligger stift Ler og grusblandet Sand, derefter fast Mergel, smaa skiftende Lag af Ler og Sand, og ret dybt nede et Lag Al. Dog skal det ikke være ualmindeligt at finde saadanne dybtliggende Allag i dansk Jord«. — I det hele bestaar Overfladen hernede, og i Sognet som Helhed, mest af Moræneler, delvis blandet med Sand. Men adskillige Steder findes ogsaa lagdelt Sand eller Grus, saaledes i Bakkerne ved Hulvejen nordøst for Ejdal, ligeledes i N. Borums Mark.

. . . »Lavlandet« naar dog ikke ud til Sognets Grænser. Landet hæver sig igen mod Sydvest op efter S. Skausgaard, Blæsbjerg og Nissumbol, men særlig mod Sydøst efter Byskovgaardene, Hyldgaard og særlig Bjerg, der svarer til sin ældste Betegnelse: »Gaarden i Nissum paa Bjerget«. Her er vi atter oppe paa en Højde af 63 m. Fortsætter vi med Vejen, træffer vi lige ved Sogneskallet Sognets eneste rigtige Oldtidsminder, de 4 Viumhøje, hvoraf dog kun 2 ligger i Nissum. Fra dette sydøstlige Højland glider Skørbæk og Høvedbæk (sidstnævnte vistnok Sognets største Vandløb) ned til Fjorden.

Vender vi saa tilbage til Højdedraget ved Landevejen — ja, saa skraaner altsaa Nordsognet ned mod Vandet. Det ejendommelige her er de mange nordgaaende Dale nedad mod Fjorden. Det er Erosionsdale, rimeligvis dannet af rindende Vand. I Dalen løber gerne en lille Bæk. Saadanne smaa Vandløb kan jo let svinde hen eller komme til at ligne en almindelig Grøft, saa enkelte af dem kan maaske knap findes. Særlig i ældre Tid dannede de næsten altid Skel mellem Ejendommene. Borbæk løber i Ø. Kamstrup Mark. Lindbæk var Skel mellem L. Kamstrup og Gantris. Marselbæk har gjort Skel mellem Hundskjær og Høgsgaard. Støvelbæk kom-

mer fra Kongensgaard »Bløder« og gik forbi den gamle Gaard Støvelbæk, der er lagt ind under Ø. Stockholm. Den sidste Rest af Gaarden, nemlig Dammen, er for ca. 45 Aar siden fyldt efter. Lønbæk er paa et Stykke Skel mellem Broksgaard og Torngaard og Østergaard Mark. Endelig Kaarbæk længst mod Vest mellem Nissum og Lem. — I Dalene findes flere Steder smaa Krat, hvoraf det største i min Drengetid var — og er vel endnu — i Dalen sønden for S. Østergaard. I Krattene fandtes smaa Træer, Tjørn og mange Hasselbuske. Ræven, og der sagdes ogsaa Grævlingen, havde Huler derinde. Nærmest ved Fjorden fandtes Brombær. Krat findes ogsaa paa Forstranden (»Foldbakkerne«), og her findes mange Brombær, især paa Flagerne, der er styrtet ned paa Grund af Vandets Underminering.

Jeg syntes i min Barndomstid, at disse Dale var den skønneste og mærkeligste Del af Sognet. I en saadan Dal kunde en lille Purk nok gaa og blive »henne« for sig selv. Dalen blev jo længere jo dybere, jo mere man nærmede sig Fjorden. Til sidst var Verden oven over helt borte, og man var i Eventyrland. I en af disse Dale har jeg første Gang truffet Gøgeurter. De baade henrykkede og forskrækkede mig. Jeg var bange, at jeg havde forvildet mig bort og var kommen til fremmede Lande. Det kunde ikke være rimeligt, at der voksede saadanne Blomster i Danmark. — Første Gang, jeg naaede helt ned til Fjorden, var en blikstille Sommerdag i 1883 ved Østerboel Strand. Jens P. Skausgaard og Maren bjergede Hø paa en Eng i Nærheden, og saa gik lille Christian lidt paa egen Haand. Ganske pludseligt slap Landet op. Under Skrænten gled smaa, glasklare Krusninger mod Strandbredden. Jeg forstod, at jeg var kommen til Verdens Ende. — Anden Gang var ved Balle. Det var en skummel Efteraarsdag, da Blæsten førte Flager

af salt Skum ind over Stranden. Der var »Gæs« paa Fjorden. Langt ude saas med Mellemlum trekantede Sejl. Her laa Skibe og kæmpede sig frem gennem Vandet. Hvor kom de fra, og hvor vilde de hen, og hvad førte de om Bord?

Skønt Fjorden altid lever med i Nissumboernes Sind, er det kun faa, som i den nyere Tid har søgt deres Bjerling paa Vandet. Da der i 1848 besvaredes en Forespørgsel om Sognets Næring, har kun P. Grøngaard, Niels Jakobsen i Gantrishus og Jens Rounborg i Kamstruphus Baade i Limfjorden. Men i ældre Tid, da Skatter og Landgilde ydedes i Naturalier, er ogsaa Fisk ofte mellem Ydelserne, hvilket nok kunde tyde paa, at Fiskeriet engang har spillet en noget større Rolle. — Undertiden har Fjorden vist sig fjendsk mod Sognet. I 1825, da Agger Kanal danedes, og under Stormfloden 1839 (den, der bl. a. bortskyllede Lemvig Fattiggaard), naaede Ødelæggelsen ogsaa herind. Der bortskylledes Stykker af Jorderne til Kamstrupgaardene, Kalboer, Smedslund og Hedegaard. Hartkornet blev derfor nedsat med ialt godt en Sk. Hk., hvilket sikkert var for lidt, selv om Skaden ikke kan have været særlig betydelig. — Der kunde ske uhyggelige Ting hernede ved Fjorden. I 1604 fik saaledes Thomas Maltesen til Tanderup Kongebrev angaaende Forfølgelsen af Chr. Christensen i Nissum By og Sogn, der »efter Loven er bleven forfulgt og gjort fredløs, fordi han har slaaet sin egen Hustru, Dorithe Pedersdatter, ihjel og kastet hende i Fjorden vest for Fisbæk, men alligevel modvillig opholder sig her i Riget mod den dræbte Kvindes Slægtnings Vilje. Det befales alle at være Thomas Maltesen behjælpelig ved at paagribe Chr. Christensen . . .«. — Ikke saa sjældent har Fjorden bragt uhyggelige Gæster til Land. Saaledes drev der i 1840 et Lig i Land ved Ø. Kamstrup Strand. Strandvaske-

ren, der var sømandsklædt og formentes at være en Styrmand af fremmed Nation, blev begravet i det sydøstlige Hjørne af Kirkegaarden. — Værst var det snart, at Fjorden kunde bringe de brave Nissumboere i Fristelse. I 1850 havde en Del Nissumboere faaet en Højesteretsdom (med Fængselsstraffe) for Strandtyveri. De indsendte et Bønskrift om Benaadning til Kongen, hvilket Pastor Lind ledsager af en meget rørende Forbøn. De stakkels Folk, som hidtil har været stræbsomme Familieforsørgere, kærlige Ægte-mænd og omhyggelige Fædre, har nu begaaet denne sørgelige Vildfarelse og tilegnet sig nogle ubetydelige Vragstumper, hvilket desværre her paa Stedet hidtil ikke har været betragtet som uhæderligt. En stor Del af Beboerne sørger som Slægtninge og Venner med de skyldige, og disses Hustruer og Børn fælder Taarer over de domfældte . . . Den brave Pastor Lind er i det hele højt oppe; men det hjælper desværre ikke alligevel. Efter hvad gl. Niels Frandsen fortalte mig, var Knud Aabenraa den, der tilsyneladende nødigst vilde have været i Kachotten. Han fandt paa de mest fortvivlede Udflugter for at slippe fri. — »A er af god Familie«, sagde Knud, »A er Broder til Gæstgiver Mads Kjær paa Torvet, ham kinner I nok!« Men her hjalp intet Broderskab. »A haar en kjøn Kone og nower raahr Børn«, sagde Knud; men heller ikke denne formildende Omstændighed kunde naturligvis nytte noget. Nu var Knud en »kunstig Mand«, og det var ikke let at vide, hvor alvorligt man skulde tage ham. Historien er nok snart gaaet i Glemmebogen. I min Drengetid har jeg aldrig hørt nogen Hentydning til den. Nissumboerne har vistnok skønnet, at den »efter Sagens Omstændigheder« ikke burde komme de »uheldige« til Skade paa deres gode Navn og Rygte.

Landsbyer fandtes der i gamle Dage ingen af i

Sognet; heller ikke vides der at have været nogen Vandmølle, og af Kroer har der aldrig været andre end Smugkroer. De nu forsvundne Vejmøller skal senere omtales. Og de nye Landsbyer — »København« og Seminariebyen — skal naturligvis have en udførligere Omtale. Vi kan da straks gaa over til at omtale, hvad der endnu her staar tilbage, nemlig Sognets Forbindelse med Omverdenen.

I 1786 nævnes *O d d e s u n d v e j e n*, som da er ny og »endnu ej fuldført«. Om der har været en ældre Vej med nogenlunde samme Retning, eller hvilke andre, ældre Vejforbindelser den ny Vej har afløst, kan ikke ses heraf. Den regnes i 1797 dog kun for en »mindre Landevej«. Den var ikke dengang som senere Hovedforbindelsen mellem Lemvig og Ty. Inden Aggerkanalens Dannelselse gik Hovedlandevejen til Thisted fra Lemvig over Heldum, Hou Kirke, Smedshauge og Langerhuse til »Pælediget paa Harboøre«, hvor Vestervig Amt begynder. Oddesundvejen regnedes for $1\frac{3}{4}$ Mil til Aa Mølle og derfra $\frac{3}{4}$ Mil til Oddesund. Hele Vejen er anlagt ved at indgrøfte og fylde den, hvor det har været nødvendigt. Jordbunden er mest leragtig, dog nogle Steder sandet. Den vedligeholdes af Gaardbrugerne i Herrederne; den har 10 Broer, som alle er i god Stand; de vedligeholdes ved Licitation. I 1825 nævnes Broerne i Nissum. En Stenbro i Pilgaard Mark, opført 1798. Stenkister vest for Splind og vest for Kirken. Derimod er der ved Høvedbæk en Kørebro, som formodes at være af Egetræ. Den nævnes dog i 1823 som værende af Sten; ligeledes omtales en Stenbro ved Ardal, opført 1823. — Samtidig nævnes Landevejen fra Lemvig til Skive over Kongengaards og Præstegaardens Mark. Den har Stenbroer nordvest og sydøst for Præstegaarden, i Agergaard Mark, samt i Hyldgaard Mark i Rumpkjær. Vejen omtales i 1780 af Pastor

Grøndlund som Landevejen eller Adelvejen, og endnu i 1868 nævnes den i Forstanderskabsprotokollen som »Skive Landevej«. Den er da Kommunevej og indstilles tilligemed Jordemodervejen fra Splind til Fåbjerg Skel som 1. Klasses Vej. Af 2. Klasses Veje er der paa den Tid kun Vejen fra Hvistenhede forbi Pilgaard til Klarhøj. De andre Veje, deriblandt Vejen fra Splind til Hvistenhede og Vejen fra Søren Tranes (senere Gadegaards) til Grummesgaard Mark, kan ikke anerkendes som offentlige. Om de private Veje, som Beboerne selv maa tage sig af, har der været ført mange Stridigheder, hvorom man kan læse i de gamle Protokoller fra 1700erne og senere i Forstanderskabsprotokollen. Om Hovvejen til Kappel véd man endnu at fortælle i Nissum; den skal være kommen fra Hesselbjerg gennem Torngaard, Broksgaard og Stockholm Mark, videre nord om Studsgaard til Lem. — Da der ingen Jernbane gaar gennem Sognet, er Oddesundvejen fremdeles Sognets Hovedfærdselsaare. I 1854 overtog Amtet efter Ansøgning fra Sognene Vedligeholdelsen af Vejen til Rimmerhus. Nu er den jo helt bleven Amtets. Her færdedes til for nogle Aar siden Dagvognene, der — som vi husker det saa smukt udtrykt i Ad. L. Hansens Højskoleprogrammer — gik 4 Gange daglig gennem Sognet. Nu er de jo bleven afløst af Rutebiler.

I ældre Tid havde kun Købstæderne regelmæssig Postforbindelse. Landboerne havde ofte flere Mil til nærmeste Posthus, og hentede de ikke selv mulige Breve eller Aviser, blev de liggende. I 1848 foreslog nu Generalpostinspektøren Amtraadene og Forstanderskaberne Oprettelsen af Brevsamlingssteder og Ansættelse af Landpostbude, lønnede af Postvæsenet. Der var dog kun Stemning for det første, og først efter 1860 begyndte der ret at blive Fart i Udviklingen af Landpostvæsenet. Her i Nissum stillede

man sig helt afvisende. Pastor Lind noterer derom i Sogneprotokollen 1849: »Fremkommen fra Herredskontoret et Forslag om Oprettelsen af Brevsamlingssteder; men da Lauson til Resenborg, Olesen, Gudumkloster, og Stenstrup, Kongensgaard, har lejet en ædruelig og paalidelig Mand, der 3 Gange ugentlig bringer Breve og Aviser til og fra Lemvig, og samme Mand tillige besørger Breve for enhver i de 3 Sogne, der ønsker det, anser man anden Ordning for overflødig«. — Der blev saa senere — i Tredserne — Udvekslingssted eller Brevsamlingssted hos Niels Sandholm i Ousgaardhus, hvorfra det flyttedes hen til Bager C. E. Jensen i den østre Ende af »København«, samme Sted, hvor der endnu er Postkontor. Senere er der ogsaa bleven Brevsamlingssted ved Seminariet. — Saa længe jeg kan huske, har Telegrafledningen gaaet gennem Nissum; den er vistnok kommen omkring 1870, men havde jo ikke videre Betydning for Sognet. Derimod kom Telefonen først ca. 1890, saavidt jeg husker til den gamle Brugsforening. Nu er der Telefoncentraler baade i »København« og ved Seminariet. Endnu en Slags Traade er bleven spændt gennem Sognet, idet der i 1915 opførtes Elektricitetsværk ved Tved.

Telefonen var, særlig for de gamle, noget der dog forekom dem at være for nymodens. Naar en Mand kom hjem og havde faaet noget at vide om denne nye Opfindelse, spurgte Konen ham gerne om, hvad dette Telefonvæsen egentlig var for noget. — »Det er«, sagde Manden, »at naar A staar i Lemvig og snakker, saa kan du høre det her i Nissum, naar du sætter Øret til Telefonen« — hvortil Konen regelmæssigt svarede: »De æ Løwn!« — Siden den Tid har Verden — ogsaa N. Nissum — set endnu mærkeligere Opfindelser, hvoraf Radioen er den vidunderligste. Desværre ser det næsten ud til, at særlig Ungdommen tager det

ny altfor meget som noget selvfølgeligt. Man taber Evnen til at undre sig, og det er dog en stor Naadegave at kunne det. Den 31. Aug. 1930 hørte jeg i Radio om Branden i Studsgaard. Jeg skrev det straks op og haaber nu at være den første, som har kunnet indlemme Radiomeddelelse mellem de historiske Kilder. -- Det er Meningen, at denne topografiske Oversigt nu i II. Del skulde efterfølges af en mere udførlig historisk Indledning, og skønt jeg har opdaget, at det ikke er helt let at sætte et skarpt Skel mellem det historiske og det topografiske, vil vi dog nu bryde af her og tage fat paa Vandringsen gennem Sognet.

Sognets østre Del.

Da N. Nissum har spredt Bebyggelse, har der været forholdsvis lidt Markfællesskab i gamle Dage. Dog giver en nærmere Undersøgelse her som andendsteds Indtryk af et noget større Fællesskab, end man paa Forhaand vilde være tilbøjelig til at antage. Noget Fællesskab har der været i alle Dele af Sognet, somme Steder mulig kun om Hede, Kær og Græsningsjord. Om Udskiftningen af dette Fællesskab er kun bevaret Optegnelser om Sognets østre Del, samt om Smedsbo. I 1806 udskiftedes Fællesjorden i østre Del af Sognet. Udskiftningen omfatter Hede, Eng, Veje og Forte, samt nogen Agerjord, der skiftes mellem Kamstrupgaardene, Kamstruphus, Hedegaard, Gantris, Gantrishus, Ejdal, Byskovgaardene, Hyldgaard, Bjerg, Karhøj og Agergaard. Delingsplanen er bevaret, tillige med Kortet, tegnet 1804. Men da vi ikke her kan fremstille hele dette Materiale, maa vi nøjes med nogle karakteristiske Udpluk:

»Chr. Kamstrup skal have fri Fart og Kørsel med

hans Korn gennem Niels Kamstrups Hauge og Lukke til hans egen Lukke norden Laden. Den gamle Limgrav og 2 Sk. Land ved samme udlægges til fælles Brug for begge Beboere. Vanddammen østen Chr. Kamstrups udlægges ligeledes til fælles Brug for begge Beboere. Chr. Kamstrup skal ene have Ret til at hugge Torn i Skørbækken eller Vandløbet, som kommer fra Kamstrup Gaarde og løber ud i Fjorden«. — Lodsejerne enes om, at enhver skal have 3 Kærve efter Gøden mod Vederlag i Græsning efter uvildige Mænds Skøn . . . Ligeledes at de, som allerede har pløjet grøn Jord til at saa Baarhavre i, skal have den Kærv af Jorden og intet videre . . . Kirkeejendommene, som ligger under Hyldgaard, lægges langs til Karhøj og S. Byskov Lod paa Byskov Bjerg. De, som ligger til S. Byskov Lod, indtil Karhøj Lod i Nord. De øvrige lægges paa den østre Ende af Agergaards Lod. Peder Davidsen (Hedegaard) beholder som forhen sin Agerlod mellem Vasen og Fjorden . . .

Vi gaar nu over til de enkelte Gaarde. Fæsternes Navne kan i Almindelighed følges til ca. 1600 eller endnu længere tilbage. Men at opremse disse lange Rækker af Navne kan der ikke blive Plads til i saadanne Tilfælde, hvor ikke samme Slægt har beboet Gaarden i en lang Aarrække, eller hvor der ikke vides andet om dem end selve Navnet. Ved Omtale af Ejerskifter medtages ikke pro forma Handeler, Udstedelse af Købekontrakter o. lign. Saa vidt muligt anføres derimod Aarstallet for en virkelig Tiltrædelse. Jeg er ogsaa gaaet noget let hen over den allernyeste Tids Ejerlister, da Arkivstof her fattes, og jeg vanskelig har kunnet faa denne Mangel afhjulpet, da jeg bor langt fra Sognet. Desuden har jeg anset det for mindre vigtigt at anføre, hvad Folk selv kan huske. Indsamlingen er sluttet ca. 1929, og hvad der senere er passeret, har altsaa i Almindelighed ikke kunnet

komme med. Disse Bemærkninger gælder ogsaa alle de følgende Afsnit.

1. **Agergaard.** — I 1503 udstedtes et Sognevidne paa Nissum Kirkestævne, hvor 12 Mænd bevidnede, at Agergaard i Mands Minde har været frit Gods og er fri for al kgl. Tynge og Skat, undtagen Krigsskat. Senere er Gaarden overgaaet til Kongen; thi i 1688, da den bebos af 2 Bønder, er den udlagt til Ryttergods. I 1718 maa den være kommen i Niels Lindes Besiddelse; thi han udsteder i dette Aar Pantebrev til Kongen, bl. a. paa Agergaard, som nu bebos af Jens Pedersen. Der er Skifte efter ham i 1740, da Sønnen Mads Jensen overtager Fæstet. Denne døde i 1783. Enken, Mette Pedersdatter, stiftede i 1790 et Legat, som endnu bestaar. Hun flyttede til Smedslund. Den næste Fæster var Lars Christensen, som døde 1789. Hans Enke, Maren Christensdatter, blev i 1790 gift 2. Gang med Ole Jensen fra Majaard i Mejrup. Deres Slægt er endnu i Agergaard. Sønnen, Laust Olsen Agergaard, havde Gaarden fra 1828 til sin Død 1847. Hans Datter, Maren, blev i 1850 gift med Laurids Olesen fra V. Vium. Han døde ved Sammenstyrtning af en Sandgrav i 1888. Derefter havde hans Enke Gaarden og senere Sønnen, Niels Lauridsen Agergaard. — Uldsund gik fra Niels Linde i Arv til dennes Søn; senere ejedes Gaard og Gods i 2 Slægtled af Familien Harpøth. Efter Chr. Harpøths Død bortsolgtes Bøndergodset, saaledes ogsaa Agergaard. Laust Olsen blev saa Selvejer i 1830. Agergaard var Sognets sidste gammeldags Fæstegaard. — Laust Agergaard udskiftede 1874 Ejendommen 1 c til Sviigersønnen P. Sørensen, og senere udskiltes Ejendommen 1 d til Sønnen Chr. Agergaard.

2. **Hylgaard** nævnes 1454, da Hans Krabbe til Herpinggaard, sammen med sin Moder og sin Broder, sælger den til Gudumkloster. Gaarden er vel saa ved

Reformationen gaaet over til Kongen sammen med det øvrige Klostergods, der først bortforlenedes, senere udlagdes til Ryttergods. Hyldgaard kom vist til at høre med til dette i 1670. I 1655 og ligeledes i 1683 bor der 2 Bønder paa Gaarden. Af Fæsterne kan nævnes Peder Skriffuer, som omtales 1578; nogle Aar senere bor P. Skriver (som maaske har været Herredsskriver) endnu paa Gaarden, tilligemed Chr. Yde. De to Bønder svarer da Afgift til Nissum Kirke af den Kirkejord, de havde i Fæste I 1708 nævnes Anders Jøssen paa Hyldgaard. At han har været Fæstebonde, kan ses af, at han i 1720 ikke sættes til Kopskats Betaling. Men han er vistnok bleven Selvejer inden sin Død i 1733. Aaret efter blev hans Enke, Karen Mortensdatter (Søster til Oluf Mortensen i Torngaard), gift igen med Selvejer Niels Madsen (fra Engbjerg), der 1743 betaler ialt 9 Rdl. i Skat, Formuen anslaaes til 900 Rdl. I 1761 afstaar han Ø. og V. Hyldgaard, tillige med Dalgaard i Resen, tilsammen for 1010 Rdl. til sin Stedsøn, Peder Andersen. Dennes Broder, Morten Andersen, er Forpagter paa Gudum Kloster. Peder Andersen var gift med Margrethe Jensdatter fra Byskov, der som Enke afstod Gaarden til sin Søn, Anders Pedersen, i 1807. Ved hendes Død var Gaarden samlet og udgjorde $8\frac{1}{4}$ Td. Hartkorn. Før den Tid var Ø. og V. Hyldgaard to sammenbyggede Gaarde. Ejeren boede i V. Hyldgaard og havde en Fæster i Ø. Hyldgaard. Allerede ca. 1800 er de bleven lagt sammen; senere blev noget af Jorden lagt til S. Byskov. De følgende Ejere var Chr. Søgaard Christensen fra Kloster Mølle, som døde 1836, 51 Aar gl., og dennes Søn, Anders Christensen Hyldgaard, som var født paa Gaarden. Han døde 1878. Derefter Poul Hyldgaard, der efterfulgtes af den nuværende Ejer, Jens Byskov Jensen, som har været der siden 1900. Paa Marken ligger N. Nissum Andelsmejeri, samt en ny Ejendom,

2 lm, Moselund (Laurits Hansen). — A. Chr. Gantris har fortalt mig, at Vishøj var en Gravhøj paa Hyldgaard Mark.

3. Bjerg. I 1473 pantsatte Tøger Hjul i Kamstrup til Borgmester Las Olufsen i Lemvig en Gaard i Nissum paa Bjerget. — Omkring 1500 nævnes Bjerg i Niels Clemmensens Jordebog. — I Aaret 1603 tiltalte Jakob Høgh til Trudsholm Peder Brahe til Klausholm, fordi denne havde tilholdt sig Bjerg i Nissum. Sidstnævnte mente at have Ret til den ved Arv efter sin Hustrus Fader. Men Jakob Høgh fremlagde »Møglebrev« fra Malte Jensen til Holmgaard, tillige med Tøger Hjuls Skøde paa Bjerg og et øde Gaardsted hos Byskov, kaldet Haldberig. Ligeledes fremlagde han Niels Clemmensens Genbrev af 1499 paa Bjerg, som han havde indløst af L. Olufsen i Lemvig. I Henhold til disse Adkomster blev Jakob Høgh Gaarden til'dømt. I 1688 tilhører Gaarden Herredsfoged Knud Lang, der tillige var Forpagter paa Kappel. Paa Bjerg bor Mikkell Pedersen. I 1797 pantsætter Knud Lang Bjerg til Morten Barkholts Enke paa Bækmark. 1710 skøder Knud Langs Søn, Gregers, som studerer Teologi, B. til Jens Laursen Vandborg. Mikkell Pedersens Søn, Peder, boede derefter paa Bjerg til sin Død. Anders Mikkelsen af Humlum ægtede 1740 hans Enke. 1761 faar Chr. Pedersen af N. Kvistgaard i Vejrum efter Kongensgaards Auktion Skøde paa Bjerg, som Anders Mikkelsen paabor. Denne svarer i Landgilde og Hoveri til Kongensgaard: 12 Rdl.; 1 Dags Pløjen, 1 Dags Harven, 1 Dags Slet, 1 Dags Høagen, 1 Dags Høst, 1 Dags Kornagen, 2 Dages Møgagen, afløst ialt med 3 Rdl. 8 Sk. Købesum 609 Rdl. Chr. Quistgaard skøder samme Aar for 500 Rdl. Gaarden til sin kære Svoger, Anders Mikkelsen, der hidtil har haft den i Fæste. 1776 skøder Enken, Else Skausgaard, Bjerg til sin Stedsøn Chr. Nielsen. Else maa altsaa have

været gift før. I 1788 ægter Chr. Niensens 61aarige Enke Ungkarl Mads Lauridsen af Gudum. Denne blev i 1811 gift 3. Gang med Ellen Bertelsdatter fra Gantris. Hun blev gift 2. Gang med Chr. Lauridsen Tang fra N. Tang i Gudum og døde paa Bjerg 1864, 88 Aar gl. — Chr. Tang ejede tillige Karhøj; han døde 1816. Ellen afstod 1835 Gaarden til Mads Lauridsens Søn, Laurids Madsen Bjerg, som døde 1871. Sønnen, Jens Bjerg, var ugift og efterlod 1907 ved Arv Bjerg til sin Søstersøn, Jens Møller Hauskov, den nuværende Ejer.

4. B y s k o v, som nævnes 1484 tillige med »den Engdel, der ligger vesten ud mod Haffue Bæk«, var oprindelig en enkelt stor Gaard. Her boede Fru Ida Munk, Enke efter Oluf Rytter paa Kappel, 1590 og døde her 1618. Det var ikke saa sjældent, at ældre eller fattige Adelsdamer saaledes havde »Ophold« paa en Bondegaard. Hun havde mange Kvaler af sin Søn, Anders Rytter paa Kappel, som vilde tiltvinge sig noget af hendes Gods, vilde se hendes Gemmer, ja endog viste sig engang »med en lang Bøsse«, hvorfor Moderen lod ham med sine Tjeneres Hjælp gribe og »med største Foragt« føre som Fange til Marsken Peder Gyldenstjerne paa Vestervig. Paa den Tid boede Selvejrbonden »Søffren i Byskov« paa Gaarden; han nævnes i Bøvling Jordebog for 1597. Mulig har han været Kirkeværge og været den »Søffren Franttsen«, der har givet 10 Rdl. til Altertavlen (se denne!), og mulig kan han være Fader til den Jens Sørensen Nørrenissum, der nævnes i det ny Forfatterleksikon. Jeg giver ikke dette ud for mere end Gætning; men der synes ikke paa den Tid at have været nogen anden anselig Bondeslægt i Sognet, og Navnet kan jo passe. I 1624 nævnes Laurids Sørensen, som jo nok er Sønnen. Byskov havde hidtil staaet under Kongen, som imidlertid i 1638 solgte til Jacob Grub-

be til Kappel »Herligheden af en Selvejergaard, kaldet Byskov, med nogen Jord ved Høffvedbæk«. Endnu 1636 nævnes Laurids Sørensen, men senere hans Sønner, Hans og Jens Lauridsen. Dr. O. Nielsen fortæller, at Jacob Grubbe i 1642 skrev til den kgl. Sekretær, Otto Brokkenhus, at Manden paa Byskov var død, og Enken og hendes Sønner vægrede sig ved at give Ægt og Arbejde, de havde gjort sig opsætsige og protesterede for Retten, at de ikke vilde gøre andet Arbejde, end dem syntes, og havde ladet sig forlyde med at ville klage til Kongen. Hvis der altsaa meldte sig en Mand, ved Navn Hans Lauridsen, da skulde Brokkenhus vide, at de Tingsvidner, han førte med sig, havde han tilsneget sig, og han maatte sørge for, at de ikke fik kgl. Bevillinger, men henvistes til Retten; thi »de er rige, og derfor passe de paa ingenting«. Grubbe tilføjer i en Efterskrift, at Beboerne tilbød at sælge deres Bondeskyld, men han vilde ikke købe den uden Kongens Tilladelse, men da Bønderne sikkert ikke vilde sælge, fik han alligevel ikke Gaarden. Dr. Nielsen gør opmærksom paa, at Efterskriften var sikkert usandfærdig. Det er altsaa en Vrangslutning, naar han gaar ud fra, at Byskov nu blev Fæste. I 1661 indberettes fra Kappel Gods, at Byskov er en Selvejergaard, der bebos af Jens Lauridsen, denne nævnes endnu i 1680. I 1683 nævnes Dr. Kohlblätter i Kiel som Ejer af Selvejergaarden Byskops »Herlighed«. Denne regnes til 3 Tdr. Hartkorn, Bondeskylden til noget mere, Kirkejorden til 1,8 Td., ialt Hartkorn noget over 8 Td. Af Marknavne nævnes: Varhede, Busbjerg, Sjælstoft, Skrinkbjerg, Vibusagre, Karhøj, Mongelhøj, Hestbjerg, Haldbjerg, Plumpkilde, Tidemands Kilde, Knak, Sandbækagre, Bukhøj. Dyrket Jord 48 Td. Land. — I 1682 opføres paa en Liste over Kop- og Kvægskat følgende skattepligtige Genstande: Erik Jensen og Enken Kirsten Eriksdat-

ter (hans Moder), 1 Pige, 2 Hopper, 2 Foler, 4 Køer, 1 Stud over 2 Aar, 5 Ungnød, 8 Faar, 2 Svin, 1 Bistok.

— Byskovs »Herlighed« tilhørte senere Kristoffer Giese, der i 1691 skøder den til Tim og Madum Præst, Hr. Chr. Jensen. Derefter maa den have tilhørt Bonden selv; thi i 1703 skøder Hans Pedersen, boende paa Byskov, den til Jacob Lauridsen Holm, Præst i Saltum og Ejer af Vadskærgaard. I 1720 giver Ole Madsen til Vadskærgaard Pantebrev paa Byskov til Niels Jacobsen i Lemvig. Den nævnes her ved sit fulde Hartkorn og maa altsaa være bleven Fæstegaard under Vadskærgaard. Fæsteren er endnu i 1743 Jens Jøssen. Peder Nielsen Byskov er maaske hans Svigersøn, han blev i 1757 som Enkemand gift med Margrethe Lauridsdatter fra Nissumboel. Nu kommer der atter Rigdom i S. Byskov. Ca. 1775 købte Peder Nielsen Gaarden af Jørgen Glerup paa Vadskærgaard, senere blev han tillige Ejer af Gantris, Hundskjær, Kamstrup, N. Byskov og Karhøj. Han solgte efterhaanden disse Gaarde og flyttede 1778 til Nissumboel efter at have solgt S. Byskov til Lars Groes, der boede paa Byskov til 1786, da han solgte Gaarden til Mads Jensen Agergaard af Aa Mølle, der straks efter atter solgte den til Jens Christensen Breinholt, der i 1797 solgte den til Laurids Pedersen fra Trabjerggaard og flyttede til S. Vinkel. Laurids Pedersen var gift med Maren Larsdatter; hun giftede sig 1810 anden Gang med Peder Andersen, Ousgaard. Maren Larsdatter døde 1828, og Peder Andersen afstod Aaret efter Gaarden til hendes Søn, Peder Lauridsen, gift 1829 med Christiane Jensdatter af N. Byskov. Han afstod i 1878 Gaarden til Svigersønnen, Chr. Christensen Hyldgaard. Peder Lauridsen døde som Aftægtsmand i 1884, han var da næsten 86 Aar gammel og havde drevet Gaarden, til han var over de 80. Chr. Hyldgaard døde allerede 1885; derefter havde Enken,

Ane Byskov, Gaarden til 1901, da hun afstod den til sin Svigersøn, S. Rasmussen. Den har altsaa været i Slægtens Eje siden 1797.

S. Rasmussen Byskov kom til N. Nissum som Landbrugskandidat og Lærer ved Højskolen (til 1918); han har i mange Aar været Medlem af Ringkøbing Amtsraad, er bl. a. Medlem af Bestyrelsen for I. M., og Formand for Lemvig Bank. Siden 1918 har han været Landstingsmand. Han er gift med Christiane Hyldgaard, født paa Byskov 1881. Den anden Datter, Maren, blev gift med Janus Andreassen, tidligere Seminarie- og Højskoleforstander i N. Nissum; Forstander i Faarevejle; siden 1922 Sognepræst i Ho-Oksby.

5. N. B y s k o v nævnes 1688. Hartkorn var da 5,8 Td. Dyrket Areal 77 Td. Land. Beboes af Peder Christensen og ejes af Dr. Kohlblätter i Kiel. Før havde den staaet under Kabbel, i 1661 omtales den i Kabbels Jordebog. Allerede da beboedes den af P. Christensen. Til Gaarden hørte da et Hus paa Varhede, som beboedes af en Kvinde. I 1683 opremses de skattepligtige Genstande saaledes: P. Christensen, hans Kone, 2 Døttre, 2 Hopper, 2 Foler, af hvilke han angiver den ene Hoppe at høre hans Søn, Niels, til; 5 Køer, af hvilke de 2 tilhører hans Børn, 14 Ungnødder, af hvilke 4 hører andre til; 6 Faar, 2 Svin. — I 1717 tilhører Gaarden atter Kabbel; den har da vist før tilhørt Pastor Bhie i Bøvling, til hvem Berte Hansdatter paa Kabbel udsteder Pantebrev i 1718. I 1728 møder Degnen Chr. Møller paa Kabbels Vegne for at holde Skifte efter Peder Byskov; senere er der en Laurids Byskov, der ca. 1762 afløses af Sønnen, Peder Lauridsen. Gaarden var kommet under Kongensgaard, ved Auktionen i 1760 solgtes den til Mads Olufsen; senere ejedes den af Peder Nielsen i S. Byskov; men i 1780 blev Peder Lauridsen Selvejer; han

døde 1793, og samme Aar blev Enken gift med Oluf Christensen Smed (vistnok fra Sønderskov, se Nissumby!). 1800 er der Dobbeltbryllup. Laust Pedersen fra N. Byskov bliver gift med Else Christensen fra Ø. Stokholm, og hans Søster, Mette Katrine, bliver gift med Jens Christiansen fra Ø. Stokholm. Han fik Skøde paa Byskov fra Stedfaderen, Oluf Christensen i Nissumby 1801. Jens Christiansen afstod Gaarden til Sønnen Peder Jensen 1832, denne døde 1872, Den følgende Ejer, Jens Chr. Jensen, var gift med Mariane Futtrup. Han afstod Gaarden til Sønnen Ole Jensen Byskov og døde 1925, 82 Aar gl. Nu har Ole Jensens Enke, Kirstine Madsen, Gaarden. (Den omtalte Peder Jensen var gift med Else Katrine Lund, Datter af Lund paa Kongensgaard, hun døde 1842).

Fra Højlandet gaar vi nu noget nedad. Fra Bjerg Byskov og de andre højtliggende Ejendomme er der en vid Udsigt over Eggen og den blinkende Limfjord. Men fordem laa Byskovgaardene nær ved Bækken, lidt vestligere end Ø. Byskov. Stedet kaldes endnu »Gaardstedet«. I 1831 nævnes i Forberedelserne til den ny Matrikel noget om 1 Fdk. Skovskyld til S. Byskov. Maaske har der været en Rest Krat som Minde om den Skov, som engang har givet Gaardene Navn. Ø. for S. Byskov skal findes Spor af 3 Fiske-damme, og Sagnet vil mene, at de stammer fra den Tid, da Gaarden var under Kabbel, hvad der dog lyder usandsynligt. — I 1867 fik Peder Lauridsen Tilladelse til Udstykning af 2 Parceller; 4 c, S. Byskovhus, fik Sønnen Laust Byskov, død 1896, efter ham Sønnen, Jens Byskov Jensen, og 4 d, Ø. Byskov, udskilles til Sønnen, Mads Pedersen, senere Marinus Jepsen, nu Søren Chr. Jensen. — Fra N. Byskov skiltes den ny Ejendom 5 b, Skovby, ud til den nuværende Ejer Peder Jensen (Byskov). — Paa N. Byskov Bakker, sønden for Vejen til V. Kam-

strup, ligger Grusgrave, hvor der er taget megen Grus til Sognets Veje. Ogsaa Ardals og Ejdals Marker havde Skel ved Grusgravene.

Store Kamstrup var i Slutningen af Middelalderen en lille Herregaard med en Del Bøndergods, hvoriblandt Ardal, Bjerg og L. Kamstrup, samt Kaarsens Hussted i Nissum, Karsmose i Gudum(?), desuden enkelte Gaarde i Vejrum, Lem, Staby og Hygom, ret meget har det dog ikke været. Jens Persen Hjul nævnes 1440, Sønnen, Peder Hjul, ejede en Part af Kamstrup, han døde før 1486. Hans Søn, Tøger Hjul, overtog Driften af Kamstrup. Senere havde han den anden Part i Pant af Svogeren, Oluf Rytter paa Kappel, men maatte 1497 overlade Pantebrevet til Gudum Kloster, hvor hans Søster var Priorinde. Det var Meningen, at han atter vilde indløse det; men han kunde ikke klare sig, og samme Aar solgte han sin Del af Kamstrup til den store Godssamler, Niels Clemmensen paa Blæsbjerg (i Mejrup), der ogsaa snart fik Klosterets Part. Ogsaa Bøndergaardene maatte han snart sælge eller pantsætte. Han maa efterhaanden være blevet helt forarmet. Familien Hjul gik ud af Adelsstanden. Tre senere Medlemmer af den var Præster (i Hove, Tørring og Fjaltring). Det var i Tiden omkring Reformationen; de kaldes dog tilige Væbnere (d. v. s. af Adel), saa de har holdt paa den adelige Afstamning, Familien førte et Hjul som Vaabenmærke, og Navnet staves i samtidige Dokumenter jævnlig paa godt Jysk: Hywl. — Rasmus Clemmensen (død 1529) fik efter sin Fader bl. a. ogsaa Kamstrup, og efter ham talte Mogens Gøye blandt sin uendelig Mængde Jordegodser og Gaarde ogsaa Kamstrup, der nu blev en Bondegaard, der — i Følge Dr. O. Nielsen — gav i Afgift 12 Td. Byg, $\frac{1}{2}$ Td. Smør, 24 Sk. Gæsteri, 1 Skovvogn, 1 Skovsvin, 4 Dages Gerning. Afgiften tyder paa, at der engang har

været Skov ved Kamstrup, og Smørret tyder paa rigtig Græsningsjord. -- 1661 ligger St. Kamstrup under Kongensgaard, beboes af Michel Andersen og Michel Jensen, der er 2 Gadehuse, i Skattelisten 1682 staar der: Forældrene døde, 2 Døtre, 2 Hopper, 1 Fole, 3 Køer, 2 Ungnød. 1 Kalv, 7 Faar, 1 Svin; den anden Gaardpart: Michel Andersen, hans Kone, 1 Pige, 2 Hopper, 1 Fole, 3 Køer, 2 Ungnød. 2 Kalve, 8 Faar, 1 Svin. Hartkornet i 1688 ca. 13 Td., dyrket Areal 78 Td. Land. 1734 nævnes Chr. Terkildsen, senere bl. a. Jens Lauridsen, gift med Maren Enevoldsdatter. I 1760 sælges Store Kamstrup, som beboes af Niels Christensen og Chr. Christensen, til Peder Nielsen Byskov. (Kongensg. Auktion). 1778 ejer Søren Trabjerg i Gudum V e s t e r K a m s t r u p (Matr. Nr. 6); 1805 efterlader Chr. Christensen Gaarden til en Søn af samme Navn; han faar i 1814 en Parcel paa 7 Sk. Hartk. fra Gantris. Senere Sønnen Peder Christensen 1829 (død som Aftægtsmand 1879); dennes Søn Chr. Pedersen døde 1870, 37 Aar gl. Familien har boet paa Gaarden langt over 100 Aar. Senere Ejere: Mads Byskov (1872), Jens Jensen, Anders Chr. Gantris; flere Ejere bl. a. Henrik Vilh. Madsen (død 1915), Schach A. Stenberg, J. M. Tang Nielsen.

7. Ø. Kamstrup. Her var Chr. Nielsen allerede i 1778 Selvejer, hans Enke blev i 1804 gift med Niels Pedersen (Boel), der 1818 solgte en Parcel, ca. ½ Td. Hartk., til Smedslund. 1824 sælger Jens Sørensen, Ejer og Beboer af Ø. Kamstrup, Gaarden til Chr. Poulsen af Venøe, Jens døde som Aftægtsmand i 1832. Chr. Poulsens Enke solgte 1853 Gd. til Niels Chr. Jespersen (fra Borumhus), død 1877. Senere Ejere bl. a.: Anders Borum, Niels Nielsen (1889), Jens Kamp 1910, Søren Bjerre (fra Lem) 1912.

L. K a m s t r u p (21. nordre Del) var en selvstændig Gaard allerede 1484. I 1661 hører den til

Kongensgd. og beboes af Niels Sørensen. 1683 er Hartkornet 4,7 Td.; dyrket Areal 21 Td. Land. Senere solgte Linderoth den fra Kongensgaard til Peder Christensen Skodborg, der igen solgte den til Mads Poulsen i Østergaard, af hvem Vandborg købte den. saa den atter kom til Kongensgaard (1709). I 1760 købtes den ved Auktionen af Præsten i Gudum. Hr. Jelstrup. Der svares af den 10 Rd., samt 1 Dags Møgagen og 4 Dages Gangarbejde. Fæsteren er Chr. Larsen, som i 1778 er bleven Selvejer og 1787 sælger Gd. til sin Søn, Anders Christensen. Senere: Jens Sørensen, Johannes Poulsen (død 1823). Jens Pedersen (Ejdal), død 1828. Hans Enke giftede sig samme Aar med P. Chr. Madsen fra Vibholt i Flønder, der senere var gift med Mette Marie Jensen og døde paa Gaarden 1894. 84 Aar gl. Datteren Kirsten havde derefter Gaarden. Senere Ejere: Chr. Høgsgaard, Jakob Larsen, Hakon Bjerre. Paa et Kort fra 1811 ses Gaarden med 3 Længer. Ved Udhusene »Lade Toft«, længere mod Nord »Fjord Toft«.

10. Hedegaard (tidligere St. Kamstrup Hus) fraskiltes Kamstrup 1806, solgtes af P. Davidsen til P. Sørensen (døde 1826). dennes Søn, Niels Pedersen Hedegaard, døde 1863, 67 Aar gl. Han var født i Hedegaard i Gudum. Hans Søn P. Nielsen døde 26 Aar gl. samme Aar; senere P. Hedegaard og derefter dennes Søn ogsaa kaldet P. Hedegaard. (Jens Jakobsen har nu 10 a. herunder flere Parceller; 13 b er Kirkeengen). — Ejendommen 6 c 11 b tilhører P. Kamstrup Pedersen og er forenet af Kamstruphus (fraskilt V. Kamstrup 1868, tidligere Fæstehus) og Gantrihus (fraskilt Gantris 1797, hvori vistnok sidst boede P. Chr. Dahl). I 6 c (Kamstruphus) døde Laust Pedersen Tved 1918. 87 Aar gl. — 6 f. Ny Ejendom, bebygget af Jens Houmark. — 7 c f, Sdr. Kamstrup, fraskilt Ø. Kamstrup af N. Chr. Jesper-

sen til P. Kr. Jespersen, senere Rasmus Jensen, Jesper Ovesen; dennes Søn Poul Jespersen, Ole Futtrup (senere Kongensgd.), flere Ejere, bl. a. P. Chr. Dahl; den nuværende Ejer er Søren Laurits Ottesen.

V. Kamstrup, som laa ved Ø. Kamstrup, er senere flyttet Syd for Landevejen. Tiderne forandrer sig. Det er nu snart længe siden, at Jens Christensen i »Grøntoft« (12, nu under Hedegaard) nærrede sig ved at drive Kvæg og Svin »ad æ Sønden«, medens Niels Jacobsen i Gantrishus fiskede i Limfjorden. Bebyggelsen er gaaet mere Syd for Landevejen. Ved Ø. Kamstrup »fiskes« Grus til Sognets Veje.

8. K a l b o e r nævnes 1864. I 1883 kaldes den en Halvgaard, den bebos af Niels Larsen og ejes af Jens Sehested (Bækmark). Hartkorn $2\frac{1}{2}$ Td., dyrket Areal 11 Td. Land, Ved Auktionen over Bækmark og Holmgaard 1754 købte Kongensgd. Gaarden, der beboedes af Chr. Pedersen, som svarede i Landgilde 2 Lispd. Smør og 2 Rd. 4 Mk. i Penge. 1760 købtes den ved Auktionen af Chr. Brun. 1773 har P. Nielsen Bysskov den og sælger den til P. Nielsen Touborg, der nu bliver Selvejer. Han afstaar den i 1780 til sin Søn, Niels Sørensen, forhen boende i Surkjær, og denne sælger den i 1783 til Laust Andersen fra Ølby. i 1814 dennes Søn, Daniel, f. 1786 i Kalboer, død s. St. 1868. Derefter dennes Svigersøn. Laust Chr. Pedersen, f. 1820 i Fabjerg, død 1889 i Kalboer. De senere Ejere har været: Laust Remmer, dennes Svigersøn. Laust Thorsen, nu dennes Søn, Chr. Thorsen. — Ogsaa Kalboer er nu, efter Branden, flyttet sønden for Landevejen. Her paa Kalboer Bakke er vi endnu noget over Fjorden, men længere Øst paa, særlig lidt forbi Sogneskallet, bliver der meget lavt. Her kan det hændes, at Fjorden gaar ind over Landevejen.

9. S m e d s l u n d kaldes i 1683 et Boel, som tilhører Kongen og beboes af Niels Jensen. Det kaldes

ellers Smertlund. Navneforandringen kommer vel af, at der har boet saa mange Smede her. 1717 giver Kongen Skøde paa Stedet, som altsaa nu bliver Selveje. 1743 giver Peder Smertlund 2 Rd. i Kopskat, saa han har nok haft en god Smedeernæring. 1768 holdes der Skifte efter ham, Boet giver 689 Rd. i Overskud, mange Penge dengang. 1797 dør Mette Agergaard i Smedslund. Der er et vidtløftigt Skifte efter hende, der ogsaa tyder paa Velstand. Senere bor Chr. Olsen der. Men 1801 udstedes der Skøde til Jakob Jakobsen fra Kirkeby i Humlum af P. Kristensen, som har arvet Smertlund efter sin Moster, Mette Agergaard. Ogsaa Sønnen hedder Jakob Jakobsen, han dør i 1844, og et Par Aar efter bliver Enken, Sidsel Marie, gift med Jens Kristensen, Søn af Dyrslæge og Smed Chr. Skausgaard. Alle de forannævnte var Smede. Jens Kristensen blev senere gift 2. Gang. Senere Ejere: Ole Sørensen Skov, Chr. Jakobsen.

10. K a r h ø j er maaske den Jord, der i 1478 kaldes Nesum Kjær og ca. 1514 Kaarsens Hussted, men i hvert Fald kaldes Stedet 1683 Kærhøj Hus. ejes af Kongen og beboes af Johanne Madsdatter. Kirkejorden sættes til 0,16 og det hele til 0,7 Td. Hartk. — Senere kom Karhøj under Kongensgaard. Peder Nielsen købte den straks før Auktionen 1760. Senere ejedes den af P. Lauridsen, N. Byskov, og 1801 blev Mads Lauridsen Bjerg Ejer af Stedet. Blandt Fæsterne nævnes Niels Kamstrup, senere i mange Aar Chr. Bertelsen fra Gantris, der døde som Aftægtsmand der 1847, 87 Aar gl. — Gaarden tilhørte stadig Bjerg, og 1877 nævnes Jens Lauridsen som Ejer. Den nuværende Ejer, Iver Jensen, har været der ca. 50 Aar og er maaske den første Selvejer i Karhøj.

Nordre Del af Sognet.

Forhen laa Gaardene i Nordsognet mere i en Række: Kamstrup, Gantris, Høgsgaard (lige over for Gantris, Dalen imellem), ogsaa Nissumby og N. Nygaard laa nær ved Fjorden. En tyndere Række i Nærheden af Landevejen: Ardal, Kongensgaard, Splind Bakhuse (senere »København«), Pilgaard og Forumbjerg. Nu er der mest Bebyggelse i Nærheden af Landevejen. — Inden vi gaar over til de enkelte Gaarde, vil jeg anføre nogle Uddrag af Markbogen for Nissum (d. v. s. Landmaalernes Beskrivelse fra 1683). Foruden Marknavne medtages nogle Smaabemærkninger.

Pilgaard (Selvejergaard): Haugaards Diget, Trindtoft, Husstedet, Hvistenbjerg, hvoraf Torngaard har nogle Agre, ogsaa Støvelbæk og Ø. Stokholm har Agre i Pilgaard Mark. Pilgaard har Engbund til 7 Læs Hø og Græsning til 4 Høveder. Ved Hvisten Fælle er participeret lidt sandig og ond Tørvegrøft. Resten købes i Gudum Kloster Hede. Bygningstømmer købes enten af Nordmanden eller af Løgstørmændene og hentes ved Struer. — Torngaard: Fisbæk Toft, Hals Ljung, Dyrkjer Toft, V. Dyrkjer, Kjeld Toft, Nørtøft Udmark. Langager. Engbund til 11 Læs godt Hø. 2 Høveders Græsning. Intet Tørveskær. Tømmer faas i Lougssyssel. — Broksgaard: Lønnebæk Toft, Blomster Bakken, Hals Ljung, Vry Toft. Ildebrand har man faaet i Kloster Hede, men maaske kan de ikke blive ved at faa Lov dertil. — V. Stokholm hører til Kappel, og Studsgaard tilhører Baron Juul paa Bøvling: Sand Buur, Trindtoft. Faldet ved den graa Sten. Agrene paa Studsbjerget, Fælleager. Ildebrand købes i Flønder og Fabjerg. Bygningstømmer købes af Nordmanden og Lezørmændene. — S. Balle: Nør Toft, Studetøft, Hjøbaar, Kringeltoft.

Grobagre, Ø. Toft, Raatoft, Ljusagre, Langagre. Tømmer faas af Nordmanden ved Struer. — N. Balle: Enemærke Jord, S. Toft, Sortbjerge, N. Toft, Forfald, som undertiden beskylles af Fjorden. — Nissumby Gaarde (Budsgaard, Grøngaard, Nissumby, N. og S. Østergaard, N. og S. Nygaard og Grebsgaard): Til disse Gaarde hører af Agre: Kallehaugen, Rakkerbjerg Toft, Mellumgrobs Agre, Trindkjærs Agre, Kratagre, Faldet over Brobjerg, Sindes Eje Agre, Kisteltoft, Smørbjergs Agre, Krogagre. Ingen Skovparter, ingen Fiskeri. Lader male i Kloster Mølle og køber Tørvegrøft og Lyngslet i Fousing Hede.

1. S. Balle. I 1614 nævnes »Balge«. Oprindelig har det været een Gaard. — I 1661 ejes S. Balle af Kappel, den beboes af 2 Bønder, som svarer i Afgift: 1 Ørte Rug, 1 Ørte Byg, 6 Hardbopund Smør, 1 Skovsvin, 1 Skovvogn, 1 Foernød, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, i Snes Æg, 3 Snese Aal, 3 Traver Tag, 5 Mk. 6 Skilling Gæsteri og 4 Læs Tørv, omtrent samme Afgift svares i 1717. Den er nok paa den Tid til Dels afløst med Penge eller Korn. Men da man engang har svaret det hele i Naturalier, faar man her et Indtryk af Gaardens Næringskilder langt tilbage i Tiden. — I 1783 holdtes der Skifte efter Chr. Nielsen Stokholm. I Stuehuset nævnes bl. a. en Jernkakkellovn med Aars-tal 1748. Af Skiftet anføres ellers: Kreaturer: 1 Følhoppe, 1 Hestføl, 1 gl. Hoppe, 12 Aar, 1 sort Hest, 5 A'ar, 1 do., 4 Aar, 1 do., 1 Aar (alle sorte), 7 Køer, 1 Kvie, 1 Stud, 2 Spædekælve, 7 gl. Faar med 5 Lam, 3 gl. Vædre, 1 gl. So med 2 Grise, 8 Gæs. Uden Døre: 2 beslagne Vogne med Lejrer og Skrav, samt Drættetøj, 1 Par gamle Hauger, 1 Træ Møgvogn med Fjæi, 1 Plov med Tilbehør, 2 gl. Jernharver, 2 Jerngrebe, 1 Tørvespade, 1 Træskovl, 1 Trægreb, 2 Høleer med Skaft og Sparer, 1 Kornfork, 1 Høfork, 3 River, 1 Skærkiste med Kniv, 1 gl. Bidsel, 1 gl. Græsbaare, 1

Vandtrug, 2 Lyngleer. — Afdødes Søn, Mads Christensen, købte Gaarden fra Kabbel og blev Selvejer 1799, derefter dennes Søn, Laust Madsen, som fik Gaarden 1822. — Chr. Jacobsen, som ejede V. Stokholm, havde 1819 bestemt, at hans Datter, Karen Margrete, efter hans Død skulde have denne Gaard. Selv boede han i Stokholm, som han overlod Datteren og Svigersønnen, Ville Jensen fra Havskov i Gudum. Nogle Aar senere byttede denne og kom til Balle i 1836. Ville Jensen døde 1846, 53 Aar gammel. — Hans Søn, Christian Stokholm Villesen, har Skøde fra Moderen fra 1854. — Christian Stokholm var en meget anset Mand, i mange Aar Formand for Sogneraadet. Gl. Niels Frandsen har fortalt mig, at Chr. Villesen var baade en klog og rar Mand. Han og hans Forgænger som Sogneraadsformand, Anders Torngaard (»en dejlig Mand«), var Perlevenner. Chr. Stokholms Enke, Sidsel Grøngaard, overdrog i 1892 Gaarden til Sønnen, P. Christensen. Denne var i nogle Aar Sogneraadsformand og er Skatteraadsformand og Landvæsenskommissær. Hans Broder, Ville Christensen, er Valgmenighedspræst i Mellerup (forhen Odden). — I b, H ø j v a n g, fraskilt S. Balle, Martinus Jakobsen, senere Andreas Nygaard.

2. N. Balle nævnes 1648, tilhørende Kongensgaard, hvorunder Gaarden blev til Auktionen 1760. I 1683 er Hartkornet ca. 4 Td., det dyrkede Areal 19 Td. Land. 1732 nævnes Anders Balle. 1747 blev hans Datter gift med Mads Jepsen. Denes Søn, Jeppe Madsen, fik Gaarden, han blev 1784 gift med Else Marie Jørgensdatter fra Broksgd. — I 1760 havde Stjernhjeml købt N. Balle, som nu laa under Kabbel til 1799, da Jeppe blev Selvejer. Han døde 1823, og Sønnen, Mads Jepsen, fik Gaarden ved Skifteretten 1829 Mads var en godt begavet Mand, han var i Sogneforstanderskabet og var i mange Aar Sognefoged, var

gift med »Lille Kræn«s Datter. De døde begge samme Dag, den 25. Marts 1870. Det var saadan en Frost, at at de nær ikke havde faaet dem i Jorden. Deres Plejesøn, Peder Nielsen Balle, arvede Gaarden, han døde ugift 1876. I 1877 blev Mathias Staff gift med Jensine Kirstine Jeppesen Dørken, Ejerinde af N. Balle. Han var en meget rar Mand, var i nogle Aar Form. i Sogneraadet. — Den nuværende Ejer er Jens Bjerg Kallesøe.

3. A a b e n r a a. I 1607 ønskede Sten Maltesen af Holmgaard at mageskifte 2 af sine Bøndergaarde i Nissum, hvoraf den ene hedder Aabenraa, for 2 Kongen tilh. Gaarde. Kongen gav Befaling til at Godset skulde besigtiges af Lensmanden. Handelen maa ikke være kommen i Stand, thi 1731 sælger en af Sten Maltesens Efterkommere Aabenraa m. m. til Chr. Linde til Bækmark. Fæstebonden hedder da Peder Christensen. Det lyder jo meget uskyldigt. Hvem skulde tro, at Manden var en dreven Troldmand, som kunde ikke saa lidt mere end sit Fadervor. Men det maa han have været, thi engang kom der en Ulv og rev et Føl ihjel for ham, og Peder brugte da sin Kunst at forvise Ulvene. Dette fortæller C. Dreyer i sin lille Bog om Lemvig og Skodborg-Vandf. Herreder, der udkom i 1795, næppe mere end 40 Aar efter Peder Aabenraas Død (han nævnes endnu i 1752). Og Dreyer tilføjer, at Peder blev berømt for det Kunststykke, og siden fandtes der ingen Ulve i disse Herreder, men vel andensteds. Peders Søn, Chr. Pedersen, blev Selvejer i 1754 ved Bækmarks Auktion. Hans Søn, Peder, solgte 1793 Aabenraa til Niels Christensen fra Gimsing, gift med Ane Kyndis. Han flyttede til L. Borum. Den følgende Ejer, Knud Andersen, solgte 1826 Gaarden til Knud Jensen Kjær af Humlum for 320 Rd. Han var gift med Else fra Gantris. Han døde 1875 som Aftægtsmand. Niels Frandsen for-

tæller, at han var »kunstig« i sin Snak. Engang havde han købt en Gris paa Kabbel, og en Dag, da Rotterne rumsterede paa Loftet, sagde han for at skræmme Konen: »Else, Else! A kan pinnede et forstaa det: A trov den Gris var kommen af gode Folk, aa no er den o æ Lowt!« — Det var noget sølle Bygge, saa det kunde have været risikabelt nok, om Grisen var kommen derop. — Sønnen, Anders Gantris Kjær, døde i Aabenraa 1920, 81 Aar gl. — Nuværende Ejer: Jens N. Rasmussen.

4. V. S t o k h o l m tilhørte 1683 Dr. Kohlblætter i Kiel. I 1694 solgte Kristoffer Giese den til Henrik Linderot; men senere tilhørte den Kabbel. I 1688 var der 4 Td. Hartkorn, 26 Td. Land dyrket Jord. Blandt Fæsterne kan nævnes Niels Jensen Futtrup, som i 1764 blev gift med Enken i Stockholm, Maren Christensdatter Møller. Han blev vistnok ligesom de andre Kabbel-Bønder Selvejer 1799, døde paa Aftægt 1831. Senere Ejere: Ville Jensen, Laurids Jakobsen, Alexander Nyboe, Chr. Lauridsen (Kr. Stockholm), Hans Nielsen (1861), Peder Lund Hansen (?) Dines Peder Hansen 1881; Jens Pedersen er den nuværende Ejer. — I 1855 fik Kr. Stockholm Tilladelse til Udstykning. 4 b solgtes Niels Jakobsen, senere andre Ejere. Hertil lagt 7 b, Parcel fra Studsgaard, nu Ejnar K. Karlsen. — 4 c beboedes først af Laurids Madsen (fra S. Balle), senere Mads Balle. I mange Aar boede Kr. Stockholms Broder, Jens Laursen, dør; nu ejes Stedet af Chr. Nygaard. — 4 d, hvor Mads Chr. Krejlbjerg boede, er lagt under Stockholm igen.

5. B r o k s g a a r d var i 1688 Ryttergods. Ca. 5 Td. Hartkorn, 28 Td. Land dyrket Jord. Beboerne Chr. Christensen og Peder Sørensen, sidstnævnte døde 1739; efter ham Sønnen, Peder Pedersen, derefter dennes Svingersøn, Jørgen Christensen, der blev Selvejer i 1762 (Peder Schmidt havde købt Gaarden ved

Kongensgaards Auktion 1760). Han efterfulgtes af Sønnen, Chr. Jørgensen, hvis Enke i 1805 blev gift med Laurids Jakobsen fra Nissumboel. Denne maatte under Landbrugskrisen gøre »Opbud«. Omsider endte det med, at Stedsønnen Jørgen Christensen fik Gaarden fra Auktionsretten 1828. Jørgen havde i nogle Aar været Skoleholder i V. Distrikt; han blev senere den første ikke gejstlige Sogneraadsformand i Nissum og var en meget anset Mand. Han var født 1801 og døde som Aftægtsmand i Lønbækgaard 1888. Hans Søn, Chr. Broksgaard, fik Gaarden efter ham. I 1831 nævnes 2 Hedelodder, tilhørende Gaarden, samlet Areal 84 Td. Land. Den nuværende Ejer hedder vistnok M. Klausen. — I 1762 nævnes et Hus ved Gaarden, senere nævnes flere Fæstehusmænd. I 1851 fraskiltes 2 Huse til Søren Pedersen (5 b) og Smed Zakarias Nielsen (5 c). I det første boede senere Morten Jensen (Brandt) fra 1857; han døde 1915, 85 Aar. Nu bor hans Søn, Carl Marinus Jensen, her. 5 c kaldes nu *V e s t e r a g e r*. Her boede senere Niels Villadsen og Bertel Jensen; her bor nu Jens Poulsen. Nyere Ejendomme: 5 e (Karen Jensen?) og 5 a (Jens Chr. Jensen). — 5 h, *L ø n b æ k g a a r d*, fraskiltes i 1876 til Chr. Stokholms Broder, Kr. Høgsgaard, som senere boede i Nikolinesgaard og L. Kamstrup. Kr. Høgsgaard var en meget oplyst Mand og en ivrig Fremskridtmand. I 1884 var han Venstres Kandidat ved Folketingsvalget i Lemvig. Knud Thøgersen mener, at han var lidt for letbevægelig (se dennes Erindringer); dog sattes Partiets Stemmetail op. Senere flyttede Kr. Høgsgaard til Holstebroegnen. Han døde 1928, 80 Aar gl. — Om Zakarias Smed fortælles der, at han om Vinteren smedede Kobler og Legener m. m. Saa bandt han en 4 Lispund af disse Varer paa sig og gik dermed til Skive Marked. Fik han dem saa solgt, var det jo en Hjælp til Føden. Den gjorde man noget

for at bjerge i gamle Dage, tilføjer Meddeleeren.

6. **Torngaard** tilhørte i 1688 Kongensgaard. Beboeren var Morten Olufsen, Hartkornet 7,3 Td. Morten fik snart en ny Husbonde, nemlig Præsten i Lemvig, der i 1702 var til Stede paa sin Gaard Torngaard og trolovede Morten Olufsen til salig Jep- pes Enke i Lemtorp. Senere kom Gaarden atter under Kongensgaard; men da Oluf Mortensen skulde giftes med den rige Storbondes Datter fra Nissumboel, var det jo for ringe, at han var Fæster, og Svigerfaderen købte derfor 1717 til ham »den Gaard, som salig Mor- ten Olufsen Gassiholm havde beboet, og som nu beboes af hans Søn, Oluf Mortensen«. I Aaret 1748 gav han og Anne Gregersdatter Svogeren paa Nissumboel Skøde paa Halvparten af Pilgaard, som de havde arvet. Ole afstod i 1748 Torngaard til Sønnen, Morten Ole- sen. Han var født 1731 og døde 1790. Han ejedede da Torngaard og 3 smaa Gaarde i Ty, som han nok har faaet med Konen. Boet giver 1433 Daler i Overskud. Blandt Effekterne nævnes ogsaa »en grøn Postvogn«; det har nok været et Stadskøretøj i de Tider. Den rige Enke blev Aaret efter gift med Ungkarl Jens Eskilsen. 2 følgende Ejere var Chr. Jensen (1801) og Jens Fe- dersen, som fik Gaarden i 1809 og døde 1823, 58 Aar gl. Gaarden blev ved Auktion efter ham købt af Post- mester Andrup, som straks efter solgte den til Peder Jørgensen, Broksgaard. I 1831 bestaar Gaarden af Ho- vedlodden og en Hedelod mod Sydøst ved Pilgaard Skel. Gaarden har nu kun ca. 3 Tdr. Hartkorn. Peder Jørgensen (død 1854) var Broder til Chr. Jørgensen i Broksgaard. Den følgende Ejer var Anders Christen- sen (Touborg), han fik vistnok Gaarden 1849; derefter Chr. Torngaard. Den nuværende Ejer er Niels Gjøl Jensen. — Chr. Torngaard har fortalt mig adskilligt efter gamle Folks Fortællinger. I gammel Tid skal der have boet en Fru Ingeborg i Torngaard (er det salig

Jeppes Enke?). I hendes Tid var Gaarden i sin rigtige Velmagt. Hendes fine Vogn, som var en Kassevogn, var malet lyseblaa med røde Blomster baade paa Gavle og Sider. Kusken sad paa et Vognskrin, som de havde med, naar de kørte til Købmand. Selv tronede hun i Agestolen bagved. Senere i Tiden boede der i Torngaard én, som hed Morten Olesen, som Jørgen Broksgaards Fader kunde huske. Der gik en Drift fra Torngaard til Broksgaard med Diger paa begge Sider (Chr. Torngaard har jævnet en Del af dem, op til Trindtoft). Det var det skønneste Syn Chr. Broksgaard kunde se, naar Mortens 24 Stude kom den Vej. De skulde ud til Fælleden ved Hvistenhede og Enghave. Om Omgivelserne fortæller han: Lønbæk, som kun er en lille Bæk, kommer Syd fra og løber i Fisbæk, som er en stor Bæk, hvori der har været anlagt flere Stødhæverter, da man ikke kunde grave Brønde dernede og naa Vand. Bakkerne bliver store og Dalene dybe. Den store Dal krydses her af en mindre, som Kroerbæk løber igennem, idet den gaar vesten om Torngaard Mark; her er meget smukt, og smukkest maaske ved Torngaard Hjørneskel ved Blæsbjerg. — Foruden nogle jordløse Huse gik der fra Torngaard nogle mindre Huse, der allerede i 1700erne nævnes som Fæstehuse. — 24, L. T o r n g a a r d (ogsaa kaldet Bisted), blev i 1799 solgt som Selveje til Peder Nielsen Refskou, senere mange Ejere, hvoraf nævnes Bertel Chr. Jepsen, Kr. Stokholm, Peder Jensen (1875). Sidstnævnte var der i mange Aar og var i nogen Tid tillige Friskolelærer. Ejendommen er nu nedlagt. — 31. Torngaardhus (tidligere kaldet V. Skrald). I 1823 sælger Bertel Clemmensen Skidenvad en Parcel af Torngaard med paastaaende Bygning til sin Tjenestepige, Else Marie Larsdatter; hun blev først gift med Peder Jeppesen, senere med Mads Eskilsen. Senere Ejere: Niels Kjærgaard, Niels Nielsen, Jens P. Søren-

sen, Mathias Nybo Jensen. — 6 b. Torngaardhus, fik Niels Nielsen fra Anders Touborg 1858. --- De gamle Torngaardhuse er delvis sammenlagte og omforandrede. De nuværende Ejendomme er: 26, 31 b, 6 b: Aug. Fr. Jensen, og 7 e, 24 b, 31 ac: K. Theodor Jensen. --- N. 26, Pinhork, var tidligere et Fæstehus, blev Selveje i 1799. I 1840 boede Villads Jensen og Hustru, Regina, samt den 80aarige Kristiane Spænd i Pinhork. Det var hende, Folk holdt for en Heks. Man sagde, at hun af den Grund ikke kunde dø, hvorfor hun omsider blev saa krum af Ælde, at hun gik med Hovedet næsten helt nede ved Jorden. Da hun laa for Døden, brændte man Halm under hendes Seng for at laa Aanden af hende. Jeg maa give en af mine gamle Meddelere Ret, naar hun sagde, at det var godt, at Folk nu var bleven klogere. Paa Nissum Kirkegaard viste man i min Drengetid »Heksens« Grav med en hængende Tjørn, der havde samme Form som den gamle Kone. Det hed sig, at det ikke kunde nytte at rykke Tjørnen op; thi den voksede snart op igen; den er dog nu forsvundet. Villads Pinhork døde 1878. I 1894 døde Niels Kjærgaard i Pinhork. Ejendommen er nedlagt. — Om S i d s e l T o r n g a a r d gik et Rygte, gaaende ud paa, at hun skulde have forgivet sin første Mand med Rottekrudt, og at hendes senere Mand, Jens Eskildsen, og hans Broder, Mads, skulde have været Medvidere. Rygtet blev dog slaaet hen som Sladder (se: Jeppe Aakjærs »Gammel Brug og gammel Brøde«. S. 104).

7. S t u d s g a a r d tilhørte Kongen og laa under Bøvling Len. I 1597 boede Jep Studsgaard der. I 1683 tilhører Gaarden Baron Juul til Bøvling; ogsaa da er der en Jep i Studsgaard. 1697 skøder Gregers Daa (Bøvling) Gaarden til Jens Lauridsen Vandborg, der 1698 skøder den til Morten Olufsen i Torngaard. Denne skøder 1704 Gaarden til sin »kære Husbonde« Ma-

gister Frans Rosenberg i Lemvig. Senere er Gaarden under Gudum Kloster (1751) og derefter atter under Kappel. 1720 nævnes Jep Studsgaard, Skrædder, 1784 Peder Larsen, hvis Svigerson, Jeppe Larsen, i 1799 blev Selvejer; dennes Enke, Else Pedersdatter, blev gift med Niels Nielsen 1801, de døde begge som Aftægtsfolk 1828.. Elses Datter blev i 1824 gift med Frans Christensen fra Rom. 1831 nævnes Studsgaard Jord: Hovedlodden, en Agerlod nordøst for Gaarden, 3 Agerlodder sydvest for Gaarden, samt 2 Ager- og Hedelodder øst for Hovedlodden. Frans døde 1845 og Enken, Ane Jepsdatter 1870; 1856 havde Sønnen, Chr. Frandsen, faaet Gaarden. Efter ham dennes Søn, Anton Christensen. Nuværende Ejer: Peder Pedersen.

8. Østergaard ejedes i 1688 af Linderoth paa Kongensgaard og beboedes af Peder Christensen, 5½ Td. Hartkorn. I 1700 solgtes Ø. til Kappel. I 1787 boede Rs. Jensen i Østergaard og blev vistnok Selvejer i 1799, han døde, 81 Aar gl., i 1831. Gaarden synes i hans Tid somme Tider at have været delt i 2 Gaardparter. Der nævnes saaledes Niels Chr. Godskesen (1812) og Mads Jensen som Gmd. i Østergaard, og i 1830 kaldes Niels Christensen »medejende Gmd. i Østergd.«. — Rasmus skilte Gaarden ad. Den større Part, 8 a, Ny Østergaard, fik Jens Chr. Sørensen (Adkomst dog først 1832), Senere Ejere: Søren Jensen, Jens Chr. Knudsen (fra Fruerbol, døde 1892), Jens Peder Knudsen. — Den anden Part boede Rs. Jensen selv i, senere vistnok Niels Christensen og derpaa Niels Madsen. Senere deltes denne Gaard, »Gammel Østergaard«, igen i 2, nemlig Gl. Østergaard (8 b), som Jens Futtrup fik 1854 (senere Ejere: P. Futtrup, Karl Hvingelby, Knud Brunsgaard, Lauge Sidelman), og 8 f. Lille Østergaard. udskilt 1853. Ejere: Niels Christensen Sønderkov, som døde her 1857, Sønnen Chr. Nielsen, død 1877, Jeppe Knudsen,

som boede der i mange Aar, nu Knud Brunsgaard Knudsen. — Ved Udstykning 1868 udskiltes en ny Ejendom fra Ny Østerg., nemlig V e s t e r g a a r d (S hi), til Jakob Jensen fra Fabjerg, død samme Aar. Senere Jens Chr. Jensen (1872) . . ., nu Johannes Sidelman. — Parcellerne 8 c og d er oprindeligt fraskilt Grebsgaard. Østergaard, som omkring 1800 var en meget stor Gaard, maa have opslugt omtrent det halve af Torngaard.

9. S ø n d e r Ø s t e r g a a r d tilhørte i 1688 Morter Rasmussen Klog i Østergaard i Gudum, senere Linderoth; men i 1697 skøder Gregers Daa (Ryssensten) Østergaard til Jens Vandborg, senere Ejer af Kongensgaard. 1760 købes den af Gudum Præst, senere kom den under Kabbel. Den sidste Fæster, Mads Pedersen, blev Selvejer ved Aar 1800. I 1801 har hans Søn, Jacob Madsen, Gaarden. Efter ham Mads Andersen, som ikke klarede Landbrugskrisen. Ved Auktionen blev Købmand Smith i Lemvig Ejer af Gaarden og solgte i 1827 Sdr. Østergaard for 200 Rd. til Jens Christensen Hesselbjerg fra Hove. Gaarden er senere efter ham bleven kaldt »Hesselbjerg«, hvilket dog er en uheldig Navneskik. Chr. Hesselbjerg døde 1867, efter ham fulgte Sønnen, Jens Christensen, død 1901. Senere Jørgen Møller; dennes Enke er den nuværende Ejer. 1837 nævnes Sdr. Østergaard Hus, formentlig jordløst. I 1863 udstiltes en Parcel (9 b), som lagdes til L Østergaard.

10. Budsgaard (tidligere: Lille Krens) ejedes i 1683 af Dr. Kohlblætter og beboedes af Mads Nielsen. Hartkornet sattes til 7 Td. I 1717 er Gaarden kommen under Kabbel. Den sidste Fæster var Mourids Poulsen, hvis Datter, Else, blev gift med Chr. Sørensen, som i 1780 fik Skøde af Ane Marie Vandborg til Kabbel paa »Lille Chræns«. — Chr. Sørensen var en Mand, der tog sig mange Ting for, ogsaa Ejendomshandler.

Han var saa længe i Gaarden, at Folk til sidst troede, at det var ham, som hed »Lille Kræn«. I 1840 døde Lille Kræns Kone, 82 Aar, hun havde været gift med ham i 60 Aar $1\frac{1}{2}$ Maaned. Kirkebogen mener vistnok ogsaa, at han hed »Lille Kræn«. Han døde 1844. Sønnen Daniel havde Gaarden og døde 1848, 69 Aar gl. — Han var ugift, men havde 2 Plejedøtre, hvoraf den ene Karen Gantris, fik Gaarden. Hun blev gift med Søren Rygaard, som var Sadelmagersvend fra Lemvig, han var en vel lært Person, men klarede i Længden ikke Landbruget. Jens Peder Madsen, der fik Gaarden efter ham, var Murer fra Hygom, han var i mange Aar Sognefoged, en flink Mand. Jeg husker ham fra min Drengetid, staaende paa Kirkegaarden, læsende op »paa Kirkestævne«, en udsat Bestilling (der kunde jo være saa mange sære Ting at læse op) — og for mange Sognefogeder kunde det til Tider knibe at holde paa Værdigheden; jeg syntes, at J. P. Budsgaard klarede den fint. Det er ham, der har skænket Orgelet til Nissum Kirke, han døde 1918, 93 Aar gl. — Hans Plejedatter blev gift med Thor Thorsen (Nissuaboel), der fik Gaarden 1895 . . . Den nuværende Ejer er Anton Magnus Nielsen. — Allerede i 1801 var der paa Marken et Hus med Jord. 1860 fraskiltes en Parcel (10 a Højvang), hvorpaa Anders Futtrup, kom til at bo, senere hans Søn, Niels Futtrup, nu en anden Søn, Ole Futtrup. — I 1867 udskiltes en anden Parcel, Søn d e r B u d s g a a r d. Her boede Chr. Fr. Østergaard, senere i mange Aar Poul Pedersen (1883); den nuværende Ejer er Laurids Feldborg. — Anders Futtrup var gift med Ellen Nygaard, Søster til Ole Nygaard (se N. Nygaard). Den mest kendte af deres Sønner er Seminarieforsøger J. B y s k o v (Efternavnet »Futtrup« udskilt ved Navneforandring); han er født i 1867, tog Lærereksamen 1887, var et Par Aar Lærer ved Klank Højskole, senere Lærer og fra 1896 For-

stander ved Gedved Seminarium; siden 1903 Ejer af samme. Forfatter af forskellige Bøger, særlig angaaende det danske Sprog; hans Bøger er friske, tankevækkende, belærende og langtfra kedelige. Aakjær kalder ham Danmarks muntreste Foredragsholder (en dog ikke ganske udtømmende Betegnelse). Som Undervisningsminister i Ministeriet Madsen - Mygdal stræbte han at opnaa praktiske Resultater, men gav sig vist ikke synderlig af med det partipolitiske. — Hans Fader, Anders Futtrup, der døde 1917. 91 Aar gl., blev mærkelig nok omtalt i alle Blade en halv Snes Aar efter sin Død. Han var nemlig i ca. 40 Aar Afholdsmand, og under en Strid om Afholdenhed mellem J. Byskov og Digteren Bergstedt, ræsonnerede sidstnævnte bl. a. saaledes: at det var mærkeligt, at Byskov, som Søn af en gammel, tro Afholdsmand, kunde være saa hadsk overfor Afholdssagen. Bergstedt kom saa kejtet fra det, at hans Omtale af A. Futtrup nærmest kunde opfattes som et Angreb paa hans afdøde Meningsfælle! — Anders Futtrup var en munter Mand, rask i sine Bevægelser, af den Slags Folk, som man uvilkaarligt bliver i godt Humør af at se. — Chr. Sørensen fik i sin Tid lagt et Stykke Eng til Budsgaard, østen for Vandløbet, hvor Grænsen ellers gik. Det var et smalt Stykke, som kaldtes »Laang Dower«. Det skulde slaas inden Davretid; men da det var noget for stort til »Davrestykke«, blev det sent med Davretiden den Dag. (Man kredsede, naar det var en større Eng, gerne et Stykke af, som kunde slaas fra Kl. 4—9, da Davren indtoges. »Davrestykket« var det største, da det var den bedste Slaatid). »Lille Kræn« gjorde Ed paa Skellet, sagdes der.

11. Grøngaard laa i 1661 og 1688 under Kongensgaard. Hartkornet blev sidstnævnte Aar sat til knap 7 Tdr., 1 Td. var Kirkejord. Senere kom Grøngaard under Vadskærsgaard. I 1776 solgte Jørgen Glee-

rup Grøngaard til Fæsteren, Chr. Lauridsen, som nu blev Selvejer. 1779 bor Søren Nielsen der, han var Fader til den oven omtalte Chr. Sørensen (»Lille Kræn«). I 1784 solgtes han Gaarden til Peder Christensen Hede. Dennes Søn, Chr. Peiter Pedersen, døde 1826. og ved Skiftet efter ham udlagdes Grøngaard til Jens Mogensens af Tradsborg Hus som eneste Arving. Jens Mogensens døde først 1857, men afstod allerede 1836 Gaarden. hvortil hører »Østergaard Lukke i Gudum«, til sin Søn, Peder Jensen. Gl. P. Grøngaard, som endnu huskes af de ældre, var en oplyst Mand, mangeaarig Medlem af Forstanderskabet. Hans Søn, Jens Pedersen, som derefter havde Gaarden, var i min Drengetid Sogneraadformand i Nissum. Han lever endnu (1930). Blandt hans Børn skal lige nævnes P. Grøngaard, som i mange Aar har været Mejeribestyrer i Nissum. — Grøngaard har senere haft flere Ejere, nu Villiam Jensen.

Dersom N i s s u m b y har været Betegnelse for en By med flere sammenliggende Gaarde, maa det være de 4, som i Matriklen 1688 angives saaledes: N i s s u m b y (Hartkorn: 7,59), hører under Kongensgaard, bebos af Niels Christensen; N y g a a r d (ogsaa kaldet Veje, Hartkorn: 3.59) tilhører Morten Klog i Østergaard, bebos af Anders Madsen; N. N y g a a r d (Hartkorn: 2,75), tilhører Smed Mads Pedersen i Sønderskov, bebos af Jens Graversen, og M ø t i B y (Hartkorn: 4,35). Ryttergods, bebos af Niels Pedersen. Sidstnævnte Gaard opløses snart, og der bliver kun en mindre Ejendom tilbage, der snart deles i 2 Parceller. Et Husmandssted »Midtby«, der i 1801 bebos af David Pedersen, er den sidste Rest af den gamle Gaard. Til »Nissum Sogn og By« regnedes ogsaa Grøngaard, Budsgaard, Aabenraa. Grebsgaard, Torngaard, Broksgaard og de 2 Østergaarde. Jeg tror nærmest, at en 4—5 af de sidstnævnte Gaarde har ligget

nær sammen, saaledes at »Nissumby« har bestaaet af en Række Gaarde med Tilløb til samlet Bebyggelse et Sted mod Øst og et Sted mod Vest; men et tydeligt Indtryk har jeg ikke kunnet faa, hverken af Tingbøger eller af Markbogen; heller ikke synes den sidste at give Indtryk af særlig meget Markfællesskab.

13. N. Nygaard tilhørte Kabbel, til Jens Nielsen. som allerede boede der i 1784, i 1800 blev Selvejer, han døde Aaret efter. Senere Ejere: Chr. Poulsen, Lars Thomsen, Købmand Agerskov (ved Auktionen 1823), Niels Christensen Sønderskov (1826), Claus Nielsen, Lars Poulsen, Jakob Bjerre 1838.

Nygaard eller Vejje (senere delt i Sandholm, S. Nygaard og Splind) kaldes endnu 1709 Vejje; var senere delt i 2 Gaarde, der laa sammen og kaldtes V. og Ø. Nygaard (sidstnævnte ogsaa kaldet Sandholm, vistnok et »tilført« Navn ligesom »Hesselbjerg«). Ved Bortsalget af Kongensgaard Gods 1760 købtes Gaarden af Hr. Billeskou (Vejbjerggaard). 1778 er Mads Pedersen Selvejer i Ø. Nygaard, og 1784 bliver Chr. Olsen Selvejer i V. Nygaard. Sidstnævnte tilkøbte næsten 3 Tdr. Hartkorn fra Grøngaard, Gaarden deles derpaa i 2 lige Halvdele, og Poul Johansen i Hundskjær. der nu er Ejer af de 2 Nygaarde, sælger dem igen til de hidtilværende Beboere. I 1801 sælger Poul Johansen den Gaardpart, som er den nuværende S. Nygaard, til Chr. Olsen, nemlig »det østre Hus i bemeldte Nygaards Gaard med sine Grundsten, som han maa flytte og sætte sammen, hvor han vil paa sin Ejendom. med det Stykke Mark, bemeldte Nygaard er tilhørende, beliggende sønden Nygaard, indtil Kirkevejen for Østen og Norden, af Hartkorn 4—1—0— $\frac{1}{6}$ «. (Købesum 950 Rdr.). Chr. Olesen overlod sin Søn, Jesper Christensen. Gaarden, der vistnok først blev flyttet derhen, hvor S. Nygaard nu ligger, i 1805. Chr. Olesen tog en Parcel fra til sig selv og byggede der

et Sted, som i 1801 kaldes Nygaard Hus, men senere altid Splind. I 1805, da Rentekammerets Tilladelse til Udstykningsforelæsning, kom Papirerne i Orden. Chr. Olesen i Splind skøder da Sønnen »et Stk. Ejendom af Nygaard, der med Tilladelse er delt i 2 Dele. den Del, som grænser med østre Side til Kongensgaard Mark, mod Nord til Nygaard og Grøngaard Mark, mod Vest til Budsgaard Mark og til Bækken mellem Jakob Østergaards og Splinds Ejendom og mod søndre Side til det saakaldte »Lange Kjær«, hvilket Kær bliver i den min Søn overdragne Ejendom, ligesom han faar Ladehuset norden for Vasen og det paa Gudum Kloster købte Tømmer uden Betaling, hvorimod han betaler det Tømmer, som jeg har købt af Jens Futtrup i Lemvig«. — S. Nygaard kaldes endnu efter Flytningen en Tid V. Nygaard. Jesper Christensens Enke blev i 1823 gift med Mads Pedersen fra Gudum. Denne efterfulgtes ca. 1860 af sin Søn, Peder David Madsen; dennes Søn, Mads Nygaard, er den nuværende Ejer.

31. I Splind boede senere Mads Sejbjerg. Laust Dahl, Frederik Møller, P. Kr. Jensen. Frederik holdt Smugkro, han fik en Bøde 1863 og søgte forgæves Bevilling i 1866. Man fortæller, at naar Mændene gik til Kirke, sagde Andreas Ousgaard: »Aa, ska vi et lig gø ind o æ Gl. Splind aa fo en Pæl. saa ka vi bejjer fatt æ Præjken!« — Daniel Jensen, som døde i 1926, var der i ca. 50 Aar. Han flyttede Gaarden norden for Vejen. Gl. Splind blev saa liggende som Indsiddershus. Nuværende Ejer: L. Bundgaard Jensen.

12. S a n d h o l m (Ø. Nygaard) var altsaa den tilbageiggende Gaard. Senere Ejere var her: Jens Nielsen. Henrik Nielsen, Chr. Poulsen, Peder Christensen m. fl. og sidst Laurids Poulsen, af hvem Jakob Bjerre fik Gaarden. Han fik i 1846 Lov til at lægge Nissumbyhus (Midtby) ind under den, og i 1854 Tilladelse til at lægge det hele under Nissumby. 1869 genoprettede

han Sandholm til Sønnen, Jens Jakobsen Bjerre. Det ny Sandholm bestaar af 12 a (af Sandholm), 12 b (Møt i By, eller »Davids Hussted«), 13 (af N. Nygaard) og 15 b (af Nissumby). — Jens Sandholm var gift med Mette Lauridsen fra Bjerg, som endnu lever (1930). Han har skrevet en ypperlig og udførlig Levnedsbog, som opbevares af Familien. Heraf skal kun refereres et Par Smaating her; men jeg haaber at faa Plads til lidt mere i II. Del. — Til Sandholm hørte — efter hvad Jens Sandholm fortæller — i 1869 kun 50 Td. Land med Dale og det hele; deri beregnet var Sandholm Fælle. 12 Td. Land, som laa i Lyng. Jens købte saa 10 Td. Land fra Nissumby, ind til Sandholm søndre Skel. Jens Sandholm var den første i Nissum, som begyndte med Roer. Det var ikke saa let, Jorden var uren, det meste af Marken laa i Grønjord, da den havde været drevet under Nissumby. Man døjede med en brugelig Saamaskine. Bønder og Smede opfandt adskillige, der dog gerne maatte sættes paa Loftet som ubrugelige. Besværligt var det at krybe om for at luge og rense Roerne. Med Renseplove var det som med Saamaskiner, man maatte selv opfinde dem. Værst var det næsten, at man var kommen ind paa den Overtro, at Roerne absolut skulde saas paa Kamme, der let udtørredes af Tørke, saa Frøene ikke vilde spire. Et Aar, da de havde god Tid i Sandholm, brugte de en Dag til at vande Kammene fra en Mergelgrav, som laa midt i Roemarkerne. Lidt kedeligt var det, at de fleste af Naboerne gjorde Nar af ham. Men det Aar var han næsten den eneste i Sognet, som havde en ret god Roeavl; thi Tørken blev langvarig. — Det kneb dengang med at faa en god Pris for Smørret. I Sandholm fik de da indrettet et af den Tids Hjemme-mejerier. — Jens Sandholm var altsaa en Fremskridtslandmand. Ogsaa Handelen interesserede han sig for, han havde i sin Ungdom gaaet med Kramposen og

drevet »ad æ Sonden« med Kreaturer. Han vilde dog ikke ret ind i Kreaturhandelen; han mente, det havde sine Farer. Jens Sandholm interesserede sig ogsaa for Politik (han var i Holstebro den Dag, C. Berg holdt Tale og Byfogeden blev trukket ned af Tribunen). Men hans største Interesse var dog det aandelige Liv; han var Grundtvigianer, men havde ogsaa Blik for de gode Sider ved andre Retninger. I 1872 var han til Stede ved Grundtvigs Begravelse. I Bogen fortæller han ogsaa om en Rejse, han gjorde for at besøge sin Broder, Kreaturkommissionær Niels Bjerre i England. Jeg haaber, at hans interessante Levnedsbog engang maa komme i Trykken. I 1903 afstod han Gaarden til sin Svigersøn, Søren Urup, og opholdt sig nogle Aar paa Venø; men vendte tilbage og døde her. — Sandholm ejes nu af Lars Pedersen. — Af Jens Sandholms Børn skal lige nævnes: Jakob Bjerre, Valgmenighedspræst i Rødning, Markus Bjerre, Sønderkov paa Venø, og Ane Marie, som var gift med Touborg Jensen, Kloster Mølle. Blandt den ovennævnte Niels Christensens Børn (Se N. Nygaard!) var ogsaa Ole Nygaard, født 1828. Han er bleven en meget kendt Mand. Han boede først i Lemvig, senere bl. a. i Ørre. Han har faaet Titelen »Danmarks vandrende Afholdsapostel«. Han har selv skrevet en Bog om sin Livsførelse; afdøde Lærer Aabo Kristensen har skrevet en Bog om ham. Der staar et Gravmæle over ham paa Ørre Kirkegaard. Jeppe Aakjær, som har skildret den mærkelige Mand i »Paa Aftægt«, skrev et smukt Mindedig over ham ved hans Død. Ved 100 Aars Dagen for hans Fødsel afslørede der en Mindesten over ham i Lemvig. Det er underligt at se en saadan Mindesten. Der rejses tit Sten for Folk, der har udmærket sig ved fremragende Forstand; sjældent rejses der Minder for den, der kun huskes for sit gode Hjerte. Ole Nygaards største Lyst var at hjælpe Mennesker, ikke blot ud af Drukkøn-

skabens Last, men ogsaa paa mange andre Maader, og han kunde være som en lille Opfinder, naar han kunde hjælpe Mennesker ud af Nød eller lindre Kaarene noget for dem. Det var altsammen i det smaa og ydmyge; men naar man hører Folk fortælle disse Smaatræk og Minder, kommer man næsten til at tænke paa den bibelske Vending: »Han gik omkring og gjorde vel!« Altsaa i Mesterens Spor! — Hvem der ønsker at kende mere til hans Liv, maa jeg henvise til den ovennævnte Literatur.

15. N i s s u m b y. Her boede af Fæstere bl. a. Niels Nielsen (ca. 1725—56); dennes Søn, Peder Nielsen. Ved Kongensgaards Auktion købte Vill Laursen i Hauskov Gaarden, som han i 1772 skødede til Beboeren, Peder Nielsen, der atter i 1787 afstod den til sin Søn, Niels Pedersen. Den næste Ejer (fra 1801) var Ole Christensen; til Gaarden hørte tillige halve Midtby (c: Nissumbyhus, den anden Halvdel var før 1760 gaaet til Nygaard), og i 1818 fik Ole desuden en mindre Parcel fra Støvelbæk. Han var en noget foretagssom Mand og slap godt gennem Krisetiden. — I 1801 nævnes paa Folketællingslisten: Ole Christensen, 35 Aar; hans Kone (2. Ægteskab), 60 Aar. Hendes Datter, Karen Pedersdatter, 21 Aar. — Sidstnævnte var ikke en helt »pæn« Pige; hun blev efterhaanden noteret for 5 »uægte« Børn i Kirkebogen, der i den Anledning anslaaer en noget vranten Tone. — Ole solgte i 1827 Nissumby til Jakob Bjerre for 800 Rd. Sølv, der blev staaende uopsagt som 1. Prioritet til 4 pCt. (»De skal betales til min Steddatter, Karen Pedersdatter, som jeg har skænket og givet samme«), samt 200 Rd. Sølv, der skal betales straks. — Ejeren faar bl. a. Ret til af et Hospital (c: det gamle Fattighus), som staar paa Gaardens Mark, at tage en aarlig Afgift af 1 Rdl. N. C. Lund skal dog have det halve af Afgiften, saa længe han har Kongensgaard (det nar vel

ligget i Skellet). Jakob Bjerre havde en Tid ogsaa Vejbjerggaard. I 1834 bor han der og holder Folk paa Nissumby. Dog opholder hans 3aarige Datter, Maren, sig ogsaa her, og hun er pudsigt nok sat paa Husbondens Plads paa Folketællingslisten. — Jakob Bjerre døde først i 1891, 90 Aar gl., men havde allerede 1875 afstaaet Gaarden til Sønnen. Gravers Bjerre, der døde i 1894; hans Enke havde derefter Gaarden til 1905, da hun afstod den til Chr. Bjerre, født paa Tviskloster, død i Nissumby 1913. Dennes Enke er den nuværende Ejer. — Der findes en Stamtavle over Familien Bjerre; desuden har to af Slægtens Medlemmer (Mariane Dalgaard og Bertel Bjerre, Præst paa Alrø) samlet og udgivet en Bog (trykt som Manuskript for Venner) om Nissumby, hvoraf her skal refereres nogle Uddrag:

Jakob Bjerre var født paa St. Bjerre i Siir. Han gav sig i sin Ungdom af med Kreaturhandel og omsatte en 3—400 Stk. om Aaret, som han drev ad »æ Sonden«. Da han i 1827 købte Nissumby, havde hans gode Ven og Raadgiver, Jens Stokholm i Kappel, villet have ham til at købe en større Gaard; han købte da ogsaa i 1833 Vejbjerggaard, som han dog kun havde et Par Aar. I 1845—47 flyttede han Nissumby, der dengang laa nær ved Fjorden (lidt nordligere end der, hvor »Nyholm« nu ligger), op paa dens nuværende Plads; han byggede saa godt og rummeligt, at Bygningerne har kunnet staa helt op mod vor Tid. Konen, Ane Marie, var fra Overgaard i Naur, hun var en meget dygtig Kone. Naar nogen roste Jakob Bjerre og kaldte ham en dygtig Mand, sagde han: »A haar en døgtig Kuen!«. De havde 17 Børn, hvoraf jeg kun skal nævne Gravers, som fik Gaarden, Mariane, der blev gift med Niels Nyholm, og Søren (Brunsgaard), samt den tidligere omtalte Niels Bjerre (i England). — Jakob var en oplyst Mand, han underviste selv sine Børn (samtidig med, at han snoede Sime), somme Tider

havde han ogsaa Huslærer til dem. Han var i Falkenskiolds Tid en af dennes flittigste Kirkegængere. Først var han nærmest Rationalist og konservativ; senere, da nogle af de yngre Medlemmer af Familien blev Grundtvigianere og Venstremænd, fulgte hele Familien, ogsaa de gamle, med i denne Bevægelse. Det maa være den stærke Slægtsfølelse, der bevirker sligt: man maa dog holde sammen! — I de første Aar efter 1827, da Jakob kom til Nissumby, var Jorddyrknin-gen besværlig paa de syge og fugtige Jorder. Man dyrkede da kun de højere liggende Brinker. Det meste af Jorden var bevokset med Siv og Graaris, saa de dyrkede kun $\frac{1}{3}$ af Jorden i den første Tid. Der brugtes Træplov, og den skulde der 4 Mand til at betjene. De avlede de første Aar ingen Rug, kun Hø, Havre og Byg. Besætningen var da 5—6 Heste, 8 Køer, en halv Snes Unghøveder og nogle Faar. Efter Gaardens Flytning begyndte man at fede Stude med Hakkelse og Grutning. Man var da begyndt at sende dem med Damper fra Lemvig til England. Man var begyndt med Udgrøftning af den lave Jord i Fyrreerne. Det tog Tid. Jakob og Knud Bæk i Faare fik en Skibsladning Drænrør fra Flensborg. At mergle Jorden tog en halv Snes Aar (1850—60); ligeledes indførtes Brak; man dyrkede nu Korn, Ærter, Kløver og Raps, og efter at man var begyndt at dyrke Roer i Sandholm, prøvede man ogsaa det. Det var et frygteligt Arbejde at faa alt dette gjort med de tit mangelfulde Redskaber. Alligevel kunde de godt have deres Folk. Laust Dahl var der i 19 Aar. Saa en Dag siger Husbonden til ham: »Har du aldrig tænkt paa at gifte dig, Laust?« — »Æ . . . æh — nej!« siger Laust, »nu er jeg vel ogsaa saa gammel, at ingen vil have mig!« — »Det skal du ikke sige«, siger Jakob, »jeg er Kurator for en gammel Pige ovre i Vejrum, det kan være, hun godt vil have dig!« — Da Jakob saa engang var derovre,

talte han med hende om Sagen, og derefter tog Laust selv derover og fik det i Orden. De blev saa gift og kom til at bo paa Splind. Laust kunde saa godt blive ved at hjælpe noget til med Arbejdet i Nissumby. — Der var meget Arbejde med Rapsavlén. »Man har mest Glæde deraf den Dag, man faar Pengene hjem derfor!« sagde Jakob. Et Aar kostede Rapsen 14 Daler Tønden, og da solgte han for 1800 Daler. Hvilken Indtægt det var, kan man bedst skønne af, at han paa den Tid købte Sandholm for 2000 Daler.

Paa Jakob Bjerres og Ane Maries Grav staar en mægtig Granitsten. Kunstmaler Niels Bjerre havde »opdaget« den ved Harboøre Strand. Han har ogsaa givet Tegning til Inskriptionen paa den.

Dr. O. Nielsen fortæller, at da Jakob Bjerre havde mange Børn, vilde han egentlig helst være blevet boende paa Vejbjerggaard, hvor hans Sønner som »fri fødte« vilde være fritagne for Militærtjeneste. Da han imidlertid ikke kunde finde Købere til Nissumby, der havde Ord for at være befængt med Spøgeri, maatte han sælge Vejbjerggaard. — Om Grunden til dette Spøgeri kan de gamle i Nissum endnu fortælle adskillige Krøniker. Jeg foretrækker at gengive Historien her, saaledes som den findes fortalt i »Danske Gaarde«. — »Dengang var Gaardens Navn »Midt i By«. Men den var kommen i skidt Ry. En af Ejerne, »Ole midt i By«, havde en Husbestyrerinde, som hvert Aar paa Grund af Sindssyge blev indespærret i Gæsteværelset en Maanedes Tid. Rygtet kom ud mellem Naboerne, at der bestod et utilladeligt Forhold mellem Ole og Husbestyrerinden, og at hun hvert Aar under sin Indespærring bragte et Barn til Verden, som de i Fællesskab ombragte og nedgravede under Gulvet i Gæsteværelset. Derved fik Gaarden Skyld for, at den husede Spøgeri, og det endte med, at det . . . var umuligt at finde en Køber til den«. — Hvor meget

eller hvor lidt der er i den Historie, véd jeg ikke—men jeg har hørt, at den slemme Historie ogsaa skal have været en medvirkende Grund til Gaardens Flytning, hvilket dog vistnok tør betegnes som en Krønike.

Jacob Bjerre udparcellerede en Ejendom, 15 c, Nyholm, til sin Svingersøn, Niels Chr. Jensen. Niels Nyholm var i en Del Aar Sogneraadsformand—han flyttede i 1912 fra Sognet, efter at have afstaaet Gaarden til Sønnen, Jakob Bjerre Nyholm. Gaarden, som er paa godt 50 Tdr. Land, er efterhaanden bleven et ret anseligt Landbrug.

16—17. Ø. Stockholm hørte i 1661 til Kabbel. Fæsteren var Claus Jensen. I 1688 tilhørte Gaarden Jens Lemtorp, Fæsteren var da Søren Stefansen. Hartkorn 4,65. Dyrket Areal 20 Tdr. Land. 1718 tilhører Gaarden atter Kabbel og senere Kongensgaard. Ved Auktionen 1760 købtes den af Mads Olufsen; men i 1778 er den bleven Selveje. Indtil 1742 var Fæsteren Chr. Møller, som tillige var Degn i Nissum; efter ham Sønnen Jørgen Christensen. Christen Jensen (fra Brunsgaard i Lem), som altsaa først var Fæster, senere Ejer, var gift med Maren Madsdatter, Datter af Mads Skytte paa Bækmark. Af deres Børn nævnes: Jens Stockholm (senere Ejer af Kabbel), Karen, senere gift med Jens Breinholt (S. Byskov) og Else, som 1800 blev gift med Laurids Pedersen (N. Byskov), som fik Stockholm, han købte Støvelbæk, udskilte nogle mindre Parceller og lagde i 1830 Gaarden sammen med Stockholm. Else døde 1836. Laust døde først (som Aftægtsmand) i 1858, 86 Aar gl. Sønnen, P. Lauridsen, fik Gaarden. Hans Enke, Mariane Mortensen, blev gift 2. Gang med hans Broder, Chr. Lauridsen (1858, døde et Aars Tid efter) og 3. Gang med Anders Frandsen (Studsgaard), hvis 2. Kone var Kirstine Knude. Deres Søn, J. P. Knude Frandsen, har haft Gaarden siden 1911. Støvelbæk laa ca. 300 m sydvest for Stockholm, og

Marken vesten ind til Stokholm Mark. Bækken løb lige forbi; maaske har der været en lille Vandmølle der engang. »Støvl« betyder nemlig Opdæmning; men en saadan kan jo ogsaa have været til en Aalegaard. Gaarden tilhørte 1688 Kabbel (Hartkorn 3,09), derefter Kongensgaard og sidst Strandbjerggaard; Fæsteren Peder Pedersen var gift med en Datter derfra. Hans Søn var Chr. Pedersen, hvis Enke, Ane Jensdatter Stokholm, blev gift igen med P. Kr. Kjær, som vistnok var den sidste Ejer og Beboer af den gamle Gaard. I 1834 havde Stokholm og Støvelbæk tilsammen 87 Tdr. Land.

18. H ø g s g a a r d tilhørte i 1688 Horsens Hospital. Fæsteren var Lars Ibsen; Hartkorn 5,75; dyrket Areal 31 Tdr. Land; til Gaarden hørte 1 Stk. Kirkejord. I 1754 sender Hospitalet P. W. Schmidt til Høgsgaard for at holde Skifte efter gamle Maren Jensdatter. I nogle faa Aar hører Gaarden til Kongensgaard, og i 1760 købttes den af Hr. Berregaard; men i 1776 sælger J. Glerup (forhen Vadskærgaard) den til Jens Davidsen. Siden har den været Selveje. Jens døde først 1830, men blev i 1811 som sindssyg erklæret for umyndig, da Sønnen, Johannes, ikke kunde have ham under Opsigt længere, eftersom han var udkommanderet til Kongens Tjeneste. Jens havde i sin forvirrede Tilstand solgt Gaarden og baade Ind- og Udbo til fremmede, samt tilsat Arven efter Moderen, »medens jeg (c: Sønnen) har været borte«. — Den følgende Ejer, Chr. Andersen (fra Ousgaard), var Sognefoged, havde Høgsgaard i mange Aar og døde som Aftægtsmand 1847. 75 Aar gl. Sønnen, Anders Christensen, solgte 1855 Høgsgaard til Johannes Madsen, han var Broder til J. P. Budsgaard; senere ejedes den af hans Børn, deriblandt Peder Høgsgaard. Nu den overlevende Broder, Sognefoged Chr. Høgsgaard. Johanens Høgsgaard flyttede Gaarden og udstykkede i

1860 en Parcel til Meld Touborg og en do. til Ø. Stokholm.

19. H u n d s k j æ r. Her boede 1597 en Andreas og en Laust; nogle Aar senere er Fæsteren Anders Pedersen. Omtrent ved samme Tid giver »Hoffvenskier« Skyld af 6 Agre, som tilhører Kirken, ialt 8 Skpr. Byg aarlig. Gaarden tilhører Kongen og ligger under Bøvling Len og tilhører efter 1660 Herremanden paa Bøvling (eller Ryssensten). I 1688 er Hartkornet 4 Tdr., og det dyrkede Areal 28 Tdr. Land. -- Fæsteren er Søren Mouridsen, senere Mourids Sørensen, Søren Jepsen, Chr. Hundskjær. Gaarden er imidlertid kommen under Kongensgaard og ydede 13 Rd. Landgilde og 2 Rd. 4 Mk. i Hoveriafløsning, da den i 1760 købtes af Peder Nielsen Byskov, som i 1779 skøder den til Fæsteren Poul Johansen (fra Gejlgaard). Den ny Selvejer skal have gaaet under Navnet »Poul Raaend«; han er med i Handel med Ejendomme og synes at spille nogen Rolle i Sognet; han døde som Aftægtsmand i Ardalhus. I 1801 solgte han Hundskjær til Niels Møller Hauskov, som var Søn af Købmand Bent Hauskov i Lemvig. Nisumboere, som besøger Herning Museum bør lade sig forevise den gamle Købmands Skrivekasse med en Række Huller til at stikke Fjerpenne i; der har nok været Blækhus og Sandhus ogsaa, men dette er længst gaaet alt Postelinets Gang. Niels Møller blev i 1803 gift med Karen Nielsdatter og 1811 anden Gang med Ellen Pedersdatter. Han døde 1840, 70 Aar gl. og efterlod Gaarden til sin eneste Søn, Bent Havskov Nielsen. Hans Datter, Maren, blev i 1828 gift med Peder Christensen, V. Kamstrup. Gl. Ellen døde i Hundskjær 1863, 80 Aar gl. — Bent Nielsen blev gift 1845 med Ane Jensdatter. Efter ham havde Sønnen, Niels Møller Bentsen, Gaarden, han var gift med Katrine Lauridsen, Grummesgard; deres Søn, Jens Bentsen, har haft

Gaarden siden 1904. Gaarden har som de andre Gaarde i Nordsognet den smukke Udsigt over Fjorden; men set fra Landevejen ligger den i »en Hvoll«. 1760 laa der et Hus paa Marken. Her boede senere Poul Taage. 22 b er en Parcel fra Ardal. 32 b er Grunden af et forhenværende Touborghus.

20. G a n t r i s. Omkring Aar 1600 bor »Bertel Villomsen og Oluf« paa Gantherysz. 1655 nævnes Morten Christensen, og 1683 bor hans Søn, Anders Mortensen der; Gaarden er da Ryttergods. Hartkorn 4,05; dyrket Areal 24 Tdr. Land. — 1730 nævnes Chr. Pedersen Gantris, han var maaske Anders' Svingersøn; i 1734 blev han gift 2. Gang. Gaarden var imidlertid kommen under Kongensgaard; den svarede 8 Rdl. 4 Mk. i Landgilde, 1 Dags Harven og 4 Gangdage i Hoveri. I 1759 blev Chr. Gantris' Datter, Ellen, gift med Bertel Nielsen, en Søn af Niels Nielsen i Nissumby. De kom til at bo i Gantris. I 1760 købte Peder Nielsen Byskov Gaarden; han ejede den endnu i 1778; men kort efter solgte han den til Fæsteren, Bertel Nielsen. Denne blev i 1777 gift 2. Gang med Kirsten Støvelbæk. Han afstod i 1809 Gantris til Sønnen, Anders Bertelsen, der i 1813 blev gift med Karen Christensdatter, og i 1829 2. Gang med Mette Iversdatter (Gejlgaard). Han døde 1851, 81 Aar gl., efter i 1845 at have afstaaet Gaarden til Sønnen, Bertel Gantris, der døde som Aftægtsmand i 1887, 68 Aar gl. — Hans Enke, Mariane, var Datter af Chr. Andersen i Høgsgaard; hun døde først i 1902. Gantris ejedes senere af Sønnen, J. Chr. Bertelsen. Karl M. Hvingelby er den nuværende Ejer. Gaarden ligger tæt ved Fjorden, nu mere enligt, siden Høgsgaard blev flyttet bort fra den. — I ældre Tid var der nogle Gantrishuse. bl. a. det, hvori Niels Jakobsen boede, senere Anders Pedersen (Dahl); det var fraskilt i 1814 til Jørgen Finderup, det var da et gammelt Fæstehus.

(Se Nr. 11, østre Del!).

22. **Ardal** tilhørte i 1484 Tøger Hjul og hans Søster (Kamstrup) og senere Niels Clemmensen. Omkring ved Aar 1600 hedder Beboeren Jens Andersen. han svarede Afgift af noget Kirken tilhørende Jord. I 1661 tilhører Ardal Kongensgaard og giver i Landgilde 5 Tdr. Byg, 1 Pd. Smør (c: ca. 15 kg), 1 Skovvogn, samt Landgilde og Gæsteri i Penge. 3. April 1700 solgtes Ardal m. fl. Gaarde til Kabbel. I 1784 nævnes Fæsteren Jens Larsen. Han maa være bleven Selvejer ca. 1800. I 1816 solgte han Ardal til sin Svigersøn, Niels Christensen fra Store Kamstrup. Jens Nielsen døde i Ardal 1831. Niels Christensen afstod i 1853 Gaarden til Sønnen, Jens Nielsen. I 1824 fandt en Udskiftning Sted, og der afstodes en Parcel til Høgsgaard, »beliggende med Østsiden til Hundskjær Mark, med nørre Ende til Fjorden og med søndre Ende til Ardal Mark«, for 200 Rdl. — I 1853 nævnes en Lod i Kloster Hede. — Niels Christensen døde 1868, 85 Aar gl.. Birthe Jensdatter 1880, 84 Aar gl., begge som Aftægtsfolk i Ardal. Jens Nielsen døde 1889. Efter ham Enken (Ellen) og Sønnen, Peder Ardal. Senere Ejere: Henrik Ardal, Emanuel Ejnar Hansen. Fra de sidstnævnte Gaarde har der ikke fundet større Udskiftning Sted. Nogle jordløse Huse og ældre, forsvundne Smaasteder forbigaas. Et Par Ejendomme er der dog endnu, som her anføres; man kan see af Matrikelsnumrene selv se, hvor Jorden er kommen fra. — **Sommerlyst** (20 b, 22 e), Chr. Andersen, senere P. Pinholt, Jens Chr. Højbjerg og Peder Thorsen. — **Fredensbolig** (17 b) med lidt Landbrug, Jens P. Skausgaard, senere Niels Kamstrup. — **Ardalhus** (19 b, 22 c), Ellen Ardal, senere Sønnen, Chr. Ardal, M. Thorsen.

23. **Grebsgaard** laa i 1597 under Bøvling Len. I 1664 fik Henrik Russe (Bøvling) den tillige med

det andet Lensgods. I 1697 skøder Gregers Daa Gaarden til Jens Lauridsen Vandborg. Senere tilhørte den Morten Olesen i Torngaard, Pastor Rosenberg i Lemvig og derefter Kongensgaard, ved hvis Auktion den i 1760 købtes af den yngre Morten Torngaard, der i 1790 solgte den til Fæsteren, Jeppe Laursen, der udstykkede Vester Grebsgaard fra den 1790, 1 Td. Hartkorn; senere er tillagt Jord fra Aabenraa. Derefter solgte Jeppe i 1792 Resten af Gaarden (Hartkorn 2,22) til Mads Pedersen; de følgende Ejere var Jens Nielsen, Jens Pedersen, som fik Udstykningstilladelse 1807, og Rasmus Jensen i Østergaard, som fik Auktionsskøde paa Gaarden i 1825 og helt gjorde Ende paa den ved at udstykke det sidste. — I V e s t e r G r e b s g a a r d boede Tømmermand P. Balle fra 1792 i ca. 50 Aar. Derefter Hans Nielsen Balle, Niels Chr. Lauridsen (se Stokholm), Andreas Zakariasen. Senere Ejere: Marinus Jensen, Joh. Niebuhr. Gaarden kaldes i 1810 F l e n s b o r g. — Allerede i 1758 nævnes et Grebsgaardhus, hvori boede Søren Jepsen Puch; i 1807 fraskiltes T u d s k j æ r. Her boede Jens Pedersen Lundgaard, Smed Jacob Chr. Pedersen (1816), Johannes Loumand Nielsen (1853); senere Lars Christensen . . . Hans Madsen. I Tudskjær har ligget flere Smaahuse, som, tillige med et Ø. Grebsgaardhus, er forsvundne.

29. N. T o u b o r g (Toubroe) har vel engang sammen med S. Touborg udgjort een Gaard. I 1597 bor Laurs Skrædder i N. Touborg, der tilhører Kongen og ligger under Bøvling Len. Efter Lenstidens Ophør tilhørte den Herremanden paa Bøvling og i 1688 Baron Chr. Juul. Hartkorn 2,35 Td. I 1696 sælger Gregers Daa Touborg til Kongensgaard, hvortil den ogsaa hørte efter 1760, da de øvrige Gaarde var frasolgte. Den var da delt i 2 lige Parter, hvoraf Smed Anders Olsen boede i Meld Touborg, medens Knud Veisberg

kom til at bo i N. Touborg. I 1783 solgtes Ejendommene til Strandbygaard, men allerede Aaret efter blev de Selveje. — J. M. Touborg er i Besiddelse af en Mængde gamle Papirer, hvori man kan læse Slægtens Historie. Knud Veisberg er født ca. 1738 paa Venø. I sin Ungdom foretog han et Par Rejser og fik i 1780 Fripas fra Herremanden til at gøre en Rejse til Amsterdam for at besøge sine derboende Slægtninge. Det er kedeligt, at han ikke har skrevet op, hvad han oplevede paa den Rejse. Den varede i 4 Aar og endte med Giftermaal (i Abild Kirke) og har saaledes haft alle Egenskaber. Knud blev gammel i Touborg. Men i 1812 afstod han Ejendommen til sin Svigersøn, Jens Rasmussen. Denne døde 1852, og hans Enke afstod i 1869 Touborg til Sønnen, Knud Touborg, der foruden Landmand ogsaa var Bogbinder. Han var en oplyst og morsom Mand, meget haandsnild og lidt af en Tusindkunstner. Han døde 1918. Sønnen, J. M. Touborg, der ogsaa, i sin Egenskab af Haandværker, har besøgt fremmede Byer og Lande, fik Stedet efter ham, men flyttede af Hensyn til Bogbinderiet op til »København« og solgte i 1919 N. Touborg, som altsaa havde været Familiens Bosted i 135 Aar. Den nuværende Ejer, Chr. Christiansen, er tillige Vognmand. — I Meld Touborg (30) blev den 72-aarige Anders Smed i 1815 gift 2. Gang. Efter hans Død (1826) blev hans Enke gift med Greger Madsen, der i 1844 solgte Stedet til Chr. Thomsen Mærsk. Efter ham Birthe Pedersen, som blev gift med Anders Basbjerg Frandsen. Nu atter en ny Ejer. Fra Touborg er ca. 1700 gaaet 1 Td. Hartkorn til Kongensgaard.

Pilgaard har ikke været Fæstegaard. I 1597 tilhørte den Kongen og laa under Bøvling. I 1664 faar Henrik Russe Herligheden, men afstaar den straks efter til Kappel, og i 1688 tilhører den Knud Lang, hvis

Søn i 1708 afstaar den til Mads Christensen i Lemvig; han skal bruge Pengene, da han studerer Theologi — som det synes med ringe Held. I 1688 er Hartkornet 7,61; dyrket Areal 47 Tdr. Land. De 2 Selvejerbønder hedder Chr. Madsen og Jeppe Poulsen. I 1727 skøder sidstnævnte, samt Niels Poulsen og Dorthea Poulsdatter, deres ejende Bondeskyld i Pilgaard til deres Slægting, Gregers Jensen i Nisumbol, mod at han skal forsørge dem, der nu er gamle og skrøbelige. paa Livstid. I 1748 faar Gregers' Svigersøn, Jakob Veje paa Bol, Pilgaard til sin Søn, Gregers Jakobsen, der boede der i omtrent 50 Aar. Han solgte den til Morten Vinkel, hvis Søn, Ole Mortensen, snart efter fik Gaarden. Det er jo nok Oles Søster, som Jeppe Aakjær fortæller om, at hun blev henrettet paa en Høj ved Kjærgaards Mølle, fordi hun havde forgivet sin skurkagtige Mand, der havde plaget hende til Fortvivelse. Ole selv var en meget skikkelig Mand. En Dag i 1845 vandrede han til Lemvig for at hente noget Hamp at lave Reb af. Det blev noget sent for Ole, og han tøvede desuden i »æ swot Kro« (sønden Klarhøj). De undrede sig i Pilgaard over, hvor Ole blev af, og i Graalysningen fandt de ham liggende død vesten for Gaarden. Hampen laa ved Siden af ham. Hans Enke, Karen, som var Jep Grebsgaards Datter, afstod i 1856 Gaarden til Sønnen, Laust Olesen, der døde paa Gaarden 1902. Senere flere Ejere, bl. a. Anders Seerup, Kr. Kragelund, Jens Chr. Grøntkjær m. fl., og den nuværende Ejer, Martin Jensen.

Da Laust Pilgaard var gift med min Plejefaders Søster, kom jeg i min Drengetid jævnlig i Pilgaard og fik derved et Indtryk af en af de sidste ret gammeldags Gaarde i Nisum. I Pilgaard var nemlig alt gammeldags: Husene, hvoraf særlig det ene Udhus altid truede med at blæse om, Landbruget, Leve-

maaden. der var god, men gammeldags med hjemmeavlede Produkter, og Folkene selv. Laust var en af de sidste, jeg har set med »Læderærmer«. Der var ogsaa gammeldags Velstand, ingen Gæld og ikke saa faa Penge til. Der var vel nok nogle, der sagde om Laust Pilgaard, at han var gerrig — ligesom de, i Følge Skjoldborg, sagde det om Bak-Søren. De lignede hinanden en Del, de to, og man maa vist hellere sige om dem, at de var gammeldags. Laust holdt meget af at læse, men det tog lang Tid for ham. — Endnu i Firs-erne skar de i Pilgaard Hakkelse til 5 Heste i en Skærkiste. For nogle Aar siden læste jeg i Aviserne en Anekdote om, hvordan Laust Pilgaard fik en Hakkelesmaskine. Jeg tror nu, at det var noget af en Sammensværgelse med denne Anskaffelse. Men da den først var kommen i Gaarden, blev den der, og Laust nærede stor Beundring for »Bæstet«. — Laust havde det strengt den Dag, Lem Smed kom for at sko de 5 Heste. Han skulde jo »holde Benet op«, og det kunde nok »fornemme« til en gammel Ryg. Desuden var Smeden gal og kommanderlig. En Dag efter Formiddagsmeldmad klagede Laust over, at han skulde afsted igen, det var ikke til at begaa sig med den Smed. Saa siger Pigen — det var en ualmindelig flink og kraftig Tybopige —: »Gaa du i Seng og hvil dig, Laust, saa skal jeg nok holde Benet op for Smeden!« Efter nogle Indvendinger gik Laust ind paa Forslaget. — »Hvad skal du?« brølede Smeden, da han saa Pigen. Dorte sagde, at hun skulde holde Benet op, og hun tog fat med det samme. Smeden mente, at sligt kunde en Pige ikke tage sig paa, og begyndte paa en kraftig Udskældning. Men den gamle Kriger havde her fundet sin Overmand. »Slaa do no», sagde Dorte, »saa ska Æ misæl nok hold dæ æ Bien op!« — Den besejrede Smed vænnede sig senere til, at Dorte »holdt Ben op«, naar der skulde skos Heste i Pil-

gaard. Men naar han kom ind ad Gaardsleddet, spurgte han altid først: »Æ h a n Dorret hjem?« — Det kan jo være, at Laust var »nøj nyw«, og dette var maaske Grunden til, at Sofie altid havde saa mange »Smaa-høveder«. Der var en stor Flok Høns, og at se alle hendes Gæs og Ænder tumle sig i den Række Damme. der strakte sig fra Gaarden og øst paa, var en hel Fornøjelse. Sofie havde ogsaa en stor og hyggelig Kaalgaard — med Diger om — nordøst for Gaarden. Nu er alt dette gammeldags naturligvis forlængst forsvundet.

Pilgaard har jo været en stor Gaard i Areal, saa der efterhaanden er skilt meget fra. Marken var over 2 km lang fra Lem Skel til Splinds Mark. Fra en senere Tid huskes det lange Dige langs Landevejen; det var dog ikke fra Oldtiden, men fra 1854. — 2. E n g m a r k s h u s nævnes 1787, fraskiltes 1805 Pilgaard og solgtes til Bertel Thomsen, 1829 Niels Thomsen; Thomas Mathias Pedersen boede der derefter i mange Aar. Senere Chr. Nielsen. død 1913; nu dennes Søn, Chr. Sand Nielsen. — 31. K l a r h ø j er formodentlig det Pilgaardhus, der nævnes 1787. I 1805 skiltes det fra Pilgaard og solgtes til Isak Madsen. Senere Ejere: Peder Nielsen Dahl, Niels Kamstrup, P. Chr. Dahl (1834), Peder Christensen, Jens Chr. Pedersen. Laust Bredal. Jens Mose. Jens Chr. Houllind, Chr. Ottesen. I 1821 holdtes der Skole i Klarhøj. i senere Tid var der Smugkro. — 1 b, fraskilt 1834, Mads Jensen Bach, Bertel Nielsen Stougaard, P. Balle, Niels Lørup (han var Kirkesanger i Lemvig Valgmenighed). Laust Sejbjerg, nu Søren Kirk. — 1 d, fraskilt 1834 til Anders Christensen Egebjerg, Anders Munk, Jens Larsen (død 1911) . . . nu Chr. Vilhelm Jensen. — S ø n d e r g a a r d (1 ef) ejes af Alfred Bjerre, som har sammenlagt den af 2 ældre Ejendomme. Den sydlige skiltes fra Pilgaard 1836 til Jeppe Chr. Dørken, se-

nerede boede her Niels Møller Jensen, hvis Enke blev gift med Anders Andersen »Møller«, der byggede en Vejrmølle, som atter blev taget ned, da V. Bak Mølle blet sat op 1883. Den nordre Ejendom (1 f) blev fraskilt i 1859 til Laust Bentsen, senere Chr. Møller 1861, og Jens Chr. Karhøj, der døde 1892, senere flere Ejere. Den søndre Ejendom er det eneste Sted i Nisum, hvor jeg har set en lille Hørmark. Nyere Ejendomme er: H ø j m a r k (1 u), P. Chr. Pedersen; K a t r i n e l y s t (1 v) Jens Dahl Jensen; L u n d t o f t e (1xy) Johannes Rasmussen; L i l l e l u n d (1 z) Laurits Nielsen, og P i l g a a r d h u s (1 ae, ai) Viggo Emil Jensen. I c, V e s t r e S k o l e. fraskiltes 1834.

Sognets søndre Del.

Vasen har sikkert i Aarhundreder i det væsentligste gjort Skel mellem Nordsognet og Sydsognet. Som tidligere omtalt fandtes der rimeligvis ogsaa før 1786 en Landevej med omtrent samme Retning som den nuværende. Dr. O. Nielsen anfører saaledes et Tingsvidne fra 1710, hvoraf det i hvert Fald fremgaar, at en Oddevej har gaaet forbi Nisum Kirke. — De første Matrikelsnumre, de saakaldte Kongensgaard Afbyggere, Præstegaarden og Skolejorden, forbigaaes her, da de naturligt hører hjemme i andre Dele af Bogen.

7. E j d a l beboedes i 1614 af Chr. Christiansen, tilhørte da Kongen og senere de Bøvling Herremænd, til Gregers Daa i i 1697 solgte Gaarden til Jens Lauridsen Vandborg, hvorved den senere kom under Kongensgaard. I 1688 blev Hartkornet sat til 2,75, dyrket Areal 17 Tdr. Land. I 1760 købtes Gaarden af Mads Staby og kom snart efter under Kappel. — I Ejdal opbevares en Del gamle Papirer, bl. a. et Fæ-

stebrev fra 1785 fra Hans Vandborg, Kabbel, til Peder Poulsen Tved. Den første Betingelse i Fæstebrevet er, at Peder Poulsen ægter den i Stedet værende Enke, Else Pedersdatter, og saaledes fuldbyrder det Ægteskabs Løfte, som mellem dem er afhandlet og ved Guds Forsyn besluttet. Han skal svare i Landgilde 12 Rdl. 5 Mk., holde Gaarden og Ejdalhus vedlige — dette maa nedbrydes, naar de gamle Folk dør — han skulde dyrke Jorden forsvarligt, passe den med Gødning og for alting passe, at »den faar sin tilbørlige Hvile«. I 1799 blev Peder Poulsen Selvejer; 1809 gaar han paa Aftægt og afstaar Gaarden til Sønnen, Peder Pedersen. Han døde først 1836, 90 Aar gl. I 1855 afstod Peder Pedersen Gaarden til sin Svigersøn, Peder Christensen, som var Broder til Jacob Bjerre, Nissumby. Den ny Ejer, der nu erindres som gl. P. Ejdal, skal have været en meget munter Mand. Jens Sandhelm fortæller, at der var ingen Steder, man morede sig saadan ved at komme til Gilde som i Ejdal. Det kom især af P. Ejdals storartede Evner til at more sine Gæster; han var fuld af Kunster og saa ved en saadan Lejlighed saa morsom ud, at man kunde komme til at le blot ved at se ham. P. Ejdals Datter, Mariane, blev gift med Lærer Søgaard, og Maren med Mads Laursen (Ø. Lundgaard). Sønnen, Chr. Ejdal, fik 1881 Gaarden. Han døde 1926. Senere ejedes Gaarden af hans Børn (nu P. Ejdal). — »Ejdal« betyder maaske Egedal. — P. Ejdal fortæller om Marken, at der i alle Lavninger findes Tørvejord med Eg og Trærødder.

Paa Va r h e d e laa jo forhen en Del Smaahuse, hvoraf det mærkeligste var Kollihuset, hvor Natmanden boede. Jorden og Huset tilhørte i 1755 Kongensgaard, og Natmanden svarede 4 Mk. i Landgilde. Jorden hører nu til Ejdal og bærer Navnet »Rakkeragrene«. De ligger til Sydvest ud mod Ø. Skole; fra

Gaarden er der ca. 100 Favne til, hvor de begynder. Der skal engang have været flere Rakkerhuse, og der kan endnu findes Potteskaar. — En Januardag i 1685 kom den mandhaftige Løjtnant Claus Wildskjøtt, som ellers havde Kvarter i Vium i Gudum Sogn, ridende til Nissum Præstegaard med sin Tjener efter sig, desuden en sort Hund, som han førte med i et Halmreb. Han bandt Hunden til en Vogn og gik ind til Præsten, hvem han forklarede, at han havde faaet en ond Haand, hvori han ingen Ro havde Dag eller Nat. Det var blevet ham raadet, »at han skulde faa kløvet en Hund ad, og deri skulde han have hans Haand indlagt varm«. Derefter gik Løjtnanten og Præsten til Rakkergaarden; men Rakkeren var ikke hjemme. Saa vilde Løjtnanten have Rakkerkvinden til at gøre det; men det vægrede hun sig ved. Endelig begærede Løjtnanten af Præsten, at naar Rakkeren kom hjem, om han saa maatte være i en Krog i Præsteladen at gøre det; men Præsten vægrede sig og mente, at der var ikke Plads. Derimod gik Præsten ind paa at sende sin Karl til N. Touborg og hente Rakkeren, som var der, og at han vilde faa ham til at komme til Løjtnanten enten i Præstegaarden eller i hans Kvarter »mod Aften« . . . Naar Præsten i Anledning af denne Historie lader føre Vidner og sluttelig er »Tingsvidne begærendes«, er det vel for at fri sig for Mistanke om at have haft med noget at gøre, der kunde opfattes som Trolderi, Uærlighed eller anden Ulovlighed. Den arme Løjtnant omtales atter et halvt Aars Tid efter i Tingbogen, saa han maa vel være kommen sig.

I 1721 nævnes Natmanden Erik Kolle; han staar for Retten, fordi han har overfaldet en Kvinde og truet hende paa Livet; men da der kom Folk i Nærheden, lod han hende ligge, efter at have taget hendes Penge og hendes Kniv. Erik har vistnok ment, at hans Harme var retfærdig, da den forsmædelige

Kvind jo var gaaet ind i hans lovlige Næring ved at skære Grise, Lam og Kalve. Desuagtet blev han tiltalt og dømt for sin Bedrift, efter at han forgæves havde søgt at lyve sig fra det hele. (Historien er udførligere fortalt i H. P. Hansens: »Natmandsfolk og Kæltringer« og i en Afhandling af K. Klastrup i »Maanedsskrift for Dyrlæger«, 1928). Blandt de mange Rakkere og Rakkerkvinder, som dels har boet i Kollihuset og dels haft Tilhold der, kan nævnes af Jørgens mange Børn: Anders, Morten og Erik, og hans Søster Johanne. Ogsaa mer eller mindre ægte »Svigersønner« kunde have Tilhold i Huset. I 1766 bliver Anders Chr. Glarmester (»ingensteds hjemme«) udlagt som Fader til et Kollibarn. 1773 opholdt en Herman Hermansen sig i Kollihuset med samme Resultat. Traditionen har opbevaret adskilligt, som jeg ikke kan tidfæste eller kontrollere. A. Chr. Gantris fortæller saaledes om Grimskæg, som engang havde den Glæde at deltage i et Kæltringslagsmaal, hvor 14 Hanrakkere flaaede Klæderne af hverandre med Knive, og om Jesper Nifinger, som sagde, at vel var han Rakker, men han var døbt, hvortil Jørgen Rakker bemærkede, at han dog mente, at han som Rakker var mere réle; for Jesper havde gjort sig til Rakker; men Jørgen selv var født til det. Pæne Folk var disse Rakkere jo ikke; gentagne Gange maa de staa aabenbar Skrifte for Horeri. Dertil kom, at Folk ansaa dem for uærlige; de vilde derfor ikke staa Fadder til deres Børn eller være Forlovere for dem. Ved en Trolovelse optræder saaledes Fru Kammerraadinden (Kongensgaard) som Forlover sammen med Natmanden fra Dejbjerg; naar Bønderne ikke vilde, maatte pænere Folk, som ikke var overtroiske, nemlig gaa i deres Sted. Og i 1750, da Erik Kolli døbes, anføres som Daabsvidner: »Hele Menigheden, især Sognefogeden, Lars Boel, og Præstens Medhjælper, Jens Borum,

Lars Skausgaard og Chr. Gantris«. (Man ser de presede Daabsvidners forlegne Miner!). — 1785 fødes det sidste Barn i Kollihuset; samme Aar dør Rakkerkonen og Aaret efter den gamle Natmand, Jørgen, selv. Han begravnes »uden Ligprædiken«. Dermed forsvinder Kollislægten af Kirkebogen, og i Folketællingen 1787 ses intet Spor af dem. Sagnet fortæller, at de havde flaaet et Føl levende. Dyret laa og vred sig paa Møddingen. Dette vakte stor Forargelse i Sognet, og Manden i Byskov købte Huset og sved det af. Maaske er det sket straks efter den gamle Natmands Begravelse; thi gl. Niels Frandsens Moder har fortalt, at der ved den Lejlighed kom 18 Rakkere ud af Huset. H. P. Hansen anfører en Afhøring fra 1828, hvori det hedder, at Kollihuset da for mere end 40 Aar siden var nedbrudt, og dette stemmer jo godt nok med Traditionen. Der skal senere have levet Efterkommere af Rakkerne i de andre Rakkerhuse paa Varhede, og der skal ogsaa have været af dem et Sted i Nordsognet. Niels Frandsen fortæller, at gamle Chr. Touborg var den eneste, de var bange for. De betegnede Christen som »ham med dem tow Lower«. Han gik nemlig med en strikket rød Lue og over den en Skindkasket. J. Gr. Pinholt fortæller om Efterkommere af Kollislægten i Houe, og en Efterkommer nævnes ogsaa i Rindum Kirkebog 2./6. 1800.

8. Lindboel ejedes 1688 af Morten Klog i Gudum. Hartkorn 1,73; dyrket Areal 9 Tdr. Land. Senere tilhører Lindsboel Kongensgaard, og 1731 sælger N. Schested, Timgaard, 3 Varhedehuse ved Lindsboel til Chr. Linde paa Bækmark, disse maa senere være lagt til Lindsboel med noget mere Jord, hvorved Hartkornet stiger til 2,48. I 1760 købes Lindsboel af Mads Staby, og i 1778 er Laust Lindsboel Selvejer. Senere: Laust Madsen, Jens Simonsen fra Sur-

kjær og Mads Christensen. I 1827 skøder Peder Davidsen, Ejer af Lindsboel og Surkjær, L. til Ole Christensen i Nissumby. 1831 dør Gmd. Anders Jensen i Lindsboel, 66 Aar gl. — 1842 dør Gmd. i Lindsboel, Peder Nielsen, 32 Aar. 1846 bliver Peder Madsen Balle gift med hans Enke, Kirstine Jørgensdatter. 1875 blev Rasmus Nybo Lauridsen gift med Pige Petrine Lauridsen, Ejerinde af Lindsboel. Samme Aar fik Jens Bertelsen (Brunsgaard) Skøde paa Lindsboel, der senere i mange Aar beboedes af hans Enke; nu Niels B. Christensen. — Paa et gl. Kort ses en vældig »Grawål« mellem Lindsboel og Ejdal, maaske en Sandgrav eller Vanddam; til Gaarden hørte en Lod ved Gudum (14, østre Del) og en Lod i Klosterhede.

9. S. T o u b o r g s Skæbne fra 1596—1760 er en nøjagtig Gentagelse af, hvad foran er sagt om Ejdal. I 1688 blev Hartkornet 2,97; dyrket Areal 17 Tdr. Ld. — I 1760 købtes Gaarden af Peder Pedersen Støvlbæk. Til Gaarden hørte da nogle øde Huse paa Varhede. Landgilden var $8\frac{1}{2}$ Rdl.; desuden svarede 1 Rdl. aarligt for Græsset paa Kirkegaarden. 1778 er Peder Christensen Selvejer. 1784 sælger Søren Pedersen (Grøngaard) Touborg til Jens Pedersen Touborg (vistnok hans Broder), som atter afstaar den til Peder Nielsen Falsig; dennes Svigersøn, Chr. Christensen fra Surkjær, overtager Gaarden 1811; hans 2. Kone, Ane Marie Andersdatter fra Ø. Borum, blev Enke i 1839 og overdrog i 1857 Gaarden til sin Søn, Laust Christensen (der paa sine gamle Dage var blind). Ane Marie døde i Touborg 1867. — Senere Ejere: Sognefoged Chr. Høgsgaard, Laust Budsgaard, Jakobine Pedersen, nu Ole Sørensen Skov.

10. G e j l g a a r d tilhørte 1664 Kongensgaard; senere laa Gaarden under Kabbel. I 1757 hedder Fæsteren Johannes Iversen. I 1799 bliver dennes Søn, Iver Johansen, Selvejer. Datteren, Ellen, og Sviger-

sønnen. Peder Sørensen fra Store Borum, fik Gaarden efter ham. Sidstnævntes Datter, Petrine, blev gift med Jakob Andersen Refskou, som fik Gaarden 1858 og afstod den 1902 til sin Datter. Matilde, og Svigersøn, Anders Kallesøe, den nuværende Ejer. Hartkornet var i 1688: 3,79 (i 1844: 4½ Td.), og det dyrkede Areal 27 Tdr. Land. — Den gl. Iver Johansen døde i Gejlgaardhus. Her boede senere Søren Pedersens Søn, Iver Gejlgaard (død 1906) og hans Søstre, Mette og Kristiane; nu er Stedet lagt under den følgende Ejendom: Krogsgaard, der fraskiltes 1844 til Lærer Raahede, hvis Datter blev gift med Pastor Falkenskjolds Avlskarl, Chr. Christensen fra Rind, som kom til at bo her; 2 Sønner vandrede i Bedstefaderens Spor og blev Lærere (i Asp og Vandborg). Den nuværende Ejer er Jens P. Pedersen. — 10 d, Gejlgaardhus, fraskiltes i 1858 til Jens Jensen. Senere boede her Niels Frandsen og nu dennes Søn, Andreas Nielsen. — Gl. Niels Frandsen har — som det ses af det foregaaende — fortalt mig adskiligt fra gl. Dage; han havde baade Humør og Hukommelse i Behold. Han er Veteran fra 64 og kan ogsaa fortælle om Krigen. En Dag, da han stod og tarsk i Ø. Stokholm, stak Sognefogeden Hovedet ind ad Lugen og sagde: »No mo du helst leg æ Plejl, her er di Pas!« Nogle Uger senere var Niels med paa Tilbage-toget fra Dannevirke. »Vejen var som Glar!« siger den gamle. I 1927 blev Niels Frandsen Dannebrogsmænd. — I et jordløst Hus paa Gejlgaard Mark boede gl. Kr. Gejlgaard, som døde i 1895, han var en Søn af gl. Iver og var født 1808.

11. Grummessgaard nævnes 1614. I 1688 tilhører den Horsens Hospital; Hartkorn 6,61; dyrket Areal 31 Td. Land. Senere hørte den under Kongensgaard og købtes 1760 af Mads Olufsen, der solgte den til Søren Touborg. Der var paa den Tid 2 Mænd paa

Gaarden, nemlig Peder Mølgaard og hans Svigersøn, Niels Jensen. Førstnævnte er bleven Selvejer omkring 1780. I 1775 sender Pastor Scor en Klage til Amtmanden over Niels Grummesgaards onde og forargerlige Opførsel, hvori han trods Præstens Flid og Formaning fremturer. Desværre er der ikke noget at finde om, hvad det er, Niels har lavet. Amtmanden henviser Præsten til at faa ham for en Provsteret, han kan sættes til at arbejde i Viborg Tugthus en Tid. Det blev han dog fri for. En Dag s. A. var han gaaet ned til Støvelbæk. Der sad han og døde »sovende ved Bordet«. Han blev dog begravet »med Ligprædiken«. Enken, Gertrud Mølgaard, blev 1778 gift med Jakob Poulsen. 1784 overtoges Grummesgaard af Lars Pedersen, født i Agergaard, senere Ejer af Frøik Mølle, gift med Sidsel Jensdatter fra V. Borum. Deres Børn var Jens Ousgaard og Maren Larsdatter, som blev gift med Mads Christensen, S. Balle. Sidsel giftede sig i 1788 anden Gang med sin Tjenestekarl, Chr. Mortensen. De boede senere i Grummesgaardhus efter i 1809 at have skødet Gaarden til Søren Nielsen Kubstrup, hvis Enke, Maren Nielsdatter, blev gift 2. Gang med Jens Pedersen fra Nisumbol. Dennes Søn, P. Chr. Grummesgaard, var »klog Mand«. Baade han og Sønnen (Lærer Søgaard) omtales i H. P. Hansens Bog: »Kloge Folk i Vestjylland«. Ogsaa Maren Nielsdatter skal have været »klog« — de sagde endogsaa, at hun kunde hekse. Evald T. Kristensen har en Historie om, hvor galt Jep Raaeg kom af Sted, da han vilde stjæle Rug i den kloge Kones Lade. Han maatte staa med Sækken paa Nakken hele Natten, til Maren om Morgen kom og »løste« ham, og han duede siden ingenting til. Jens Pedersen døde 1826, og Maren havde derefter Gaarden og solgte den senere til en Laurs Pedersen; hun døde som Aftægtskone 1844, 63 Aar gl. I 1848 fik Anders Laursen, Dybebjerg, Skøde paa

Grummesgaard. Derefter hans Svigersøn, Niels Ovesen Nygaard fra Hygom (1876). Han døde 1926. Hans Søn, Villiam Ovesen Nygaard, er den nuværende Ejer. — 11 b udskiltes 1834 til en Enke, senere bl. a. Chr. Larsen, Laust Madsen . . . Et andet Grummesgaardhus fraskiltes 1836 til Tømmermand Kr. Mortensen, senere bl. a. Jens Pedersen Nørmark, Ville Kr. Jensen . . . Offe Kjær Larsen.

12. Brunsgaard nævnes allerede 1517 og i 1540 udstedes en Herredstingsdom paa 2 Ørte Korn, som ydes til N. Nissum Kirke af den Gaard, som Niels Brun ibor. Det er vel saa den Familie, Gaarden har faaet Navn efter. Gaarden nævnes i Bøvling Jordebog 1597 og tilhørte Kongen til ca. 1646, da den kom under Kabbel. Der svaredes i gl. Tid i Landgilde 1 Td. Byg, 1 Grot Leding, 1 Sk. Gæsterihavre, 2 Lispund Smør, 1 Skovvogn, noget Hestegæsteri . . . I 1717 er Fæstebonden Jens Nielsen; senere Mathias Mark, Søren Brunsgaard (1739), Lars Mathiasen og Kr. Nielsen, som i 1778 er bleven Selvejer. I 1783 skøder Lars Mathiasen Gaarden til sin Svigersøn, Jakob Nielsen Mark. Dennes Søn, Niels Jakobsen, fik Gaarden i 1819, men den gik til Tvangsauktion under Landbrugskrisen og købtes af Niels Christensen Hedegaard; den havde da været beboet af den gl. Familie i mindst 100 Aar. Niels Hedegaard afstod i 1839 Gaarden til sin Tjenestekarl, Chr. Larsen, som var bleven gift med Plejedatteren. Kort efter blev Chr. Larsen imidlertid sindssyg, og Svigerfaderen maatte atter overtage Gaarden og sætte den til Auktion i 1841. Køberen var Jens Chr. Dueholm. Niels tog en Parcel fra paa $\frac{1}{2}$ Td. Hartkorn og forbeholdt sig Aftægt, samt Ret til Klynekastning m. m., desuden skulde Chr. Larsen og hans Kone, saa længe de levede, have Ret til »Skudtørvskastning 1 Dag med 1 Mand i Pøtten aarlig«. (Mosen kaldes 1683 Kallesmose). De følgende

Ejere var: Chr. Jepsen (gift med Maren Lund fra Kongensgaard) 1847; Jens Bertelsen 1850 (var fra St. Vestergaard i Fabjerg, gift med Nikoline Stokholm Villadsen, senere Lindsboel). Han døde 1877; Sønnen, Bertel Jensen, der senere havde Gaarden, døde ung 1888; efter ham Jens Jensen, den nuværende Ejer. — Allerede 1787 nævnes et Brunsgaardshus, senere to. 12 b byggedes af Niels Hedegaard, han døde her 1854. Skødet fik han 2 Aar efter sin Død, en ikke usædvanlig Mærkelighed, Papirerne ang. Udstykningen maatte jo først i Orden. Skødets Udsteder er Jens Bertelsen. Senere: Niels Chr. Christensen, P. Chr. Christensen, nu Maren Pedersen. — 12 c (med lidt Jord), hvor Chr. Nielsen bor, er ligeledes fraskilt 1856, men ældre som Fæstehus.

14. Ø. B o r u m. Naar man ser ud over det ret jævne Terræn omkring Borum, kommer man til at tænke paa, at her maaske engang, før Gaardene blev til, har været R u m for Kvæget. Man kaldte jo forhen Græsgangene »æ Baarer« i Modsætning til det besaaede Areal. Rimeligere er det vel dog at skille Ordet ad, som B a a r-u m. I saa Fald bliver det Fler-tals Hensynsform og betyder: »Ved æ Baarer«. Begge Udtydninger giver dog den samme Mening, og Forskellen er kun af sproglig Interesse. Forklaringen passer godt med Ordets Udtale. — Borum nævnes i Bøvling Jordebog 1597, og L. Borum nogle Aar senere. Den anden Gaard hed Store Borum og har næppe tilhørt Kongen eller ligget under Bøvling Len. 1688 tilhører den Jens Sehested (Holmgaard), Hartkorn 12.88; dyrket Areal: 83 Tdr. Land. — Ved Auktion over Bækmarks og Holmgaards Gods 1754 købtes St. Borum af Kongensgaards Ejer, og ved Auktionen over Kongensgaard Gods 1760 købte Jens Andersen i Øster Borum begge Gaardene, som da vistnok har været sammenbyggede og haft Markfællesskab. Jens Ander-

sen var bleven gift i Borum 1742. og Anders Jensen, som boede der før, er vel hans Fader. I 1791 blev Jenses Søn, Anders, gift med Karen Jensdatter fra V. Borum, der blev gift 2. Gang med Laust Christensen. der i 1828 afstod Gaarden til sin Stedsøn, Jens Andersen (død 1863). Han var gift 1. Gang med Ane Marie, Datter af Jep Grebsgaard; hans Enke blev gift 2. Gang med Chr. Christensen fra Touborg (hans Fader hed ogsaa Chr. Christensen, om Slægtskabet se under S. Touborg!). Chr. Christensen døde som Enkemand i 1906. Den nuværende Ejer. Peder Jensen, er Søn af Jens Andersen.

15. V e s t e r B o r u m blev sagtens købt af Jens Andersen paa Jens Jensens Vegne. Denne, der tidligere havde været Fæster i V. Borum, nævnes i alt Fald i 1778 som Selvejer og var tillige Sognefoged. Han efterfulgtes ca. 1795 af sin Svigersøn Peder Sørensen (vistnok fra Aabenraa). Konen hed Kristiane. I 1828 afstod han Gaarden til Sønnen, Jens Pedersen, og døde samme Aar. Jens Pedersen døde 1851. 56 Aar gl. Enken, Ane Christensdatter, blev i 1852 gift med sin Tjenestekarl, Anders Chr. Jensen; den følgende Ejer var Jens Pedersens Søn, P. Chr. Jensen, født 1844; hans Svigersøn er den nuværende Ejer. I 1821 fandt en Udstykning Sted, og denne har maaske snarere været en Udskiftning af det gamle Fællesskab, samtidig med, at Gaardene er flyttet fra hinanden. Peder Borum fortæller, at Gaardenes Adskillelse fandt Sted paa en Tid, da Konerne i de 2 Gaarde var Søstre, og dette var netop Tilfælde i 1821. — I 1831 nævnes en Sandgrav med et Vandsted, østligst paa V. Borum Mark, som bruges i Fællesskab af V. og Ø. Borums Ejere.

13. L. B o r u m laa under Bøvling Len til 1664, da Henrik Russe fik Skøde fra Kongen paa Gaarden. I 1688 ejes Gaarden af Morten Klog i Gudum; Hart-

korn 5,58; dyrket Areal 33 Tdr. Land. — I 1714 sælger Morten Klogs Enke, Bodil Christensdatter, »paa Grund af sin høje Alderdom«. L. Borum til Sognepræst Niels Bhie i Hygom. Senere laa Gaarden under Kongensgaard, og ved Auktionen 1760 købtes den af S. Rygaard til Hesselsmed, der straks efter solgte den til Fæsteren, Anders Pedersen, hvis Svigersøn, Jens Pedersen Teglborg, havde den efter ham fra 1768; Anders selv døde først 1798, og der er Skifte efter ham. Senere ejedes den af Enken, Pernille Andersdatter, Chr. Lauridsen Tang (ca. 1800), Jens Christensen. (se Aabenraa!), Laust Jensen (vistnok hans Søn). 1848; Chr. Christensen Sandholm (1854), der døde som Enkemand og Aftægtsmand 1898, 81 Aar gl.; dennes Søn, Niels Breinholt Christensen var der i mange Aar; den nuværende Ejer: Niels C. Jensen Brunsgaard.

I 1797 boede Jesper »paa Vaden« i B o r u m h u s; senere hans Søn, Murer Niels Chr. Jespersen; derefter fra 1853 Anders Jensen (Tybo) . . . Andre Borumhuse er: Ø. B o r u m h u s (14 ed, 15 d m. fl.) Chr. Mikkelsen. — 15 b, Martin Poulsen, er fraskilt V. Borum 1859 til Jens Christensen Kamstrup. — 15 c, ligeledes fraskilt 1859; nu Kr. Dubgaard. — S m e d s b o l (30) blev brækket ned 1877, Jorden nu under N. Borum, omtales senere under Præstegaarden. — Endvidere 2 nyere Gaarde: S ø n d e r B o r u m (14 c) fra Ø. B o r u m, Udstykningstilladelse 1879, Deklaration over Delingen 1884, hvorved Anders Jensen faar S. Borum. der betragtes som Halvdelen af Ø. Borum; senere: N. J. Bjerre, Anders Chr. Andersen . . . og N ø r r e B o r u m, fraskilt L. Borum 1855 til Jens Chr. Jensen; senere Niels Knudsen (1872), Chr. Christensen (1874) . . . Otto Pedersen, nu Anders Pedersen. — I et jordløst Hus, H ø j t o f t, boede Skrædder N. C. Sløk, som i mange Aar var en meget af-

holdt Søndagsskolelærer. Han døde i 1928, 80 Aar gl. (Mindeord om ham findes i I. Miss. Tidende).

16. **Hald** er mulig, i Følge Dr. O. Nielsen, den Ejendom, der laa ved Byskov og i 1492 betegnes som øde. A. Chr. Gantris mener imidlertid, at Haldbjerg er et Marknavn, og at det var der, hvor Ø. Byskov nu ligger. Denne Forklaring er vistnok den rigtige. Gaarden Haldbjerg er da aldrig bleven bygget op igen, og den har intet at gøre med Halds Bol, der nævnes 1688, og hvorunder der var lagt et øde Sted, Faarborg. Dette Hus, som ejheller nogensinde er blevet bygget op igen, laa vistnok ind mod Borum Mark. Hvis det havde ligget helt ovre ved Byskov, vilde det have været mærkeligt, om Jorden var blevet drevet ander Hald. — I 1688 tilhørte Hald Kongen, Hartkornet udgør sammen med Faarborg 2,72 Td. — Senere tilhørte Hald Kongensgaard, som ogsaa fik Faarborgs Jord, der i 1731 hørte under Holmgaard. Fæstere var da Jens Jepsen, og hans Søn, Chr. Jensen, købte i 1760 Hald til Selveje. Hans Svigersøn, Peder Bertelsen Gantris, havde derefter Gaarden. Hans Enke, Karen Christensdatter, byttede 1813 med sin Svoger, Niels Bertelsen, der kom til Hald, medens hun kom til V. Lundgaard; hans Kone hed Maren og var fra Ejdal. Hun døde 1853, og samme Aar afstod Niels Gaarden til Sønnen, Peder Nielsen, der døde i Hald 1887, 65 Aar gl. — Senere ejedes Gaarden af hans Børn, deriblandt Chr. Hald. Senere Ejere: Laurids Chr. Pedersen (1912), der udstykkede Gaarden, og Bertel M. Christensen. — 1823 nævnes Jens Smørpøt i Faarborg Hus. De udstykkede Ejendomme er: 16 c, Halds bol, Johs. Pedersen; 16 d, Jakob Chr. Poulsen; 16 e, Søndermark, Kornelius Nielsen, samt et Hus, kaldet L a u r a l u n d.

17. **Tved** laa i 1596 og senere under Bøvling — til Kongen i 1634 solgte den til Mette Orning, som

var Enke efter Adelsmanden Frans Nielsen i Ørs i Rom; i 1664 laa den under Kappel; 1688 tilhørte den Københavns Hospital, og 1717 var den atter under Kappel. hvor den blev, til den i 1799 blev Selveje. — I 1688 er Hartkornet 6,14; det dyrkede Areal 28 Tdr. Land. Paa Marken nævnes Hornsagre. Fæsteren var Jens Poulsen, efter ham Svigersønnen, Jens Sørensen, dennes Søn, Poul Jensen (død 1737), derefter Sønnen, Jens Poulsen. der endnu boede der 1799. — I 1801 ejedes Gaarden af Chr. Pedersen, tidligere Fæster i Ø. Hyldgaard, nu den første Selvejer i Tved, som han i 1806 afstod til sin ældste Søn, Peder Christensen. Denne skødede i 1817 Gaarden til sin Broder, P. Chr. Egelund; men det maa have været en pro forma Handel, for P. Christensen blev der. Han var gift med Ane Sofie Christensdatter fra Sønderskov og døde som Af-tægtsmand i Tved 1874. Han afstod i 1856 Gaarden til Sønnen, P. Pedersen, der døde 1865. Ane Sofie overlevede ham. I 1867 blev hans Søster, Ane, gift med Peder Pedersen Ejdal, der døde ung i 1869. Gaarden ejedes saa af Enken og Sønnen, Peder Bjerre Pedersen, der døde 1927; nuv. Ejer: Anna Bjerre. — T v e d h u s (N. 27) nævnes allerede 1750. I 1811 skødede Mads Chr. Knakker det til Chr. Jepsen Dahl, der døde 1854. — 27 a hører nu til Øster Lundgaard. — 18 c, L a v-
 saasgø koufnø bay foq unufoq snøf nu lovf 'p u n i
 noget af Jorden fra dette ældste Tvedhus. — 28, op-
 rindelig kaldet S. T v e d h u s, fraskiltet i 1817 til
 Peder Rounborg og bebyggedes med 10 Fag Hus af
 Tved Gaards Bygninger. I 1829 købte Fabjerg og
 Nissum Sognefogeder det til Jordmoderbolig af An-
 ders Kræn for 228 Rdl. Samme Aar kom Chr. Mad-
 sen og hans Kone, Jordmoderen, dertil. 1858 dør Jens
 Chr Overgaard, gift med Jordmoderen. Johanne Mik-
 kelsen. 1875 dør Jordmoderen Jakobine Christensen
 Husted, gift med P. Chr. Christensen, Højtoft. Sene-

re boede Hemming Pedersen, gift med Jordmoderen, Barbara, i S. Tved Hus. Nu er den gl. Jordmoderbolig bleven til en Landejendom, som hedder Højlund. Den nuværende Jordmoderbolig er et »jordløst« Hus paa Marken.

18. Blæsbjerg tilhørte i 1597 Kongen og laa under Bøvling- senere var Herremændene paa Bøvling Ejere; men i 1688 ejedes B. af Herredsfoged Knud Lang. Hartkornet var 4,42; dyrket Areal 25 Tdr. Land. De gamle Afgifter var: 2 Tdr. Byg, 2 Sk. Leding, 2 Skp. Havre, 1 Svin, samt Hestegæsteri Fæsteren var i 1683 Chr. Sørensen, senere hans Søn, Søren Christensen, dennes Svigersøn. Henrik Christensen, som før havde været Skoleholder og boet i Lindsbol. Peder Poulsen var der i 1784 og blev snart efter Selvejer. I 1789 skødede han Gaarden til Mads Nielsen. hvis Enke i 1813 afstod den til Peder Nielsen Dahl. I 1825 ejes den af Søren Laursen Kalboer, der afstaar den til Lars Thomsen. Rattrup. Ved denne Lejlighed beholder Sælgeren samt Chr. Budsgaard, Chr. Poulsen i Sandholm og P. Balle deres Ret til at grave Tørv i Blæsbjerg Mose. Lars Thomsen efterfulgtes 1857 af Laust Jensen, der 1861 solgte Blæsbjerg til Peder Christiansen, senere dennes Søn, Chr. Pedersen, Blæsbjerg. Chr. Vejling Andersen 1891 . . . og Marius Sandfær, den nuværende Ejer. — 18 b. Vraa, fraskiltes som Aftægtsejendom til Lars Thomsen. som døde 1859. Senere bl. a. Niels Larsen, Peder Larsen og i mange Aar Peder Høgh, Søn af H. C. Høgh, Kongensgaard, (senere Rammegaard), gift med Karen Bertelsdatter Gantris. Den nuværende Ejer er Stinus Nielsen.

Blæsbjerg tilhørte i 1700erne Kongensgaard.

19. Skausgaard nævnes 1610 og tilhørte i 1664 Kongensgaard. Der svarede i Landgilde: 3 »Pund« Smør, 2 Tdr. Byg, 1 Svin, 1 Fodernød, 2 Snese

Aal og 1 Daler Gæsteri. I 1681 pantsatte Claus Linderoth Gaarden til Jens Lemtorp, og i 1688 ejedes den af Morten Klog i Gudum. Hartkorn: 7,61; dyrket Jord: 39 Tdr. Land. — Fæsteren, Chr. Jensen, var Broder til Gregers Krabbe paa Nissumbol. Hans Slægt bliver der omtrent i 140 Aar, omend med en Del Sidespring i Stamtavlen. Chr. Jensen var omkring 1708 Selvejer; men Gaarden gik senere til Kongensgaard. I 1760 købtes den af Vadskærgaards Ejer; men Jørgen Gleerup solgte den igen til Fæsteren, Chr. Olesen. Denne har dog nok ikke kunnet yde Pengene; thi Gaarden tilhørte senere Peder Schmidt i Lemvig, af hvis Søn Fæsteren Lars Christensen fik Skøde 1795. — I 1809 solgte denne igen Gaarden til Niels Pedersen fra S. Touborg, der var gift med hans Søster. Ved hendes Død brast Slægtskabstraaden. Niels Pedersen blev gift 2. Gang i 1829, og Sønnen af dette Ægteskab, Anders Chr. Nielsen, fik Gaarden. Niels Pedersen døde 1854, og Anders Chr. Nielsen døde 1889, 55 Aar gl. — Gaarden ejedes dernæst af Andreas Jespersen; den nuværende Ejer er Peder Nørby. — I 1768 nævnes Skausgaardhus, senere 2 Huse. Disse maa være lagt sammen til N. S k a u s g a a r d (22). Udstykningen fandt Sted i 1805; den første Ejer var Jens Pedersen, og hans Skøde er fra 1807 . . . I 1821 kom Smed og Dyrslæge Chr. Jensen hertil fra Gimsing. Han boede senere i Smedsbo. Ved Auktion i 1827 fik Propr. Lund Gaarden og solgte den i 1828 til Jens Madsen Lundsby fra Lomborg, der døde som Aftægtsmand i 1889, 89 Aar gl. — Konen hed Engel Arfmann og var af »større« Familie i Aalborg. Det er i Grunden sært, at hun var landet herude. Hun havde bl. a. en Søster, der var gift med Præsten i Vildbjerg. Denes Søn, Pastor Glud i Jebjerg, kiggede ind til Familien i Nissum, naar han besøgte Lemvig Valgmenighed. Engang besøgte han os i Lem. Min

Plejefader fulgte saa »for en Gangs Skyld« med ham til Valgmenighedskirken. Da han kom hjem, spurgte Maren, hvordan han syntes om Gluds Prædiken. »Den li A et!« var Svaret, »han prædikede om en gammel Støvle; der kommer A ikke mere!« Glud var jo en god Prædikant; men J. P. Skausgaard kunde ikke faa de her kirkelige »Retninger« ind i Hovedet; det passede ikke ret med, hvad han havde lært, da han gik til Præst hos Lind — og han mente, at Præsten skal holde sig til Bibelen og Teksten. — Engel døde i 1886; hun var født 1799 og er den eneste, som jeg med Sikkerhed kan huske fra 1700erne. Svigersønnen. Kr. Nielsen, fik Gaarden i 1870; han byttede med Peder T. Kristensen i Armose Hus i Lomborg. Den nuværende Ejer er Rasmus Skaaning. — Fra S. Skausgaard er endvidere kommen M o l s k j æ r (19 e), forhen Andreas Nørby, nu P. Ingemann Madsen.

20. N i s s u m b o l, der nævnes 1539 var i ældre Tid Sognets største Bondegaard. I 1648 og 1664 hørte den under Kongensgaard, men blev 1681 pantsat til Jens Christensen, Lemtorp, der i 1688 nævnes som Ejer. Hartkornet er 14,95; det dyrkede Areal 77 Tdr. Land. — Gaarden bestod af 2 sammenbyggede Længer, Ø. og V. Boel. Jens Christensen. Lemtorp, synes at have beboet det hele. Før ham havde Peder og Gregers Mikkelsen boet i hver sin Gaardpart. Sidstnævnte var sikkert Jens Christensens Svigerfader. Af et »Syn«, som hans Søn i 1709 lod foretage over Bygningerne, og hvori det hedder, at hans Fader ogsaa havde Skausgaard, synes det at fremgaa, at han og »Jens Christensen Lemtorp« er samme Person. Sønnen. Gregers Jensen Krabbe. overtog Gaarden ca. 1702. Han underskriver sig altid med Krabbenavnet og vil formodentlig dermed antyde at have Adelsfolk i sin Stamtavle. Han var en rigtig Storbonde, og man skønner let, at han har været Nr. 1 af de Nissum Bøn-

der. Han havde 2 Døtre, hvoraf Ane kom til Torngaard, medens Else blev gift med Laurits Jakobsen Veje af Tørring. Fædrene udsteder i 1727 et Gavebrev til de to unge. Jakob Veje tilskyder 4 Gaarde i Vestervig i Tyland, ialt 13 Tdr. 6 Sk. 2 Fk. Hartkorn; men Gregers Jensen overtrumfer ham med Nisumbol, som er næsten 15 Tdr. Hk., ialt ca. 29 Tdr. Hartkorn til de unge Folk — det var ingen Mesalliance! — Samtidig tager Gregers Krabbe Aftægt fra Nisumbol. Han og hans Kone skal nyde frit Ophold i den østre Stue i Nisumbol med en Kælder og et Køkken, med Klæder og Føde og desuden aarlig 6 Tdr. Byg, 4 Tdr. Røg, Græs til 1 Ko, 1 Par Stude og 4 Faar, Ildebrændsel og Afgiften af Pilgaard. Laurids Veje var Sognefoged og havde Gaarden fra 1727—67. I 1720 svarer Gregers Krabbe $2\frac{1}{3}$ Rdl. i Kopskat; men i 1743 maa Svingersønnen svare 22 Rdl. i Ekstraskat. Laurits Veje døde 1772 efter at have afstaaet Gaarden til Sønnen, Gregers Pilgaard, og Svingersønnen, P. Nielsen Schmidt i S. Byskov. Gregers boede i Pilgaard, og en Broder, Jakob, boede paa Gaarden, til P. Byskov flyttede dertil i 1778. Ti Aar senere er der Optræk til, at de noget hovedkulds skulde faa en Svingerdatter paa Nisumbol, nemlig Tjenestepigen, Sara Jensdatter. Kirkebogen begynder pludselig at skitsere en gammeltdags Kærlighedshistorie. Den sidste Optegnelse desangaaende melder om »Stuebryllup med kgl. Tilladelse« (d. v. s. saa er der jo senere Laustes og Saras mange andre Børn). — Laust Pedersen, (Sønnen), overtog Gaarden 1789, og samme Aar køber han Nisum Kirke. I 1805 solgte han Gaarden til Byfoged Schönau for 14,950 Rdl. Men det skulde han ikke have gjort, siger A. Chr. Gantris; thi de glemte at tilføje »rede Sølv«, og derved mistede han sin Formue. Schönau fik i 1808 Tilladelse til Udstykning og fraskilte Nicolinesgaard, som han opkaldte efter en af sine

Døtre (paa samme Maade opkaldte han »Emilielyst«, »Sofielyst« og »Vilhelmsborg« efter andre af sine Børn). — De følgende Ejere af Nissumbol kunde ikke klare sig, og Laust Pedersen kom atter til at bo paa Boel i 1810. A. Chr. Gantris fortæller, at gl. Laust Boel var blind. Han indrettede som Kirkeejer en lukket Stol foran Syddøren. Der kunde han selv finde ind, og »der sad den gamle godt«. En Søn af ham, Jens Boel eller Jens Holm, boede paa Holm i Møborg. To af dennes Sønner, Chr. og Laust Holm, kendtes godt af Nissumboerne, fordi de i mange Aar kørte Dagvogn fra Lemvig til Humlum. — Efter flere Ejerskifter kom Ole Futtrup og Maren Jensdatter (fra N. By-skov) i 1823 til Boel, og de blev der længe. Ole var Søn af Jens Futtrup i Lemvig. Lemvig Kirkebog fortæller, at Skipper Jens Futtrup i 1795 blev gift med Johanne Margrethe Schmidt, og at K ø b m a n d Jens Futtrup døde i Lemvig 1816, 49 Aar gl. — Ole Futtrup var en stor og anseelig Mand, fortalte B. M. Laursen mig; han var klog og et anset Medlem af Forstanderskabet. Foruden Jens og Anders Futtrup havde han bl. a. en meget klog Søn, Poul, der nok blev Sognefoged et Sted »vesteromme«. — Ole døde 1860, og Aaret efter købtes Gaarden af Peder Thorsen. Ham husker jeg som en, efter mit Skøn, meget venlig Mand. Han døde for en Del Aar siden. Fra 1903 har hans Søn, Anders Thorsen, haft Gaarden. — Allerede for henved 200 Aar siden fandtes et Boelhus. Det nuværende B o e l h u s (20 b) er fraskilt i 1858 af Ole Futtrup til hans Svigersøn, Chr. Slej; senere har bl. a. Niels Kvist boet der. Den nuværende Ejer er Stinus Nielsen (synes altsaa tillagt Blæsbjerghus).

21. Nicolinesgaard ejedes først af Poul Refs, som kaldes Sognefoged og Underbefalingsmand. Efter nogle ligegyldige (til Dels pro forma-) Ejerskifter, solgte Jens Pedersen Nørgaard, som boede paa

Gaarden. i 1818 denne til Mads Jensen (fra Stoer i Tørring); der medfulgte et Fæstehus paa Marken. I 1832 fik hans Svigersøn, Jens Lauridsen, (se under »Kommunalvæsen«!), Skøde paa Gaarden, Han efterfulgtes igen af Svigersønnen, Rasmus Nielsen. Han havde en Vejrmølle, som dog blev bortflyttet allerede 1874. Rasmus var vistnok en af de sidste i Sognet, som dyrkede Raps (ca. 1893). Han døde som Kromand i Humlum. Senere Ejere bl. a.: Chr. Høgsgaard, Jens Thomsen, Jens Paakjær.

Fra Nicolinesgaard udskilte Jens Thomsen Jord til en ny Gaard. Jorden købtes af Lærer Dalgaard (Lem), som solgte den til P. Futtrup, der i 1909 byggede Gaarden D a l g a a r d (21 b), hvor han endnu bor. P. Futtrup er bl. a. Sogneraadsformand og Kreditforeningsrepræsentant. (Han har meget velvillig overladt mig en Del Oplysninger, bl. a. vedrørende Kommunalvæsen i ældre Tid, som vil fremkomme i Bogens II. Del.).

22. O u s g a a r d tilhørte i 1597 Kongen og senere Henrik Linderoth, som henlagde Indtægten af den til Vedligeholdelse af et af ham indrettet Gravsted i Nissum Kirke. I 1688 tilhører Ousgaard Baron Juel til Bækmark. Hartkornet er 5,39 og det dyrkede Areal 38 Tdr. Land. — Gaarden tilhørte senere Kongensgaard til Auktionen i 1760, da den købtes af Gregers Pilgaard, der endnu ejede den 1778, Fæsteren, Anders Pedersen, blev dog senere Selvejer. Efter hans Død blev Enken, Mariane Laursdatter, hvis Slægt i lang Tid havde boet i Ousgaard, i 1808 gift med Jens Laursen fra Grummesgaard, f. i Frøik Mølle 1778, død i Ousgaard 1850. Om denne ansete Mand skal senere fortælles under »Kommunalvæsen«. Mariane var allerede død 1834; hendes Datter af 1. Ægteskab, Kristiane, blev i 1844 gift med Bertel Andreas Nielsen fra Hald. Denne blev gift 2. Gang med Margrete Erik-

sen og døde 1869. Margrete Ousgaard havde Gaarden fra hans Død til 1904. Andreas Brodersøn, Niels Pedersen Hald, var den næste Ejer. I »Danske Gaarde« fortællles, at Jens Lauridsen ved Mageskifte fik afrundet Gaardens Areal, at Andreas indgrøftede og planerede Jorderne, og at Niels Hald har drænet og merglet dem. Hertil kan føjes, at den nuværende Ejer, Bertel M. Klausen, har bygget Gaarden op af ny, saa den nu er meget smuk.

24. Lundgaard laa i 1596 under Bøvling Len og beboedes af Poul Poulsen. I 1664 købtes den med andet Lensgods af Henrik Russe, som snart efter solgte den. Som andre Selvejergaarde interesserede den ikke Herremændene saa meget som Fæstegaardene, som de havde mere Raadighed over og langt mere Indtægt af. I 1688 tilhørte »Herligheden«, 2,21 Tdr. Hk., Morten Klog i Gudum. Bondeskylden var 9 Tdr. Hartkorn; dyrket Areal 45 Tdr. Land. Der var 2 Gaardparter (sammenbyggede), som beboedes af Peder Christensen og Peder Madsen. Senere blev Lundgaard Fæstegaard under Kongensgaard. I 1760 købtes begge Lundgaarde af Gregers Pilgaard, som senere solgte dem til Kappel. I 1760 er Fæsteren i Vester Lundgaard Peder Johansen, senere Jens Pedersen, der i 1800 blev Selvejer. 1808 skødede han Gaarden til Niels Bertelsen Gantris, der i 1813 byttede med Enken i Hald, der kom til V. Lundgaard og samme Aar blev gift med Peder Pedersen Bjerrum. Denne afstod 1846 Gaarden til Mads Jensen Bloksgaard, gift med Kirsten Katrine Bertelsen. Hans Datter, Birgitte Kirstine Madsen, blev i 1873 gift med Chr. Tang Pedersen, født i Lomborg, død 1903 i Lundgaard. Han var Søn af Peder Nielsen, som i 1836 var bleven gift med Kirsten Pedersdatter fra V. Lundgaard. Hans Søn, P. Chr. Christensen, overtog Gaarden 1903 efter Faderen, Chr. Tang. — Der er jo nogle Sidesving i

Slægtskabsforbindelsen; men Slægten har dog boet der siden 1813.

25. Ø. L u n d g a a r d. Af Fæstere her nævnes Søren Olsen (1745), efter ham en Søn og senere dennes Svigersøn. Derefter nævnes Chr. Jensen, der i 1799 blev Selvejer. Han havde haft Gaarden i Fæste, men havde i 1798 overladt den til Lindal paa Kabbel til fri Raadighed. Grunden hertil var, at der skulde foretages en Udparcellering, hvormed ogsaa fulgte Udskiftning af noget Fællesskab med Tved. Formodentlig blev Gaardene ligeledes i 1799 flyttet fra hinanden. Chr. Jensen døde som Aftægtsmand i 1849, 85 Aar gammel; han var fra Veje i Dybe og havde beboet Gaarden i 51 Aar. I 1840 afstod han Gaarden til Svigersønnen, Laust Jensen fra Krog i Gudum. Den følgende Ejer var Mads Lauridsen fra Bjerg, som kom der i 1866. Senere flere Ejere, deriblandt Laust Sejbjerg, Niels Chr. Jensen (1913) og Laust Birch, den nuværende Ejer.

I 1788 fik Hans Vandborg paa Kabbel Tilladelse til at udstykke 2 Huse fra Lundgaard. Det er vistnok dem, der senere blev lagt sammen til eet, det nuværende Lundgaardhus (Matr. Nr. 26). Stedet beboedes i 1801 af Anders Jensen, tidligere Fæster af Ø. Lundgaard; men i 1806 flyttede han til Bøvling og solgte Stedet til Peder Pedersen Serup. Senere boede Jens P. Sørensen (Mathias Nyboes Fader) der. Han solgte Stedet i 1858 til Laust Mathiasen, død 1893. Dennes Søn, Chr. Jeppe Lauridsen, har nu boet der i over 40 Aar. — I 1865 fraskiltes et Ø. Lundgaardhus som Aftægtsejendom for Laust Jensen, der døde her i 1881, 77 Aar gl. Ejendommen synes efter Matrikelnumrene at dømme at være sammensmeltet med Matr. Nr. 27 (omtalt under Tved).

Paa et Kort i Matrikelarkivet fra ca. 1800 ses Ousgaard, Lundgaard, Tved og Skausgaard og mellem

dem Ager og Eng og talrige Vandhuller. Her har maa-
ske engang været mere Vand og Fiskeri, saa de
2 Snese Aal, der bl. a. ydedes i Landgilde i gammel
Tid fra Skausgaard, har været Ferskvandsaal. Man
studser nemlig over denne Ydelse, fordi det ellers kun
var Gaardene ved Fjorden, der svarede Aal. Terrænet
her laa i Fællesskab, hvori ogsaa Kongensgaard havde
Andel, ligesom der paa Kortet ses noget, som hedder
Blæsbjerg Eng. Paa det gamle Kort ses Lundgaardene
sammenbyggede som blot 2 meget lange, parallelle
Længer. Nordvest for ses Sellum Agre og sønden Lund-
gaard et Hus, sønden dette igen Lisbjerg Agre. Det
omtalte Terræn udskiftedes ved Udparcellering og
Mageskifte i 1829 og 1834, hvorved bl. a. Ousgaards
Jorder afrundedes, som ovenfor er meldt.

Herregaarden.

»Kongensgaard« er egentlig et Fællesnavn; i
gammel Tid skal der nemlig have været en *Kongsgaard* i hvert Herred, hvor den kongelige »Ombuds-
mand« boede. I »Kong Valdemars Jordbog« nævnes
Kongsgaarden Nesium med Tilliggende, som reg-
nes til 48 Mark Guld, hvilket Dr. O. Nielsen anslaar
til ca. 108 Tdr. Hartkorn, hvoraf Hovedgaarden ca. 18
og Bøndergodset Resten*). Da Erik Plovpearnings
Datter, Sofie, blev gift med den svenske Kong Valde-
mar, fik denne en Del Krongods i Medgift, deriblandt
Nesium. Den svenske Valdemar pantsatte *Nesium*
til en Adelsmand, Peder Jakobsen. Denne Mand var
en af Erik Glippings Mordere; han blev altsaa dømt
fredløs, og Kongen lod en af sine Lensmænd bemæg-
tige sig hans Jordegods, saaledes ogsaa Kongsgaarden

*) Til Herregaardens ældre Historie er især benyttet Dr. Niel-
sens Bog, samt „Trap“ og andre trykte Kilder; senere kommer
hertil Arkivoptegnelser og Tradition.

i Nissum, som derpaa solgtes til Biskop Christiern i Ribe. At de fredløses Velynder, Kong Haakon i Norge, sendte en Klage til den danske Regering over, at »Hr. Niels Brok af Hylke havde røvet alt det Gods, Hr. Peder Jakobsen ejede i Nissum i Hardsyssel . . .«, blev der naturligvis ikke taget Hensyn til. Derimod kunde den svenske Konge jo ikke miste Ejendomsretten til Godset, fordi hans Laangiver var bleven dømt som Misgerningsmand, og paa et Danehof i 1327 tildømtes da ogsaa den svenske Birger Valdemarson »Nissum« m. m. som Arv efter sin Moder*).

Senere maa Nesium en Tid være sunket ned til at være en Fæstegaard. I et Tingsvidne fra 1503 nævnes saaledes en »Esgi i Kongensgaard«, der maa have været en Bonde; men iøvrigt omtales Gaarden ikke fra 1327 til 1585. I den Tid forsvinder ogsaa det gamle Navn »Nesium«, og Gaarden kaldes senere altid Kongensgaard.

1585 overdroges Gaarden af Jakob Sefeld til Visborg i Mageskifte til Jens Vognsen til Stenumgaard; efter ham fulgte som Ejer Sønnen, Jakob Vognsen, som i 1634 solgte Kongensgaard, der imidlertid var bleven oprettet som adelig Sædegaard, til Casper v. Reibnitz til Bækmark. Denne, som var en tysk Eventyrer og Krigsmand, var kommen herind som Fjende i »Kejsertiden«, han blev i 1631 gift med Niels Sehesteds Enke, Birgitte Brahe, og fik med hende Bækmark. Han skyldes for at være Bondeplager og havde ogsaa Strid med de Nissumbønder. Heldigvis for disse døde han allerede 1634, og i 1648 skødede Birgitte Brahe Kongensgaard med 2 Afbyggere og 2 Gadehuse, ialt 24 Tdr. Hk. samt Gejlgaard, Stokholm, Skausgaard, V. og Ø. Boele (Nissumbol), Nygaard,

*) Det er vistnok en Fejltagelse, naar Dr. O. Nielsen kalder hende Jutta.

Nørballe, 2 Gaarde i Nissumby, Ardal og Smørpøt til Henrik Roth, som Aaret efter blev adlet under Navnet L i n d e r o t h. Han var Søn af Hieronimus Roth, der siges at have været Kommandant og Præsident i Danzig eller Königsberg. Han skal have tjent sig op i Geleddet i den danske Hær og var Kaptajn 1640, da han den 26. April fik Befaling til med sit Kompagni at begive sig til Snoghøj, som da kaldtes Jyllandsby, og der kampere i de af Lensmanden oprejste Hytter. Kongen skal have lovet at sørge for et standsmæssigt Giftermaal for ham, og han blev, vistnok 1645, gift med Dorthé Kaas, Datter af Klavs Kaas til Sø og Strandet. 1646 fik han ogsaa Skøde paa Nandrup paa Mors og optoges i Adelsstanden som Belønning for sin Troskab og Mandighed i Krigen.

Om Familien Linderoth findes paa Kgl. Bibliotek et Manuskript, som Dr. O. Nielsen har benyttet, dog med Forsigtighed og Forbehold, da dets Indhold er tyndt og upaalideligt, hvor der ikke fra andre Kilder kan skaffes Kontrol med det. I Thieles Folkesagn (I, 125) findes et »Sagn«, taget af nævnte Manuskript, der maa betragtes som et temmelig forskrækkeligt Forsøg paa at paaføre et noget nyslaaet Adelskjold den ønskede Patina. — Vi lader nu Dr. Nielsen fortælle videre om Henrik Linderoth den Ældre.

»1655 var han Major ved det skaanske Regiment, da han købte Gods i Nissum Sogn af Jørgen Kruse til Hjermondslevgaard. og havde 1651 forøget sit Gods ved at faa Krongods udlagt i Betaling for tilgodehavende Løn af 3800 Rdl. 1656 blev han Oberstløjtnant over Landfolket i Aarhus Stift. 1657 blev han Kommandant i Fredericia, ved hvis Indtagelse han 30. Oktober s. A. blev dræbt af en Kanonkugle. Ved hans Bønder blev Liget ført til Nissum Kirke, hvor han havde indrettet en Begravelse i Taarnet . . . Da Børnene ved hans Død var umyndige, indgav deres Værge, Laurids Be-

lov paa Gudum Kloster, 1662 en Jordebog saaledes:
 »Kongensgaard Hovedgaard med 2 Boliger, paa Grunden ere byggede, kaldes Sønderskov og Forumbjerg, saa vel som 2 Gadehuse. er 24 Tdr. Hk.; siden er af salig Henrik Linderoth lagt øde og Gaarden underlagt en Gaard, kaldet Smørpøt, hvis Mark nu bruges under Gaarden, ialt er saaledes Hovedgaarden 30½ Td. Hartkorn«. — Tillige med Bøndergodset var der 218 Tdr. Hartkorn, der gav en aarlig Indtægt af 220½ Daler. — 11. Marts 1668 udstedtes Befaling om Skifte mellem hans 2 Sønner, da den ældste Henrik, var kommen til Alders og agtede at begive sig til fremmede Lande. Da udlagdes til Henrik Kongensgaard med 3 Boliger paa Gaardens Mark, af hvilke Foldris var øde, men Sønderskov og Forumbjerg dyrkede . . . desuden fik han en Del Kostbarheder og 1000 Rigsdaler i rede Penge. Henrik Linderoth (den Yngre) rejste derpaa udenlands og studerede ved Universitetet i Lejden, men drog hjem efter 3 Aars Forløb, hvorpaa han blev Kornet under Oberst Kruses Regiment. steg under Krigen med Sverrig til Ritmester og tjente under Generalmajor Svanevedel. Paa Grund af sine Saar maatte han imidlertid tage sin Afsked og drog hjem til Kongensgaard. Han giftede sig derpaa med en Datter af Ventzel Rothkirk til Krogsgaard, Kirstine Rothkirk, der opholdt sig hos sin Svoger, Major Sehested paa Rydhave . . . 1695 gjorde de et gensidigt Testamente, og hun døde snart efter, hvorpaa han tog sin Broderdatter. Dorothea Linderoth, til sig . . . Medens han var udenlands, opholdt hans nygifte Broder Klavs, sig nogle Aar paa Kongensgaard, indtil han selv kom hjem som gift. Klavs har dog ejt nogen Del i Kongensgaard; thi i 1680 afstod han sin Part til Broderen, Henrik. (Klavs boede senere i Sodborg i Rom, hvorfra han flygtede paa Grund af et Drab; han kom til England, hvor han skal være

bleven Ritmester).

Uagtet Kongensgaard 1683 var en komplet Hovedgaard med ialt 232 Tdr. Hk., var Omstændighederne ringe. 1677 opføres i Skattelisterne 3 Ildsteder, 1 Hest, 2 Køer, 4 Øksne. 1678 beboedes Gaarden af Klavs Linderoth, der havde 2 Tjenere og desuden 1 Tjener, som tilhørte velbyrdige Henrik Linderoth; da var der dog 2 Heste, 3 Køer, 1 Ungnød, 3 Kalve og 3 Svin. — 1705 opholdt sig her Henrik Linderoth og velb. Jomfru Dorothe Linderoth. — 1710 opføres som Ejer Jens Vandborg i Lemvig, der drev Gaarden med sine Tjenestefolk; »men paa Gaarden opholder sig Ritmester Linderoth; han er ikke ansat til Skat, formedelst hans slette Tilstand«. 1691 havde han dog gjort et Forsøg paa at ophjælpe sin Tilstand, idet han indgav en Ansøgning til Kongen, hvori han forklarede, at han ikke var mægtig at gøre Kongensgaard komplet, fordi næsten alt, hvad han havde, baade ved egen og andre Folks Hjælp, var tilsat i Kongens Tjeneste, hvori han havde tjent sig op i 19 Aar fra Musketer til Ritmester under Oberst Johan Rantzau, medens denne kommanderede Rosttjenesten, og under Oberst Svanevedels Regiment, hvor der var betroet ham et Kompagni. Paa Kongensgaards Forbedring havde han anvendt en Del af sine Midler, men var nu afskediget af Krigstjenesten, og da Gaarden var brændt, var han kommen i stor Vidtløftighed. Af hans Faders Tilgodehavende hos Kronen stod der 3000 Rdlr. til Rest, som han dog ikke understod sig i at søge om, men om Skattefrihed lige med privilegerede Gaarde. Kongen indrømmede ham , , , 3 Aars Frihed til at komplettere Gaarden, et Tilbud, der ikke kunde nytte ham.

Af Markbogen for 1683 ses det, hvorledes Jorderne blev drevne. En Mark dyrkedes med 1 Kærv Rug, 1 Kærv Byg, 1 Kærv Stubrug, 4 Kærv Havre

og hvilede i 13 Aar. Æsbjerg, sydøst for Gaarden: 1 Byg, 2 Rug, 8 Havre. hvilede i 13 Aar. Ærtedal: 2 Rug, 1 Stubrug, 5 Havre hvilede i 15 Aar. Lundsdaal. sønden og vesten Kirken: 1 Byg, 1 Rug, 1 Stubrug, 4 Havre, hvilede 14 Aar. Smørlyng: 1 Byg, 2 Rug, 4 Havre, hvilede 12 Aar. Smørpøttoft, norden Kirken: 2 Byg, 1 Rug, 5 Havre, hvilede i 14 Aar. Udmarksjorden, der ikke blev gødet, saaedes med 5 Kærv Havre og hvilede 11 Aar. Pugnøt, vesten for Kirken: 5 Havre og hvilede 18 Aar*).

Henrik Linderoth døde den 27. Februar 1713.

Det ser jo underligt ud med den ringe Besætning, der nævnes ovenfor. Forklaringen er vist den, at Gaarden har været bortforpagtet, og at Linderoth saa har beholdt lidt til eget Brug. I 1682 angives nemlig de skattepligtige Genstande saaledes: Velbaarne Henrik Linderoth, 1 Tjener, 1 Avlskarl, 2 Røgttere, 1 Pige, 1 Hest, 2 Hopper, 2 Foler, 22 Stude af 4 Aar, 50 under 4 Aar, 6 Køer, 8 Ungnød, 50 Faar, 2 Svin. — Ca. 1707 solgte Ritmesteren Gaarden til Fornægter paa Ryssensten. Niels Wellegaard, der døde paa Gaarden 1708. Hans Enke, Ingeborg Høst, solgte 1709 Gaarden og flyttede til Gudum Præstegaard. Jens Lauridsen Vandborg, Købmand i Lemvig, som havde faaet Gaarden ved Auktion, drev den med »Øksnes Opstaldning og Stutteri«. I 1715 afstod han Købmandshandelen til Sønnerne, Laurids og Peder, og flyttede til Kongensgaard, hvor han døde Aaret efter. Han blev begravet i en af ham indrettet Familiebegravelse i et Kapel paa Resen Kirkes østre Side. Ca. 1850 blev Kapellet delvis nedtaget, og Kisterne nedsatte i Kirkegaarden. Ved hans Død ansattes Kongensgaard til Værdi af 10.000 Rigsdaler, medens han selv ved Auktionen havde givet 1010 Rdl., dog havde

*) Sk Vandf. Herreder, 70—74.

han ogsaa tilkøbt noget Bøndergods. Under disse forskellige Ejere blev Ritmesteren ved at bo paa Gaarden; hans Tilstand var dog ikke helt daarlig han beholdt saaledes Pant i den for 1000 Rdl. og ejede ogsaa en Tid Nissumby. Ved sin Død efterlod han sig saa meget, at hver kunde faa sit, og Slægtingenes betroede Midler var ogsaa til Stede; men saa blev der ogsaa knap 12 Rdl. tilovers. — Der findes i Landsarkivet et interessant Skifte efter ham, som dog er for vidtløftigt til her at anføre. Arvingerne var Fru Sofie Kaas til Faddersbøl, Broderdatteren, Dortea Linderoth, (hun blev efter Ritmesterens Død gift med en Bonde. Thomas Larsen, der senere skal have ejet Skibstedgaard i Ty), endvidere Brodersønnerne, der alle tre var i Krigen. Det var de 3 Løjtnanter: Henrik L., Chr. Enevold L. og Iver Krabbe L. Sidstnævnte var bleven fanget i det sidste skaanske Slag. Fremdeles den afdøde Frues Arvinger: Sofie Rothkirk. Enke efter Hartvig Kaas til Ulstrup, nu boende i Faddersbøl, Valborg Kirstine R. som sidst boede og døde paa Hannæs Bisgaard som Enke efter Niels Lange. Den fjerde Søster, hvis Navn ej vides, skal være gift i Norge og have en Datter, Else. om dem vides intet. — Fordringshavere er: Avlskarlen, Villads Poulsen, hans Løn til Mikkelsdag (men han maa nøjes med $\frac{3}{4}$ Aars Løn. 7 Rdl.), Tjeneren, Enevold Eriksen, har 2 Rdl. tilgode, Bartskaarlen, Monsieur »Lovis« fra Ringkøbing, som tog Ritmesteren under Kur og opvartede ham et Aars Tid »til Fornøjelse«, skal have 100 Rdl., hvoraf han endnu har 53 tilgode. Sognepræsten. Hr. Tobiesen, har 4 Rdl. tilgode. Desuden faar han efter Fordring 4 Rdl. for den salig Mands Nedsættelse udi Begravelsen. Dortea Linderoth faar 64 Rdl. til Begravelsen. og Peder Eriksen i N. Touborg for Ligkisten at lave, samt for den uderste Kistes Betrækning: 5 Rdl. 5 M. 6 Sk. — Det ses af Skiftet, at Rit-

mesteren har haft noget af Gaardens Jord. deriblandt det Stykke fra N. Touborg. Han har ogsaa Avlsredskaber og Besætning, nemlig 4 Heste, 4 Køer, 4 Faar med Lam og 1 Galtvin. (Wandborg har vel saa kun holdt Fedestudene). Paa Loftet har han haft 2 Tdr. Rug, 4 Tdr. Byg, 2 Tdr. Malt og 6 Tdr. Havre, som er medgaaet til Begravelsen. Blandt andre Ting har Ritmesteren ogsaa haft en Kaleche. — I Jomfruens Kammer findes en lille Jernkakkelovn, i Stuen en stor gl. Vindovn, brækket, og i den salig Mands Sovekammer en Jernbilægger, som er brækket. Da jeg sad og læste dette i Arkivet, tænkte jeg, om det kunde tænkes, at Ritmesteren kunde træffe at være i saadant Humør, at han har knaldet Kakkelovnen! Rimeligvis uden Grund kom jeg til at tænke paa denne Flyvegrille, da A. Chr. Gantris kaldte ham »den gale Ritmester« og fortalte, at naar han var rigtig tosset, kunde kun hans Faders Farbroder styre ham. Det kan jo ikke passe med Chr. Bertelsen i Karhøj, der var født 1760. Men i Henhold til den Erfaring, at en Historie tit »gaar over« paa Fortælleren, kan jeg tænke mig, at han har fortalt den om et ældre Medlem af Familien, og at det har været den i Skiftet nævnte Tjener, Enevold Eriksen. A. C. Gantris fortæller nemlig ogsaa om en af sine Forfædre, som han kalder »Jenvold i Høgsgaard«. Samme Jenvold skal have været en vældig Jæger, og det af gammel Tids Format. Han »indkredsede« tit en Hare og gjorde saa Kredsene mindre og mindre, indtil han kunde tage den med Hænderne; den kunde jo ikke gaa uden for Kredsen. For Resten var der ogsaa en af de kvindelige Aner, vistnok Jenvolds Kone, der kunde lidt mere end sit Fadervor. Naar det om Vinteren kneb med Mælken, gik hun og Nabokonen ned i P. Skrædders Dal (en »Sniger« op fra Marselbæk) og øste Vand op af Bækken, og deraf kærnede de det dejligste Smør. — Desværre gaar

Horsens Hospitals Papirer og Nissum Kirkebog ikke saa langt tilbage, saa jeg kan ikke bevise, at der har været en Enevold i Høgsgaard. Det maa altsaa staa hen, om Ritmesterens Sygdom har slaæet sig paa Hjernen. En Enevoldsdatter findes der i Kirkebogen og hun kan mulig være en Datter af den gæve Jæger.

Dr. Nielsen fortæller, at dengang Ingeborg Høst og Ritmesteren boede i Kongensgaard, kom de 2 Familier ikke godt ud af det. I 1709 klagede hun over, at Ritmesterens Brodersøn, Iver Krabbe, mod hendes Vilje og med Gevalt havde taget hendes Røgter til Soldat og dertil »uførmet« hende selv paa hendes Gaard. Hun klagede ogsaa over Jomfru Dorteas fordi denne havde sagt om hende, at hun havde skjult »Drengens« Klæder.

Af Familien Linderoth levede den ovennævnte Henrik Klavsen Linderoth, som blev Kaptajn, paa sine ældre Dage i V. Døvling i Skarrild og skulde i 1743 svare 49 Rdl. i Skat af sin Formue, som anslaaes til 1700 Rdl. Han havde tjent Hans Majestæt i 45 Aar og er nu 70 Aar gammel og mener, at han bør være fri for Skat. — Den 4. Oktober 1748 fremstillede han 2 Børn for Hammerum Herreds Ting for at faa dem lyst i Kuld og Køn. »saasom Lykken og Lejligheden ikke saaledes vilde have føjet sig, at jeg haver kunnet begive mig i Ægteskab; jeg har nemlig været i Krigstjeneste og staaet ved det sønderjydske Landeværn under Generalmajor Nummesen til min høje Alder. Og som jeg er 76 Aar gl. dertil, saa skøder jeg og giver jeg her for Retten . . . til min Søn, Claus Linderoth, 300 Rdl. rede Penge«. (Han faar nogle flere Ejendele, og Datteren faar V. Døvling m. m.) . . . Datteren, Dorteas, var da 13 Aar gl., Claus, 16 Aar gl. Sidstnævnte blev senere Degn i Gjellerup.

Hermed slipper vi Slægten Linderoth, der synes

at have haft mange gode og mandhaftige Egenskaber. Det var en utaknemlig Bestilling at være Krigsmand; de, som slap med Livet, maatte trøste sig med Æren; thi de pengearme Konger kunde sjældent udrede mere end en Brøkdæl af Lønningen. Men paa Pladen paa Ritmesterens Kiste i Begravelsen i Nissum Kirke stod en smuk Gravskrift, der ender med følgende velfortjente »Æresdigt«:

»Her ligger Henrik Linderoths Been — af ædel Byrd og Stamme — af tapper Mod; jeg vislig meen — hver sige skal det samme. — Hand prislig var, ihvor han var — blandt andre Kjecke Helte — sig ufor-sagt og frejdig bar — heldst naar det haardest gjælte. — Nu er han død. Hans Ros skal dog — hos os ey nogensinde — for Troskab og hvert herligt Tog — tillades at forsvinde. — Den gode Striid han sidst har striid — thi Sjælen er i Gemme — og løver nu sin Skaber blid — i Fred med Englestemme«.

Allerede 1716 blev Jens Vandborgs Ænke gift 2. Gang med Købmand. senere Kammerraad, Mathias Pedersen i Lemvig. Han var Søn af Købmand Peder Madsen, havde selv en overmaade stor Handel og var meget velstaaende. I Skattelisten for 1743 angives hans Formue til 33,653 Rdl., og han sættes til en Skat af 747 Rdl., medens Byens næstrigeste Mand, Købmand Niels Jakobsen som tillige var Ejer af Kappel, slipper med 336 Rdl., og Nr. 3, Hans Vandborg, kun yder 205 Rdl. Da sidstnævnte var hans Stedsøn, og Niels Jakobsen var gift med hans Steddatter, kan man her tale om et virkeligt Købmandsdynasti. — Mathias Pedersens »Handel, Næring og Brug bestaar i grove Varer. saasom Salt, Jern, Tømmer. Tjære, Hør, Hamp, Humle og Fedevarers Indkøb«. Under ham opnaar Herregaarden sin sidste Glansperiode. Han tilkøber Bøndergods. saa Kongensgaard nu igen bliver en privilegeret og komplet Sædegaard med godt 200 Tdr.

Hartkorn Bøndergods. 22 Tdr. Hk. Hovedgaardstakst og Nissum Kirke m. m. Da han havde købt Kirken, kom han i Strid med Bønderne om den. Dog beholdt han Kirken. som han holdt i god Stand. Desuden opbyggede han det nedfaldne Degnebol. saa Sognet led ikke nogen Skade ved ham. — Hovedgaarden byggede han op, og han har vist ogsaa haft Omhu for Marken. I en Indberetning fra Byfoged Søren Faber fra den Tid hedder det: »Gaarden bestaar af Salshus med øvrige Borgegaardsbygning (Fløje), alt med Bindingsværk og teglhængt. Ladegaardshusene er ordinær Bygning med Straatag. Gaardens. saavel som Sognets Mark er grøn Markjord, bekvem til Rug, Byg og Havre«. I 1743 har Mathias Pedersen en Forpagter paa Kongensgaard som hedder Niels Jespersen, som har 2 Karle, 1 Dreng og 1 Pige; han svarer i Kopskat 16 Rdl. og 90 Rdl. af sin Formue, som udgør 4500 Rdl. I 1720 svarer han ialt 85 Rdl i Kopskat og Kvægskat; han svarer bl. a. af 6 Heste. — Kammerraaden har tænkt paa at faa indrettet en Familiebegravelse i Nissum Kirke, og han har sikkert glædet sig til at slaa sig til Ro paa sin smukke Herregaard paa sine gamle Dage. Men den Tid kom aldrig. Han døde i Lemvig 1745, 57 Aar gl. — Hans Enke lod Liget føre til Resen Kirke, hvor han stededes til Hvile ved Siden af hendes første Mand. Kort efter klagede Byfogeden til Stiftamtmanden over, at det var gaaet altfor flot til ved Jordefærden. Begravelsen og Ceremonierne havde været ud over hans Stand og Stilling og den kongelige Forordning. Aaret efter skænkede Kammerraadinden 500 Rigsdaler til et nyt Skolehus i Lemvig; det staar sikkert i Forbindelse med Begravelsen — saa skulde der ikke snakkes mere om den Sag! — Hun overlevede Kammerraaden i mange Aar og døde i 1759. Den 25. September holdtes der »Parentation« over hende. Hun var født i Lemvig 1678

(døbt den 8. Marts) og opnaaede en Alder af 81 Aar 5 Maaneder. Hendes Fader var den Side 57 nævnte Mads Christensen, Købmand i Lemvig. I sit første Ægteskab havde hun 4 Sønner og 4 Døtre og i sit andet 3 Døtre. Af disse Børn blev Gertrud Marie gift med Præsten Poul Borreby i Gudum (og senere med hans Efterfølger), Ane Marie blev gift med Niels Jakobsen til Kappel, og Kirstine blev i 1746 gift med Kammerraad H. W. Richter fra Fredericia. Til ham afstod hun Kongensgaard i 1755 tillige med Kirken og Bøndergodset for ialt 14,000 Rdl. Handelen omfattede: I N i s s u m: Kongensgaard med Afbyggerne, Sønderskov, Bak. Veje og Forumbjerg, endvidere: Ejdal, Lindsbol, S. Touborg, L. Borum, Halds Bol med Faarborg. Skausgaard, Ousgaard, Nørballe, Broksgaard, Grebsgaard, Østergaard, Nissumby med den halve Midt i By og Kirkejorden, Nygaard med den anden halve Midt i By, Støvlbæk, Ø. Stokholm. som Jørgen Christensen ibor, N. Touborg, som David Pedersen ibor, samt Jens Maltesen, Hundskjær, Gantris, Store og Lille Kamstrup, N. Byskov, Bjerg, Karhøj og Varhede, et Hus, hvori Natmanden bor. Ialt 118½ Td. Hartkorn. — I F a b j e r g: Prebensgaard. Lisomkjær med 1 Hus, Lundsby, Ørvejle, Korslund med 1 Hus, Hauballe, Bugensbol (Buggesbol?), Svendsgaard, Rattrup og Tinggaard, ialt 33¾ Td. Hk. — I G u d u m: Østergaard, Trabjerg Rimme. — I H u m l u m: Gaden. — I Ø l b y: Øster Ølby. — I R e s e n: Knarborg, Kjær sig og Resenby. — I T ø r r i n g: Lykkesgaard, Agger, Grantsgaard, Tørringbjerg med Lille Øre, Høgelundsbol og Hummershus. Endvidere N. Nissum Kirketiende, som skatter af Hartkorn 30 Td. — Deraf svares 10½ Td. Rug, 51 Tdr. Byg og 23 Tdr. Havre, samt Hoveri og Landgilde til Gaarden af de Kirkejorder, som er lagt under S. Byskov, Hyldgaard. Agergaard, Nissumby, Karhøj og Høgsgaard, hvoraf

ialt svares 10½ Td. Byg. Endelig: 1 Stk. Kirkeeng, som bruges under Kongensgaard.

For H. W. Richter, som var Borgmester i Fredericia paa Kongensgaard jo ikke videre bekvemt, og saa snart den gamle Kammerraadinde havde lukket sine Øjne, satte han hele Herligheden til Auktion, ved hvilken Lejlighed mange af Nisumbønderne blev Selvejere (1760). Herregaarden med Nør Touborg og Kirken blev tilslaaet Bertel Nikolaj Wolder, vistnok en Søn af Præsten i Resen, Anders Bertelsen Wolder. Han efterfulgtes (efter 1766) af O. C. Hovedstrup, der døde 1774, 31 Aar gammel. Hans Enke, Christiane Marie Overgaard (fra Helligkilde i Ty). blev gift 2. Gang med Chr. Iversen Quistgaard (død 1780) og 3. Gang med Chr. Fogh, senere Ejer af Ørum, fra hvem Gaarden i 1784 ved Tvangsauktion kom til Chr. Breinholt, Kappel. — I Folketællingen 1787 kaldes hans Søn, den 28aarige Jens Breinholt, Sædegaards-ejer. Hos ham opholder sig hans Søstre: Mariane, 22 Aar, Kirstine, 6 Aar, og Karen, 4 Aar. Desuden 3 Karle, 1 Dreng og 3 Piger. Jens Breinholt blev gift med Karen Stokholm og kom senere til S. Byskov. — Mariane blev i 1795 gift med Forvalter paa Rydhaage, Niels Chr. Lund (vistnok af samme Slægt, som P. Lund paa Skivehus), der nu kom til at bo paa Kongensgaard mere end en Menneskealder. — Inden vi forlader 1700erne kan der være Grund til at nævne, at der i Tidens Løb har boet andre Folk af Betydning paa Gaarden end Ejerne: Fuldmægtige eller Ridefogeder, hvad de nu har heddet, Forvaltere osv. — Mange af dem er vel helt glemte. I 1643 nævnes Hans Jørgensen i Kongensgaard, hvis Kone er bleven begravet i Kirken. I Ingeborg Høsts Tid er hendes afdøde Mands Broder, Jens Christensen, Ladefoged paa Gaarden. Senere fremtræder Peder Eskilsen paa sin Madmoders Vegne. 1732 nævnes Peder i Kongens-

gaard. 1743 er Niels Jespersen Forpagter. I mange Aar fra ca. 1763, nævnes P. Sløck paa Kongensgaard. Endnu 1784, da Gaarden averteres til Salg, beboedes den af P. Sløck. Besætningen opgives da til 2 Kvier, 18 Køer, 1 Ungstud og 36 Stude over 3 Aar. Der findes altsaa stadig Stude, men Koholdet er samtidig blevet af noget større Betydning.

»Gamle Lund« omtales endnu i Nissum; men man véd ikke synderlig at fortælle om ham, udover at han ombyggede Gaarden, der nok er bleven slemt forfalden under de skiftende Ejere hvoraf de fleste ikke opholdt sig ret meget paa Gaarden. — I 1802 omtales Kongensgaard i Anledning af Skatteansættelse saaledes: »Agermarken mild med Ler og Sand; bankerig og svær at drive. Maadelig Høbjerring paa Baarer og Gesteng. God Græsning. Intet Fiskeri. Mangel paa Ildebrændsel. Værdi 62½ Rdl. pr. Td. Land«. I 1801 nævnes Kongensgaard Vejrmølle (deraf Navnet Møllebakken). — I 1817, efter Ombygningen, beskrives Gaarden saaledes: Stuehus mod Nord, Grundmur, Straatag, 3620 Rdl., Øksenhuset mod Nord, Egeundertømmer og Fyr-overtømmer, Øksenhus, Vandhus og Faarehus, 1540 Rdl. — Lade mod Øst med Agerum, Tavlmur. — Stald mod Syd, 37 Fag. Hestestald, Gæstestald, Vognremise, Lynghus og Tørvehus. — Smedehus nord for Gaarden, 4 Fag, Tavlmur, med Smedesse, 1 Par Blæsebølge, 1 Ambolt, 100 Rdl. — Det hele takseret for 8200 Rdl. En Vejrmølle, forhen sat til 140 Rdl., be fandtes nedbrudt.

Det nævnte Stuehus har staaet, til det for nogle Aar siden blev fornyet af den nuværende Ejer. Det var en lang, hvidkalket, straatækt Længe, der maa have været en tarvelig Erstatning for Mathias Peder-sens teglhængte og befløjede Borggaard.

Af Lunds mange Børn er tidligere omtalt nogle Døtre, som blev gift i Sognet. Sønnen, Laust Mathias

Lund, boede først i Sønderskov, senere i Ø. Bak. Af hans Børn boede Maren i et lille Hus op mod »København«. Jens var Murer og druknede i min Drengetid i Lemvig Sø, han blev Landsbyens Navngiver. P o u l B a k maa regnes til Sognets Originaler og tilkommer som saadan en nærmere Omtale. Han var en meget lille Karl, men havde dog været med i 1864. Han var meget for Løjer og kunde finde paa adskilligt i den Retning. — Engang var han til Høstgilde i Nissumby og havde ved den Lejlighed strammet Karlene op i Geled og legede saa Officer, idet han red op og ned foran Fronten paa en Kæp og skældte vældigt ud, og Tilskuerne grinede, saa de nær var gaaet ud af deres gode Skind. Poul var dengang Tømmer; senere, efterhaanden som han blev mere »snapsig«, gik han mest omkring og satte Hegnspæle og holdt sig med Forkærlighed til Herregaardene og de andre store Gaarde. Han var god til at fortælle Krøniker, hvoraf mange især vil mindes Historierne om Bygholm og de store Forhold der. Hvad Evald Tang Kristensen har optegnet desangaaende, kan ikke nær klare sig i Fantasifuldhed for Pouls Fortællinger. Han havde ogsaa visse staaende Talemaader, der virkede komisk ved deres stereotype Præg. Naar han saaledes havde hilst paa en, tilføjede han gerne: »Naa, hvordan gaar det, ka' du stamp' æ Strøm?« — Jeg mindes saaledes den første Gang, jeg var med min Fader til Folketingsvalg i Lemvig, at jeg traf Poul, der var fuld og straaledede af Lyksalighed som en Sol. Han fremkom med sit sædvanlige Spørgsmaal, og jeg gjorde mig Tanker om, at den gamle selv kunde have Møje med at »stampe Strømmen«. — Det synes dog, at han paa sine gamle Dage er bleven noget mere maa-deholden. Han fik nemlig bevilget en aarlig Understøttelse af Hjælpekassen (eller hvad det nu hed dengang) paa 40 Kr. aarlig, og paa en Tid, da andre

Folk klagede sig over Vanskelighederne, gik Poul omkring og fortalte glædestraalende, at det var farlig saa godt hans Penge nu slog til. — En Dag i 1906 var Poul Lund paa Vandring omme i »æ Vejsten«. Han gik da ind paa Ramme Gæstgivergaard for at faa noget at spise. Men den gamle Kriger var bleven træt, og da de kom med Maden til ham, sad han i Sofaen og var død. — Hvad den Gren af Familien angaar, tør man vel nok tale om »Brændevin«; men gamle Lund har ellers haft mange andre Efterkommere, mest bestaaende af Gaardmænd og Proprietærer.

Da jeg nu er kommen i Fortællerhjørnet, maa jeg maaske meddele, hvad mere jeg kan huske fra nævnte Folketingsvalg. Skønt jeg efterhaanden har tabt Interessen for Politik og Partigængeri, synes jeg, at det er morsomt at erindre, hvad jeg som 10-aarig oplevede ved mit første Møde med denne Form for »Aandsliv«. — Det var Cand. theol. N. Joh. Laursen, der det Aar var opstillet mod gamle Aaberg. Sidstnævnte var en meget klog og dygtig Mand, desuden meget afholdt, selv af Modstandere, for sin store Retsindighed. Men han kunde ikke tale ret højt, hvorimod Venstremanden havde en saa kraftig Røst, at man kunde høre ham over hele Raadhustorvet og helt om i Sidegaderne. Jeg erindrer hans to ordførende Stillere, Touborg Jensen og Knud Thøgersen, der flankerede Kandidaten, ikke ulig Vildmændene i det danske Vaaben. Jeg har sikkert aldrig set nogen af dem siden, men husker endnu tydelig, hvordan de saa ud: Touborg Jensen, anseelig, i rødgraa Ulster og Knud Thøgersen med et meget »oppositionelt« Ansigtstudtryk og — saavidt jeg husker — rødskægget. Om den første af de to brave Mænd har jeg senere hørt meget godt, og Knud Thøgersens »Erindringer« har jeg haft stor Fornøjelse af at læse. — Da nu det var bleven Aften, vilde min Plejefader hjem og kom op at age med en

anden Nissumbomand; dermed var jeg, som laa bag i Vognen, noget misfornøjet, da jeg godt vilde have hørt »Resultatet«. Netop da vi var kommen op af Østerbjerg, løftede der sig et vældigt Skraal op over Bankerne. J. P. Skausgaard, der undertiden var slem til at tro det værste, sagde, at denne Gang havde Venstre sejret, det var tydeligt at høre, da det var umuligt, at Højremændene kunde skriige saa fælt. Det var jeg jo ked af at høre; men med Ungdommens Optimisme tænkte jeg, at man kunde dog aldrig vide, maaske det alligevel var gaaet godt. Den næste Dag fik vi da ogsaa at vide, at den gode Sag dog endnu denne Gang havde sejret, og det maa altsaa alligevel have været Højrebrøl, vi havde hørt ved denne Lejlighed . . *). Ja, nu véd jeg godt, at det er meget forkert af mig at begynde at fortælle »Historier« midt inde i Kapitlet om Kongensgaard, og hvis ikke Nissum var min Barndomserindrings Land, vilde det være helt utilgiveligt. Men nu skal jeg være skikkelig og vende tilbage til Teksten.

I 1830 solgte Lund Gaarden for 4000 Rdl. Sølv og flyttede til Sofielyst. Den ny Ejer, Hans Chr. Høegh fra Rammegaard, kom tillige med sin Hustru, Flora Schönau, en Datter af Byfogeden, til Kongensgaard den 1. November 1830. Af hans Børn har jeg kendt Høegh paa Mørupgaard i Rind Sogn og Peder Høegh, som i mange Aar boede i Vraa i Nissum og døde i Sognet. I 1834 nævnes Hans Høegh og Hustru, 3 Børn og 10 Tjenestefolk. I 1835 flyttede han til Rammegaard, som han fik af sin Fader, og i 1837 solgte han Kongensgaard til A. C. Steenstrup. Det er vistnok H. C. Høegh, som man har

*) Jeg har vistnok været til Valg engang senere i Lemvig; der er altsaa Mulighed for, at en Enkelthed herfra kan være „indvandret“ i Erindringen.

knyttet det Skæmteord til, at . . . vel var der Høg over Høg; men Rammegaards Høg — ham var der — banderno — ingen Høg over! — Hans Høegh døde 1873. Den Høg, som var hedenske Forfædre kaldte N i d h ø g, er nemlig over os alle; han flyver til Dødehjem med Ligene under sine Vinger, sagde de gamle ..

Andreas Cortnum Steenstrup var født paa Nandrup i Flade Sogn den 3. April 1814, blev gift med Marthe Margrethe Lundsgaard, født paa Estvadgaard 29. September 1813, død paa Kongensgaard 22. Oktober 1841. Og derefter 2. Gang med hendes Søster, Caroline Elisabeth Lundsgaard, født 1. April 1816 paa Estvadgaard, død 27. Juli 1871 paa Kongensgaard; de oar begge Døtre af Konrad Lundsgaard (Lergrav), de ligger tillige med Forældrene begravede paa Nissum Kirkegaard. Her findes et Familiegravsted. Af A. C. Steenstrups Børn var bl. a. en Datter gift med Iver Olesen, Gudumkloster. Sønnen, Jens Kraft Steenstrup, fik Kongensgaard. — A. C. Steenstrup byggede de nuværende Udbygninger 1868, Aarstallet staar paa en Rem i Laden. Han var i mange Aar Medlem af Sogneforstanderskabet og tog i det hele megen Del i Sognets Liv. Han afstod i 1876 Gaarden til Sønnen og døde 1882. — J. K. Steenstrup interesserede sig — efter hvad jeg kan huske — især for sit Landbrug; men det var jo det meste af hans Tid daarlige Tider, især for det større Landbrug, saa trods Flid og Sparsommelighed, kneb det nok alligevel. Sønnen, Ejnar Steenstrup, siger derom saaledes: »Om min Barndomstid og Barndomshjemmet har jeg de skønneste og bedste Minder — altid Harmoni og Ro, selv om Tilværelsen for mine Forældres Vedkommende altid formede sig som en Kamp for Udkommet i de økonomisk vanskelige Tider for Landbruget. Alt var præget af Nøjsomhed og Flid«. Saaledes svarer altsaa Sønnen, da jeg spør-

ger ham, og det stemmer ganske med, hvad jeg selv kan huske. — I 1898 solgte J. K. Steenstrup Gaarden og holdt Auktion over sit Løsøre. Han købte s. A. en lille Gaard i Dagnæs ved Horsens, som han atter solgte faa Aar efter, flyttede derefter til Skanderborg og var Medindehaver af en Cementfabrik. Flyttede ca. 1905 til Frederiksberg, hvor han døde 29. Juni 1911; hans Enke døde 26. September 1921. — Det vil sikkert interessere Læserne at faa nogle Oplysninger om Børnene, der jo alle er vokset op i Sognet. — Ejnar Bech Steenstrup, født 7. April 1877, Boghandler i Ringe, gift 16. Maj 1910 med Anna Fischer, Ringkøbing. — Viggo B. Steenstrup, født 17. Juli 1879, teknisk Ingeniør i New York. gift med Rosa Christensen, Charlottenburg, Berlin. — Alice B. S., født 30. Oktober 1880, gift ca. 1917 med Fabrikant Otto J. Smith, Valby. — Halvor, født 11. November 1881, Proprietær i Lille Skensved, gift 1909 med Ella Riisberg, Askgaard ved Maarslet. — Aage, født 4. Marts 1883, gift ca. 1911 med Edith Birkholm, er Farmer i Modesta, Californien.

Den ny Ejer, Ole Futtrup Christensen, var født i Boelhus 1860 og var Søn af Kr. Slej og Johanne Margrethe Futtrup. Han solgte 1904 Gaarden til Mads P. Sønderris fra Venøe og døde i L. Surkjær i 1921. Paa Kirkegaarden lod han indrette en aaben Begravelse med Gravkammer og Indgang til samme, hvori nu han og flere Slægtninge hviler.

M. P. Sønderris havde Gaarden til 1913, da han afhændede den til Ringkøbing Amts Udstykningsforening, der udstykkede den. Tilbage ved Gaarden som nu ejes af Hans Bjerre (fra Kviesgaard i Fabjerg), blev 6,3 Tdr. Hartkorn. — M. P. Sønderris, som nu lever i Herning, har skrevet en Afhandling om sin Fødeø i Hardsyssel Aarbog. Han har fortalt mig adskilligt; men hvis han havde været fra

Nissum vilde han jo have kunnet fortælle meget mere, da han har betydelig Interesse for de gamle Minder.

Nogen stor Forandring er der ikke sket med Kongensgaard i de svundne Aarhundreder før den senere Tids Udstykning, som nu skal omhandles. Lidt er der jo ændret med Tilliggendet. Saaledes fik Jakob Vognsen i Aaret 1606 Kongens Billigelse til et Mageskitte med 2 Agre (c: Marker), der ligger belejligt til Kongensgaard, for 2 andre Agre, der ligger belejligt for Kongens Tjener (c: Lensmanden). I 1634 fik Mogens Sehested til Holmgaard Skøde paa en Halvgaard, kaldet Smørpøt. I 1668 nævnes et Sted, Foldris, der vistnok ligesom Smørpøt er lagt under Gaarden. Sønderris fortæller, at Gaarden engang skal være flyttet lidt. Der er en Holm i Engen, hvor den maaske oprindeligt har ligget.

Allerede for 300 Aar siden var der i Udkanten af Kongensgaard Mark bygget nogle Fæstesteder, saaledes nævnes i 1648: 2 Afbyggere og 2 Gadehuse, og i 1662 nævnes Søderskov og Forumbjerg, samt 2 Gadehuse.

I b. S ø n d e r s k o v, var et Smedebol. De Smede, som boede her, synes — efter Giftermaal og andre Forbindelser at dømme — at have været anselige Folk. Her boede i 1683 Smed Mads Pedersen, som var Ejer af N. Nygaard. — 1728 nævnes Niels Smed. 1743 kaldes han Niels Hjøllismed og skal betale 2 Rdl. i Ekstraskat. — Chr. Nielsen Smed nævnes 1752, da han blev gift med Anne Olufsdatter fra Torngaard; de havde bl. a. Sønnen, Ole Christensen, født 1765, gift 1793 med Enke Karen Pedersdatter fra N. Byskov (se Nissumby). — I 1787 bor en anden Chr. Nielsen Smed (40 Aar gl.) i Søderskov, formodentlig en Slægtning af ovennævnte. Blandt hans Børn var Niels Christensen, født 1795 (se Øster-

gaard). I 1831 bor hans Enke der. — 1840 nævnes Chr. Jeppesen, Gaardmand i Sønderskov, 1844 Chr. Jensen Bjerg, vistnok den sidste Beboer. Gl. Steenstrup lagde Sønderskov ind under Kongensgaard.

I 1829 fik Lund Tilladelse til en Udstykning hvis Hensigt var den under Ousgaard omtalte »Grænseregulering« eller Udskiftning. I 1849 skete atter en Udstykning, hvorved fremkom nogle ny Ejendomme. I 1851 fik Gartner Chr. Jensen Skøde fra Steenstrup paa en Parcel (1 d), som bebyggedes og kaldtes Skovhus. Her boede senere Morten Christensen (Nyholm) og nu hans Datter, Laura Christensen. — Samtidig udskiltes 1 f, Sønder Skovhus, hvorpaa Jens Chr. Christensen fik Skøde i 1852, senere hans Søn Jens Borbjerg. — 1 e, som længe kaldtes »Søren Tranes Hus«, en Parcel af samme Udstykning, beboedes først af Jens Chr. Olsen, af hvem Søren fik Skøde i 1860. Senere boede her bl. a. Seminarielærer Gadegaard, nu Chr. Liløer. Paa Marken er opstaaet en lille Forstad til Seminariebyen. Korint kaldet med Købmand m. m.

Angaaende den ny Udstykning bemærkes, at jeg maa forbigaa de mange »jordløse« Huse, hvoraf de fleste i »København«. Derimod skal jeg prøve kort at nævne de nye Landbrug; men mit skriftlige Materiale er her noget spinkelt, og Fremstillingen gives derfor med noget Forbehold.

Mejeriet Elmely ved Kongensgaard byggedes 1903. Missionshuset 1906 og Højskolen 1923. Da M. P. Sønderis afstod Kongensgaard, byggede han Brejdeblik. Der anlagdes Have i den gamle Mergelgrav. (N. C. Sløk viste Vand ud, da der skulde graves Brønd). Der var da 14 Tdr. Land. Nu har Højskolen det hele. Bygningen har været lejet ud til en Læge. — Dronningensgaard, til Dels af Sønderskov Mark, 52 Tdr. Land fraskiltes

1908 af Sønderris til Sønnen, H. P. Jensen Sønderis. — Endvidere: 1 po, Sønder skov, Chr. Dam. — Sønder mark Kr. Nørgaard Kristensen. — Frederikslund, Anders Andersen. — 1 zø, Niels Andersen. — 1 ab, Lunds dal, Jens Marinus Jensen før Laust Sejbjerg. — 1 as, Andreas Sørensen. — 1 ay, Andreas Jespersen. — 1 rm, Højgaard, Anders Ottesen. — 1 ax, Niels A. Volder. S. Kirkeby. 1 ay, Andreas Jespersen Nørby. — 1 n, Knud Bruusgaard. — 1 o, Bakke ly, Chr. Brun Kyndi (Niels Hundskjær). — 1 q, Niels Frandsen. — (Det bemærkes, at nogle af disse Ejendomme sikkert har ny Ejere, da Optegnelsen er noget forældet).

. . . Som et Slags Forvarsel for den senere Landsby, København, laa allerede for flere Hundrede Aar siden de saakaldte Bakhuse paa Kongensgaard Mark ind mod Ousgaard Skel, tæt sønden Landevejen altsaa omtrent der, hvor København nu ligger. De omtales første Gang i Birgitte Brahes Skøde 1648. I Niels Wellegaards Pantebrev af 1707 nævnes de 2 Huse, som Jens Mouridsen og Chr. Bakke ibor. Førstnævnte døde 1728, 76 Aar gl. — Beboerne i Bakhuse kan nu let følges i Kirkebogen. 1743 betaler Jens Nielsen Bak, Tømmermand, i Ekstraskat $\frac{1}{2}$ Rdl. — Det skønnes let at hans Slægt, der har boet i Bakhus ca. 100 Aar, har været ret anset. I 1755 bor Niels Christensen i det andet Bakhus, som da kaldes Vej. Bakhusmændene er fri for Tiende og Skat. I 1787 bor Jens Bak i Øster- og Rasmus Jensen i Vester Bakhus, begge er Tømmermænd. I 1801 er der en Enke i det ene Hus, og i det østre bor Søren Pedersen som er Skrædder, begge har Jord. I 1820 kom Zakarias Nielsen og Else Iversdatter til Ø. Bak. Deres Søn, P. Zakariassen, vil huskes af mange som noget af en Original. — I 1826 fik Jens Ousgaard Skøde paa dette Bakhus, som han lagde under Gaar-

den. Det andet Bakhus (Matr. Nr. 4) havde Propr. Lund købt ved Auktion i 1800. Her boede senere hans Søn Laust Mathias Lund, der døde 1843, 41 Aar gl. — Senere boede hans Enke, Maren Poulsdatter, her, og senere Jens Sørensen Dahl, der byggede Vindmøllen 1865. I 1873 døde Jens P. Budsgaards Broder, P. Chr. Madsen, som Møller her. Senere Ejere: Villads Pedersen der ogsaa havde Bageri, Niels Chr. Jensen 1890), og sidst Niels Hald (senere Ousgaard). — Efter at Møllen for nogle Aar siden er brændt, og Husene brækket ned, og Jorden lagt under Ousgaard, er det sidste Spor af »Bakhuse« forsvundet; men de har været ligesom et »Redeæg«, som den senere Bebyggelse har samlet sig om.

Vi skal nu se lidt nærmere paa Landsbyens Opstaaen. Det begyndte altsaa med Bakhuse. Hertil kom ca. 1800 Nygaard Hus, og 1805 Splind. Førstnævnte Hus blev for Resten liggende og kaldtes senere »P. Hauballes Hus«. 1835 byggedes V. Skole, samtidig fraskiltes Søren Kirks Ejendom, som maaske allerede før var bebygget. Her overfor blev senere et Par jordløse Huse, og omkring 1850 tillige et Par Ousgaardhuse længere mod Vest. — Jeg husker »København« fra 1884. Der var da, Skolen medregnet, 17 Huse, 5 nord for Vejen og 12 sydfor, de 8 med Straatag og de 9 med Spaantag. Desuden Møllen, der laa tæt ved Landevejen. Hvad der bragte Liv var Daggovnen, der 4 Gange daglig rumlede gennem den lille Stad. Men mest stemningsfuldt var det, naar Mads Jensen, ogsaa kaldet Mads Efram, lod Posthornet lyde en stille Morgen- eller Aftenstund mellem Husene. Alle Nissumboerne kunde Melodien og kunde synge Refrænet:

Nu kommer, nu kommer Mads Efram,
han kommer fra Hummelum By . . .

(Mel.: „Paa Knejper just ikke . . .“)

Jeg kunde godt lide den Musik og syntes ikke om. at Folk skumlede over den og sagde, at Mads (der var uhyre afholdt af store og smaa), kun kunde den samme Melodi. Jeg har spurgt min Kone, og hun siger da ogsaa, at han kunde to — saa der kan man sé! — Men hvorledes har nu Byen faaet det flotte Navn? — Derom har jeg spurgt gl. Niels Frandsen, og han fortæller, at Navnet stammer fra 1865, og at det nok egentlig var Murer Jens Bak og gl. Bager Jensen. der hittede paa det. Det var jo nok i Begyndelsen et Skæmte- eller Spottenavn; men det er efterhaanden blevet ganske officielt og findes i Traps »Danmark« og paa Generalstabens Kort og andre Steder. — Byen er nu bleven en smuk og anselig Landsby med Købmænd, Brugsforening, Andelsmejeri (Limfjorden, bygget 1911), mange Haandværkere og andre Næringsdrivende. Skole, Forsamlingshus (nyopført 1920), Friskole (nyopført 1915), Brevsamlingssted o. s. v. — Færdselen er nu øget paa Landevejen; men de poetiske Dagvogne er bleven afløst af de mere prosaiske Biler. — Det tog dog Tid med Afløsningen. Noget efter Aarhundredskiftet saa jeg det første Forsøg paa at drive en Rutebil; men den var ikke driftssikker og hvis de rejsende ikke naaede Toget i Humlum, var den jo gal! — Jeg saa den omtalte Dag Bilen gaa op ad Bakken tæt ved Lem Kirke; men inden den kom helt op, begyndte den at gaa baglæns nedad igen med de rasende Passagerer. Til sidst forsvandt Bilerne helt. En Vinteraften traf jeg Laust Holm ved Humlum St. med Dagvognen. Jeg blev eneste Passager og satte mig derfor op paa Bukken til Kusken. Vi var rørende enige om, at nu var det forbi med Bilerne. Men de kom igen anden Gang, og da gik Dagvognene bag ad Dansen. Turen fra Humlum til Jens P. Skausgaards kostede mig ellers 50 Øre.

Forumbjerg, ogsaa kaldet Vester Bak, nævnes ligeledes 1648. I 1688 boede Lars Jepsen der. I 1755 Peder Maltesen, som er fri for Hartkorn og Tiende og har Tilladelse til at bjerge 4 Læs Ildebrand i Kongensgaard Fælle. I 1792 bor Laurids Gregeresen (fra Pilgaard) der; han har købt Stedet af Maren Vingaard. Bent Hauskous Enke i Lemvig. Efter ham Mads Jensen Bak, som fik en Parcel fra Pilgaard; han solgte Stedet til Smed Iver Jensen fra Barslev, som døde 1848. Derefter Søren Chr. Andersen, A. Chr. Christiansen Sandholm (1857). Søren Kr. Jensen (1874), født paa Jegindø gift 1872 med Gertrud Marie Bentsen fra Hundskjær og 1891 anden Gang med Ane Elisabeth Poulsen. Byggede ca. 1883 V. Bak Mølle, som allerede for mange Aar siden atter er taget ned. Afstod Bak til Sønnen, Jens Dahl Jensen. Den nuværende Ejer er Otto Rasmussen (fra Aabenraa). Paa Marken var forhen et Hus, hvori en Tid boede en Smed. —

Egentlig mangler endnu en lille Del af Sognet, nemlig Præstegaarden, Enkesædet (gl. Østre Skole) og det gamle Degnebol. samt hvad derfra er udstykket. Men dette, tillige med Højskolen og Seminariet, er saaledes sammenvævet med Præsternes og Skolevæsenets Historie, at der ikke er andet at gøre end at gemme det til II. Del. Denne Vanskelighed gælder imidlertid ikke Kirken, og med denne Sognets ældste — og eneste fra Middelalderen bevarede — Bygning vil vi derfor slutte vor Gennemgang af Sognet.

Kirken.

1. N. Nissum Kirke ligger paa en Bakke, der hæver sig 76 m over Havet, og da Kirken er anselig og forsynet med et svært og ret højt Taarn, syner

den altsaa viden om. Den har endda forhen haft et Spir, der skal være brændt den 27. Septbr. 1666. Man skal dengang have brugt Kirken som Sømærke, og der siges, at Spiret kunde ses 8 Mil ud paa Havet. I min Drengetid lod jeg mig fortælle, at Fjender havde ligget ude i Vesterhavet og skudt Spiret ned med 4 sammenlængede Kanonkugler! Skønt denne Krønike er af dem, der kan gives 90 pCt. Rabat paa er den dog et Vidnesbyrd om, at Spiret har levet i Traditionen i over 200 Aar.

Kirken er bygget i romansk Bygningsstil af Kvadersten paa profileret Dobbeltsoinkel og stammer formodentlig fra ca. 1200. Dr. O. Nielsen skriver, at den oprindelig bestod af et ret anseeligt Skib samt et i Øst lige afsluttet Kor. De 2 Bygningsdele stod i Forbindelse med hinanden ved en halvrund Triumfbue med profilerede Kragbaand. De var dækket med Bjælkelofter og modtog Lyset gennem smaa, rundbuede Vinduer, hvoraf endnu 3 kan følges i Omrids. Af Dørene, som havde den almindelig store, retvinklede Form med aflange, firkantede Overliggere, er den nordre bevaret, medens den sydlige er tilmuret forneden, og Overdelen tilintetgjort. I Korgavlen findes en meget raat tilhugget Billedsten, der skal forestille Adam med Kundskabstræet og Slangen. (Man har fortalt mig, at Stenen skal være bleven vendt paa Hovedet, hvad der jo ikke gør Billedet lettere at tyde!) --- Hen mod Reformationstiden er Taarnet blevet tilføjet. Det er bygget i Munkeskifte af store, røde Tegl. Det er med Krydshvælvning og sat i Forbindelse med Kirken ved en anselig Murbue. Der blev da vistnok samtidig bygget Hvælvning over Koret, medens Skibet beholdt sit Bjælkeloft. Paa dette stod i min Drengetid (og staar vel endnu): »Bygt 1833«. Herved sigtes til en større Reparation med Ombygning af Kirkens Overdel. Det lille Vaabenhus paa Nordsiden er

bygget samtidig med Taarnet. Skibets og Korets Sydside omsattes 1895 (dengang og en anden Gang i 90-erne fandtes Begravelser med Skeletdele under Korgulvet), og der indsattes rundbuede Vinduer i den oprindelige Stil (Bygningsinspektør J. V. Petersen). I Koret findes en Granitdøbefont, formodentlig lige gammel med Kirken. Altertavlen er fra ca. 1600 i Renæssancestil. Dr. Nielsen kalder denne og Prædikestolen for tarveligt Arbejde. Men denne Bedømmelse er for haard. Disse Dele var i 1878 bleven oversmurt med en rædsom Egetræsmaling; men ved Restaureringen er den oprindelige Staffering fornyet og de 2 Dele er nu meget smukke. Jeg har tit som Barn siddet under Prædikestolen og ikke kunnet begribe, hvorfor disse Englehoveder (med Præstekraver) saa saaledes ud; jeg kunde jo ikke ane noget om Vandalismen. Altertavlen har et Billede af Kristus i Gethsemane (fra 1873). Jeg synes, at det er et af Professor Schleisners kønne Billeder. Oven over et nyt Billede af Himmelfarten. Tavlen har nu faaet sit oprindelige Udseende. Der er ogsaa en lille Inskription, hvori fortælles, at den 22. Januarii 160 . . . gaf S (alig) Søffren frantzøn X daler til denne alter taffle . . . En anden Inskription fortæller, at »Anno Domini 1916 blev denne Altertavle restitueret under Nationalmuseet paa Kirkens Bekostning.« Herom senere, ligeledes om de lave Bænke, som endnu fandtes i Koret 1929, da jeg besøgte Kirken. En Altertavle af Sølv bærer Inskriptionen: »Anne Marie. Mathias Pedersen«. (I 1766 fandtes ligeledes et Epitafium, ophængt af disse to i Kirken). Paa Væggen i Skibet er ophængt Præsterækker. Her hang i min Drengetid et Krucifiks, der nu formodentlig er sat op paa Loftet, ligesom det af Træ udskaarne Mariabillede, der allerede dengang stod deroppe. Der var ogsaa en Kirkebøsse, samt en lille Tavle. »Der er Kirkestævne«, stod der, naar J. P.

Budsgaard vendte Tavlen. Det af ham skænkede Orgel staaer ved Taarnhvælvingen: »Givet Aar 1916 af Sognefoged, Dmb., Jens P. Madsen, Buskgaard«. — I Taarnet hænger Klokken, der er støbt hos B. Løw & Søn i 1873. Kirkegaarden er et noget kuperet Terræn med Hældning særlig mod Vest og Syd. Pastor Bergs Ligsten ved Vaabenhuset kunde vist repareres for en rimelig Pris. Stætter mod Nord og Syd og Ligport mod Øst. Kirken er nu næsten gaaet op i Bebyggelsen. I min Barndom laa den ensom og ræddelig ved Aftenstid. Kom den 10-aarige østerfra, var der først at se efter, om »Selvmorderen« stak Hovedet op over Diget ved nordøstre Hjørne. Saa gjaldt det, om »Hunden« kom ud fra Stætten, det sorte Uhyre. Dens Kløer saas altid i Sandet under Taarnets Vindeltrappe. Til sidst drejedes ens Hoved for at se, om »Heksen« under Tjørnen forholdt sig rolig — og saa i Rend op ad Bagerens Bakke! — Men hvad kender Nutidens Børn til Spøgelseshistorier!

2. Kirken s Historie. Der har i ældre Tid hørt en Del Jord til Kirkerne, saaledes ogsaa til Nisum Kirke. Antagelig er dette Gods skænket Kirken i den katolske Tid af Folk, som ved saadanne Gaver har ment at kunne forkorte Opholdet i Skærsilden. I Ribe Katedralskoles Bibliotek gemmes Hardsyssel Provstis Registratur, angaaende dette Jordegods (Grønlunds Samlinger III. 31). Her gengives en Fortegnelse over Skøder eller »Breve«, vedrørende dette Jordegods:

64: Itt pantt breff paa Perkement aff Chresten Andersen i Nesum paa 6 agger til Nesum kirck Aar 1479. Ett Perkementz breff paa 2 ørte kuorn aff Brunsgaardt Aaarlig til Nør Nesum kirck, Aar 1517.

67: Itt Perkementis breff paa noget Nesum kirckis Eyendom. Datiert 1476. — Itt Sandmendtzt breff paa Nør Nesum kirckis Eyendom 1518.

68: Siøns Winde paa nogit Nesum Kirckis Jord i brennholt mark 1580. — Endnu en Siøns Winde paa same brennholt Mark 1580.

71: En herritztings Dom paa 2 ørte Kuorn aff den gaard, Peder Brun iboer, til Nesum Kirche, 1540. — Fem Diels Vinder paa skylle til Nesum kirche. Er synder skorn wid sin Datum.

73. En skøde breff paa Nesum Kier 1478.

77. Bervisz om noget Kober, som er kiøbt til en Klocke til Nesum kirche.

81. Anders Thøgersens Diels Windne at han haffuer fordieft Peder Jepsen i Nissumby for 2 schipper biug 1594.

. . . De Kirken tilhørende Marker blev gerne overladt til Landmænd, som deraf svarede Jordskyld (Landgilde). Passede Præster eller Kirkeværger ikke paa at holde Rede paa Kirkens Ejendomme, kunde disse let blive Kirken »forvildet og fraskilt«. Her gengives en Fortegnelse fra ca. 1600 om Nissum Kirkes Jordskyld, som ialt udgjorde 4 Tdr. Rug og 20 Tdr. Byg:

Lauritz Søffrensen i Byskow aff agger och Eng Vesten høffdebech: 2 Tønder, ringer 2 skp. — Aff aggergaard aarligen Byg 1 tønede. Christen yde och Peder Skriffuer i hyldgaard Byg 2 tøneder. Schal holdis vyn och brød aff. — Aff Brunszgaard, Søffren Søffrensen ibor, Byg: 1 ørte. — Aff Ouszgaard aff 2 aggre, $\frac{1}{2}$ tønede. — Aff 2 aggre i Pilgaardmarch: 2 grott, nu 2 sk. 1 album. — 1 agger paa lisberig, brugis til Lundgaard, 1 Skilling, nu 4 alb. — Skinder husted och hindes eye, som nu Niels Andersøn och Jens Christensøn bruger, 1 tønede. — Aff Sager (?) hussted, som nu Willads Pedersøn haffuer i brug, Byg 1 tønede. — Aff lille Peder Madszøns gaard, som nu Peder Jepsøn i boer, Byg 2 Skpr. — Chr. Pedersøns gaard, som nu Marie Lauritsdaater i boer, Byg

2 Skp. — Hoffvenskier, aff 6 aggre, skylder aarlig Byg 8 skp. — Gantherysz, som nu Berthel Willumson och oluff paa boer. Byg, 2 tønder. — Aff Arndall, som Jens Andersøn haffuer i brug, 5 Dlr., nu 2 alb. — Smørpytt, som Christen Pedersøn i boer, Byg 1 tønde. — Af Korchisberig, som er 3 aggre, som Zitzel Andersdaatter haffuer i brug, Byg 3 skp.*).

. . . Af de her nævnte Steder er Skinder Hussteds Mark vistnok gaaet under Nissumby. Chr. Pedersøns Gaard er Høgsgaard, Korchisberig er Karhøj. I 1655 har Jacob Grubbe til Kabbel de $\frac{3}{4}$ og Jens Christensen i Nissumby $\frac{1}{4}$ af Kirketienden i Fæste. Kirke-regnskaber findes fra 1636, i hvilket Aar Jep Christensen paa Stokholm har givet til Nissum Kirke Penge 1 Rdl. — Udgifter bl. a. til Kalk, hentet i Dauberg, og Jern, som er brugt til at færdige Laaset med paa den nør Kirkedør. 1637 nævnes den sønder Kirkedør. Kirkeværgerne formaner til at lade Laas hænge for Porten, saa Kvæget til alle Tider om Aaret holdes af Kirkegaarden. Tømmer og Jern hentes i Lemvig, Bly paa Harboøre. Hans Blytækker har faaet Betaling for at oplægge nyt Bly paa den søndre Stætte, som ikke haver været Bly paa tilforn. I 1639 nævnes Kirkeværgerne Jens Pedersen i Hyldgaard og Thomas Jensen i Nissumby. — 1643 haver Hans Jørgensen i Kongensgaard foræret et Par Voxlys til Kirken for hans Kones Begravelse i Kirken. 1644 er der ingen Indtægt, da Fjenderne er i Landet. — 1647 nævnes Vaabehuset. Claus Jensen i Stokholm og Christen Madsen i Grummesgaard er Kirkeværger. Til Mureren hentes Sand ved Fjorden. — 1650 hentes et Læs Sand ved Stranden til at støbe paa. — 1655 klages der over Jord, som er bleven Kirken forvildet og fravendt: Der er Jorden til Brunsgaard og Ousgaard, samt Borum, de 2 Agre i Pilgaard Mark, de 2 paa Lisberig under Lundgaard (lille Peder Madsens

(Gaard), Hunskjærs 6 Agre, ligeledes Jorden ved Ardal og Ejdal, samt den Jord, som hører til Mari, P. Smeds Kones Gaard, som nu Anders Greisen bruger i Fæste. Kort sagt: Man har passet daarligt paa Kirkens Jord.

Den anden Kirkeregnskabsbog begynder med bl. a. en Inventariefortegnelse over Kirkens Sager:

Kalk og Disk af Sølv, forgyldt. Messehagel af mørkebrun, blommet Fløjls med Guld Kniplings Kors bagpaa. Messesærk. En Kr. d. 4.s Bibel, som »jeg gav Kirken«, 1 Svanings Bibel i Oktave, 4 Tome, 1 Alterbog, 1 Par store Messinglysestager, 1 Ligbaare af Fyr, 1 lang Stige, 1 Klok i Taarnet, en beslagen Kiste til at gemme Messeklæderne i.

N. Nissum Kirkekiste er til endnu, fortæller J. M. Touborg. Den var bleven frasolgt Kirken ved en Auktion og kommen til Grøngaard, hvor den henstod til 1916 i Tørvehuset. Saa blev den købt af Kunstmaler J. Malling for 100 Kr. Senere blev den solgt til P. J. Neergaard. Aunbjerg, og ved et tilfældigt Besøg her fik Lærer Sørensen dens Historie opklaret. Den er af Eg med Jernbaand og saaledes godt rustet til at tage de Stød, som Verden jo kan give saadan en Kiste gennem 300 Aar eller mere! — Vi fortsætter med Udpluk af Kirkeregnskaberne.

Kirkeværgen 1685: Mads Pedersen i Grummesgaard og Morten Olufsen (Torngaard). 1686: For Kalk og Disk til syge at omstøbe, 3 Mk. 10 Sk. — Den øde Gantris Eng, Kirken tilhørende, nævnes. Udgifter til Hans Nielsen Blytækker og hans Svende samt til Bly og Tømmerarbejde. — 1688: Jens Poulsen i Tved Kirkeværgen; 1689: Jens Christensen i Nissumby og Chr. Jensen i Skausgaard; 1693: Peder Jensen Agergaard og Chr. Pedersen i Liden Kamstrup. 1694 nævnes Chr. Wistesen i Agergaard, hans dødelige Afgang. — Kirkeværgen 1696: Peder Peder-

sen, L. Borum og Jens Madsen i Ousgaard. Jens Christensen i Nisumbol nævnes. — 1695 skal der holdes Syn over Kirken ved dygtige Haandværksmænd, men 1696 er dette endnu ikke gjort. — 1700 hentes 10 Læs Sand i Trabjerg Rimmer. 1701 er der købt 4 store Bjælker fra Norge, 15 Rdl.; at hente dem fra Harboøre, 2 Sldr. 4 Bjælker købes i Lemvig. 1702 nævnes Gregers Jensen, Nisumbol. Sager Hussted fæstes til Poul Jensen, Nissumby. 1706: Mourids Sørensen, Hundskjær, og Hans Pedersen, S. Byskov, Kirkeværgere. 1708: Anders Jøssen i Hyldgaard og Chr. Møller i Ø. Stokholm. 1713: Degnestolen repareres med ny Fjæl. 1719: 100 Mursten hentes paa Tvis Kloster. — 16. Nov. 1719 blev Klokken nedtagen og atter op-hængt. Der blev købt 2 Skpd. 4 Pd. nyt Jern. Peder Eriksen fik derfor og for Klokhudør, Trappe osv. at reparere, saavel som for en ny Touring til Klokkens Kleber, ialt 2 Rdl. 2 Mk. Endvidere for Kost og Smedearbejde 1 Rdl. 2 Mark. Derforuden blev fortæret baade Øl og Brændevin til dem, som hjalp os med Klokken at ned- og opvinde, for 2 Mark.

Efter Ansøgning blev der 27. August 1687 givet Præsten, Chr. Høst, »Benaadning«, at overskydende Rest af Kirkens Indtægt, som ikke medgik til Kirkens Reparation, maatte tilhøre Præsten for Kaldets Ringheds Skyld; men hans forarmede Efterfølger, Hr. Laurits Tobiesen, misbrugte Benaadningen, saa at Kirken forfaldt. Benaadningen blev da taget tilbage, og Kongen lod Kirken sælge ved Auktion til Kammerraad Mathias Pedersen. Dog fik den arme Præst omsider som en Slags Erstatning 25 Rdl. aarlig af Kirkens Indtægt. Ved denne Handel vandt Kirken lidet, hedder det i 1766. Om Klokken hedder det samtidig: »Klocke — alene een med Inskription: Anno 1674 har Hendrik Linderoth til Kongensgaard og Sognepræsten, Hr. Christen Høst, bekostet denne

Klocke at omstøbe, tillige med Poul Eliesen fra Østergaard og Jep Bertelsen fra Lemvig« . . . Kammerraa- den og de senere Kongensgaards Ejere synes dog at have holdt Kirken nogenlunde forsvarlig vedlige. De senere Kirkeejere var Richter og Nikolaj Wolder; sidstnævnte pantsatte 26. April 1763 Kongensgaard og Nissum Kirketiende til Niels Jakobsen i Lemvig. 1789 købte Laust Pedersen, Nissumboel, Kirken. 1791 hedder det, at Kirken, baade uden- og indeni er i god, forsvarlig Stand; der er kun Mangel ved Kirkestæt- terne og Portene, som ventes reparerede næste Foraar. — Kirken ejedes derefter af Byfoged Schönau, der senere solgte den ved Auktion til Enkefru Tetens, Visbygaard, der solgte den til Prokurator Christensen i Lemvig og Proprietær Nødskov, som straks efter solgte den til Beboerne. Fru Tetens' Skøde er først udstedt 1835; men Overdragelsen maa have fundet Sted et Par Aar tidligere. Tienden af N. Skausgaard, Engmark, Ø. Pilgaardshus, V. Skole, endnu et Par Pilgaardhuse, V. Kamstrup m. m. ejedes af udensogns Folk, da Beboerne ikke havde ønsket at købe Tien- den. I 1925 overgik Kirken til Menighedsraadet.

1803 syner Provst Lund Nissum Kirke: Loft og Gulv overalt godt og forsvarligt, Taget helt og tæt, Tømmerværket forsvarligt efter for 2 Aar siden gjort Hovedreparation, Vinduerne gode, men der behøves indvendig Kalkning. Af Kirkens 4 Porte er 1 i for- svarlig Stand, 2 trænger til ny Overdel og 1 maa op- sættes af ny. Kirkedøren forsvarlig. — Dette er jo ikke saa galt; men snart kommer Dyrtiden og Penge- krisen og faar den gamle Kirke til at bæve i sine Grundvolde. 1815 nævnes Murermesteren Peder Balle og Glarmesteren, Jørgen Finderup, samt Chr. Smed. 1816 har Jesper Murmester faaet 312 Rdl. i Løn, 217 Rdl. i Kostpenge, samt 35 Rdl. til Brændevin! Man skulde helsen ikke »røre« ved ret meget i saadanne

Tider! — Naar man saa endda havde haft alle sine Indtægter i Naturalier. Kirkeengen giver 80 Rdl. i Indtægt. 1818 sælges Hø og Græsning for 42 Rdl.: men i 1825 er Engen nede paa 5 Rdl. — Man plejer at give lidt Øl og Brændevin ved saadan en Lejlighed. Det sætter altid Auktionshumøret lidt op. 1830 gives der 2 Mk. ud til disse Varer. 1853 har P. Hedegaard betalt 1 Pot Brændevin til Græsauktionen. 1878 lader J. P. Budsgard for sidste Gang skænke Øl og Brændevin for 1 Kr. — At læse Kirkesynsprotokollen i Krisetiden kan faa en Sten til at græde. 1812: Loftet har mange Brud, Gulvet i Koret over Begravelsen har mange Huller, da Jorden er sunket fra; Gulvet saaledes farligt at betræde. Murene er forfaldne. Prædikestolen, og især Kvindestolene, forfaldne. Klokkeakslen er brøstfældig, Vinduerne daarlige med mange sønderslaaede Ruder og giver lidt Lys. Laasen ubrugbar, saa Kirken staar aaben. Alterklæderne forrevne og ikke anstændige. Kirkediget forfaldent og har mange Skaar. Laager mangler i Stætterne. — 1815: Begravelsen skyder ud og behøver at opfyldes. Taget overalt utæt. Murene behøver Udspækning og Kalkning. 6 Vinduer brøstfældige paa Glas og Bly overalt. Stætterne er nu helt borte, og Kirkegaardshegnet nedfalden næsten overalt.

1816 tages der fat paa Reparationen, og endelig 1820 meldes det, at Kirken er i god og forsvarlig Stand. Men man er jo alligevel kommen noget let fra det, og en halv Snes Aar efter er det galt igen, og man er klar over, at der maa skrives til en Hovedreparation. Denne foretoges i Aarene 1832—34. Dertil medgaar Kirkens Indtægter; Kirkeligningen er i 1832: 1075 Rdl. — Endvidere 400 Rdl. som man har haft staaende hos Chr. Poulsen i Ø. Kamstrup. Efter at Amtmanden og Provsten har synet Arbejdet 22. Jan. 1834. tilstaas der hver af Kirkeværgerne, Peder

Sdr. Byskov og Jakob Gejlgaard (?), hver 10 Rdl. Sølv for deres Ulejlighed, naar Taarnets Reparation er færdig. Den 18. Juli 1834 sælges ved Auktion de ubrugte og gamle Materialer for 57 Rdl., hvorefter der kan overgaa 44 Rdl. til næste Regnskabsaar. Der er købt Tømmer hos Mathias Schmidt. Lemvig, Bly hos Fru Lindal (betalt ved Sundet for Blyets og Kirkeværgernes Overførsel). Ligeledes af Mathias Schmidt Tømmer, der hentes ved Husby. Mursten hentes ved Vosborg (der maa betales Bropenge ved Skærumbro og Bækmarksbro). For Blyets Overførsel ved Ottesund betales af 86 Skpd. Bly, samt »Drykkepenge« og Tilsæt: 2 Rdl. 1 Mk. 3 Sk. —

I 1833 har Blytækkeren og hans Karle været der i 96 Dage; derfor faar Niels Hunskjær 18 Rdl. i Kostpenge. Maren Grummesgaard faar Kostpenge for 158 Dage a 10 Sk., ialt 26 Rdl. 2 Mk. — Niels Chr. Hyl-dahl i Tømmerløn 60 Rdl. 3 Mk. — Peder Jensen, Murermester, for 86 Dages Arbejde. — For Windlaj, som brugtes i 17 Dage: 4 Rdl. 3 Mk. 3 Sk. — Chr. Touborg har faaet Kostpenge for et Par Mand i 87 Dage. Mathias Schmidt har bl. a. faaet 168 Rdl. for ialt 180 Alen pommerske Bjælker.

I 1834 har P. Sauskjær og hans Karl i 21 Dage faaet 14 Rdl. — Poul Taage har i 17 Dage lavet Kalk og derfor faaet 8 Skilling om Dagen; men saa har han desuden faaet Kosten hos Jakob Bjerre. De andre Haandværkere og Haandlangere faar jo deres Part, og Schmidt i Lemvig faar det meste af et Par Hundrede Daler for Tømmer, og Fru Lindal faar 43 Rdl. for Bly. Naar Kirken faar denne grundige Istandsættelse i 1832—33, hænger det sikkert sammen med, at Beboerne nu selv er bleven Ejere af Kirken og dens Indtægter. Det gik vistnok ikke saa galt i Regelen, naar Kirkeejerne var velstaaende; men ogsaa af N. Nissum Kirkeregnskab fremgaar det, at det saa sort

ud for Kirken paa de Tider, da den var i Hænderne paa forarmede Ejere.

I 1842 har bl. a. P. Grøngaard faaet Betaling for 1500 halvbrændte og 900 helbrændte Sten. — 1850 leverer Laust Touborg 25 Sten til Kirken. 1852 har man haft en lille Ekstraudgift til Ringning efter Enkedronningens Død: 1 Pægl Bomolie til Klokken at smøre og 4 Skilling daglig i 15 Dage til Poul Gassi i Hospitalet for at ringe med den. — Kirken er nu i jævn god Stand; men naturligvis er der jo altid noget for Kirkesynet at sætte ud paa. I 1841 hedder det, at Altertavlen bør opmales og forsynes med passende Staffering eller Inskriptioner i Stedet for de paafæstede Oliemalerier, som er iturevne. — 1843 bør Vaabenhuset forsynes med Loft, og Gulvet omlægges. Det ny Loft over Højkirken bør males. Pulpituret omtales. — I 1861 kom en ny Kirkesynslov, og Aaret efter begynder Kirkerne med ny Regnskabsbøger. der indledes med en Beskrivelse af Kirken og dens Inventarium. Lærer Raahede beskriver i 1862 Nissum Kirke saaledes:

T a a r n e t s Højde: 36 Alen. Grundflade: $14\frac{3}{4} \times 12\frac{5}{3}$ Alen. Murtykkelse: ca. $2\frac{3}{4}$ Alen; Kampesten fra Grunden, oven over brændte Sten. — Taget $6\frac{1}{2}$ Alen lodret, Blytag. Fyrretømmer. Hvælving. Murstensgulv; et Vindue af Træ: $2\frac{11}{12} \times 2$ Alen.

H ø j k i r k e n: $9\frac{1}{2}$ Alen høj, $29\frac{1}{2}$ Alen lang, $16\frac{1}{3}$ Alen bred. Murtykkelse: 2 Alen 2 Tommer. Kampesten. Østre Ende: Tinde af Mursten. Taget 8 Alen lodret. Fyrtømmer. Loftet fladt, Murstensgulv. 3 Vinduer af Træ: $2\frac{11}{12} \times 2$ Alen.

L a v k i r k e n: $7\frac{1}{2}$ Alen høj, $13\frac{1}{12}$ Alen lang, $12\frac{1}{3}$ Alen bred. Murtykkelse: 2 Alen. Af Kampesten. Paa østre Ende er Tinden af Mursten, Enden er flad. Taget: $6\frac{1}{2}$ Alen lodret. Blytækt, hvælvet Loft, Murstensgulv med Fjæl ved Indgangen til Præste- og

Degnestol. 1 Vindue.

V a a b e n h u s: $4\frac{2}{3}$ Alen højt, Længde 8, Bredde 7 Alen. Murtykkelse: $1\frac{1}{2}$ Sten af Mursten. Blytag, lodret Højde 4 Alen. Murstengulv. 1 Vindue. Udvendig Dør af Fyr, delt i 2 Halvdøre, aabnes udad. Indvendig Egedør, aabnes indad.

K i r k e g a a r d e n. 21,462 Kvadratalen Kampestensdige udvendig. 5 Ingange, den ene en Gitterværkspørt, de øvrige 4 er Laager med Klinkefald og Tilholder. (Ved Kongensgaards Udstykning 1913 blev der rundt om Kirkegaarden udmaalt 12 Alen som Fortov, der efter Landmaalerens Opgivelse tilhører Kirken).

I n v e n t a r i e f o r t e g n e l s e (ca. 1862): Prædikestol i gammel Stil, do. Alter med Tavle med 4 voksdugsdækkede Spejle med Billeder af Jesu Lidelse i Getsemane. Jesus bærer Korset til Golgata. Opstandelsen. Himmelfarten. Alterbord af Træ. Knæfaldet af Træ med Læderbetræk og malet Rækværk. Døbefont: dens Kumme en rundt udhulet Kampesten med Trædæksel: Messingfad: Foden af kantet Kampesten. 45 Stole i Højkirken og Taarnet. deraf 6 med Døre. 8 med Fyldingsryglæn, de øvrige med simpelt Læn. 1 lukket Stol for Præsten, 1 do. for Degnen. 1 lukket Stol i Lavkirken for Præstens Familie. — Kirkeblok af Egetræ med 3 Laase. — Der findes bl. a. en blaa Fløjls Messehagel med Sølvkantning og do. Foer. Kalk og Disk af Sølv (forgylt indvendig), et mindre Sæt af Sølv til Hjemmeberettelser. 2 Messinglysestager. 6 Tavler til Salmenumrene (man saa her Kirkesangeren arbejde med Kridtet!) — Malmkirkeklokke. — 2 Bænke (i Koret) til Ungdommen, der assisterer ved Kirkesangen. — 1 Bøsse af Blik til Indsamling til det fri Fattigvæsen, 1 Tavle af Træ til Indsamling i forskellige Øjemed . . . Blandt de Ting, som ikke nævnes, er Pulpituret. Det havde Kirkevægerne

nemlig faaet Tilladelse til at fjerne i 1851. Vi gaar nu videre med Kirkesynsprotokollen.

1862: Altertavlen og Alterbordet (der altsaa har staaet op mod Korets Bagvæg) flyttes fremad, saa der bliver Plads til Præsten bag Altret. Præstens Stol i Koret bortskaffes. Degnestolen sættes i Korbuen. Stolen i Koret for Præstens Hustru tages bort, og der anvises en fast Fruentimmerstol for Præstegaarden nede i Kirken. Knæfaldet flyttes fremad, og Gulvet mellem Knæfald og Alter belægges med Fjæl. — 1864: I Højkirkenes søndre Side anbringes et Vindue i Lighed med de andre (det andet Vindue fra Øst). — 1873: Kirkeklokken, som er revnet, bør omstøbes. Altertavlen som er beskadiget ved I l d e b r a n d, bør repareres. 1876: Ny egemalet Alterskranke. — 1878: Prædikestol med Tilbehør egetræsmalet. Korgavlens Granit omsættes. Fortov lægges om Kirken. — 1879: Paa begge Sider af Altertavlen anbringes grønne Forhæng. — 1888: Der opsættes Kakkellovn i Kirken. — 1895 foretoges en grundig Reparation af Kirken, hvorved navnlig Sydmuren omsattes. Udgiften beløb sig til ca. 3830 Kroner. hvoraf Stenhugger Niels Lyr (fra Idom) og Murer Mogens Pedersen har faaet omtrent de 3000 Kr. — Ved denne Lejlighed blottedes ogsaa Begravelsen under Alteret, og jeg mindes at have set en lille Udstilling af Dødningehoveder. Hvem de har tilhørt i levende Live. kan vel næppe helt opklares. Linderotherne synes jo at være begravet under Taarnet. Blandt dem, der blev begravet i Korgulvet, var dog Beboere fra Kongensgaard. ligeledes fra Præstegaarden, hvorom senere fortælles. Ved denne Lejlighed indsattes ogsaa de tidligere omtalte rundbuede Vinduer. — I 1916 udførtes atter betydelige Arbejder ved Kirken. Man fik da Tilladelse af Stiftsøvrigheden til at bruge 2000 Kr. af Tiendeafløsningskapitalen til Restauration af Alterrammen og

Prædikestolen ved Kunstmaler Johannes Malling, desuden foretoges Maling og Forskønnelse af Kirkerummet ved samme. Den overskydende Bekostning herved maatte man selv tilvejebringe. Desuden anskaffedes bl. a. en Tavle over Præsterne m. m. — Det af J. P. Budsgaard skænkede, store Orgel blev opstillet. Der er ogsaa indlagt elektrisk Lys.

Med Hensyn til Kirkens Ejendomme, da er de jo paa en Maade forsvundne, idet de allerede i 1688 sattes i Hartkorn, og der svaredes en bestemt Afgift af dem, der senere afløstes med Kornydelse eller Penge. Ejendommene var gaaet ind under Gaardene: Kongensgaard, S. Byskov, Hyldgaard, Høgsgaard, Nissumby, Grøngaard, Karhøj (Jorden ved Karhøj kaldtes »Sjælstoft») m. fl. — Den sidste Ejendom, som Kirken havde Raadighed over, var den saakaldte Kirkeeng. I 1893 bortsolgtes denne (N. 13, østre Del) til P. Hedegaard for 1526 Kr., samt 4 Td. Byg aarlig, hvilken sidste Afgift maa være den, som han — efter Regnskabsbogen — har faaet afløst i 1919. Kirkeengen var det Stykke, der laa østen for Kalboer Mark.

I Indberetningen 1766 fortæller Pastor Bruun. at »Torden i Aaret 1674 skal have slagen ned i Kirke-taarnet og afbrændt dens høje Spir og smeltet Klokken«. Da Klokken blev fornyet i 1674, synes der jo at maatte have været noget om denne Historie. Men i Vinding gamle Kirkebog stod: »Anno 1666, den 27. September, afbrændte Nør Nissum Kirkespir; den var saa høj, at den kunde ses 8 Mile paa Havet«. — Denne Optegnelse kan man jo ikke komme uden om. Man fristes derfor til at tro, at det drejer sig om 2 Lynnedslag, og at det første har afbrændt Spiret, medens det andet bl. a. har smeltet Kirkeklokken. Mulig er det dog, at Klokken i 1666 vel har taget Skade, men at man dog har kunnet hjælpe sig med den i de 8

Aar, og at der saa dog kun har været eet Lynnedslag.

I samme Indberetning fortælles endvidere følgende:

»Paa Kirkegaarden, som ligger paa en ganske høj Bakke, skal for fast 100 Aar siden sydvest for Kirken den rasende Ungdom i deres Juleløben gaaet ind og i klart Maaneskin slaaet et Kreds, henved 30 Karle og Piger, og der i Kreds løbende sunget en Sang, Sol, Maane, Planeter og Stjerner til Trods. hvorfor da Skaberen vilde sætte disse Bespottere som Choran, Dathan og Abiram; en Karl af disse, som var bleven staaende uden for Kirkediget, der det kom ham for, at det i Omløbet tegnede til at synke ned i Jorden. saasom han havde sin Kæreste iblandt Kredsen, i en Hast var sprungen ind og skal have taget sin Kæreste ved Haanden og saaledes reddet hende fra den totale Undergang, som straks vederfores de øvrige, som med et sank ned i Jorden og blev borte. Dog skal Jorden saaledes have givet sig under Fødderne, som Karlen fo'r af Sted med Pigen, at der nu fra Kredsen, som endnu giver Tegn til Traditionen, skal være saasom Vejspor til Kirkeristen, som er utilgroede«.

Som det ses heraf, har allerede Pastor Bruun haft en Anelse om, at det er de uforklarlige Pletter i Grønsværet, der har givet Anledning til Sagnet. — Det virkelige i dette Sagn — skriver Dr. O. Nielsen — er Mindet om, at man højtideligholdt Julen ved Runddans med Sang paa Kirkegaarden.

(Angaaende Kirkeristene og deres Hensigt, se Hardsyssel Aarbog, 1932, Side 35).

Det er vel det almindelige, at der i et Sogn — saaledes som i Nissum — ikke findes opbevaret andre Bygninger fra Middelalderen end Kirken. Derimod vil

man tiest — i hvert Fald i Vestjylland — finde bevaret et større Antal **Oldtidsminder**. — Gravhøjene hører jo til det varigste af, hvad Mennesker har opsat som Vidnesbyrd om deres Liv og Færd i de længst forsvundne Tider. De kan sløjfes og bortføres, og saaledes er det jo gaaet mange af dem; men de staar ikke og falder sammen af sig selv. Det er altsaa nærmest noget af en Mærkværdighed, at Nissum Sogn er saa fattigt paa Gravhøje, som Tilfældet er. Naar man har villet tyde dette som et Vidnesbyrd om, at her har været faa Mennesker og ringe Bebyggelse og Opdyrkning i Oldtiden, kan der vel være noget om det. Men adskillige Omstændigheder maa dog her tages i Betragtning, der i hvert Fald vejer noget til i modsat Retning. Som tidligere omtalt har Sognet, i hvert Fald i de senere Aarhundreder, været ret stærkt opdyrket. Næsten alle de gamle Gaardnavne synes at gaa saa langt tilbage, som man overhovedet kan vente at finde skriftlige Optegnelser om Enkeltgaarde. Men paa saa gammeldyrket Jord som den, der findes i den største Del af Nissum Sogn, vil mange Gravhøje i Tidens Løb være forsvundne, fordi de har ligget i Vejen for Dyrkningen, eller maaske, fordi man har haft Brug for deres Jord til Fyld eller til Stenene i dem som Vejmateriale.

Der findes nu næppe andre bevarede Gravhøje i Sognet end Viumhøjene, der ligger i Skellet mellem Nissum og Gudum, og kun 2 af dem i Nissum. En Del flere Oldtidsminder har der dog været, ogsaa i den ret korte Tid, som det er muligt at faa noget at vide om i saa Henseende. Der har saaledes været en Gravhøj — og snarest flere — ved Ardal. Dr. Nielsen fortæller om den storartede Udsigt, der fra denne lille nu opbrudte Høj haves ud til Vesterhavet, samt over Ty og Salling. Ogsaa den tidligere omtalte Vishøj, der nævnes i Præsteindberetningen 1638, og som kun var

»en bitte Knot«, har vistnok været en Gravhøj. Der har snarest været flere i denne Del af Sognet. saaledes de i 1683 nævnte Mungelhøje og Skrinhøj ved Byskov. Baunhøj vest for Kirken og adskillige andre i 1683 nævnte Høje har vel ogsaa været Gravhøje. I Ousgaard Mark blev der i 1868 i et Mosedrag fundet forskellige Sølvsmykker og Sølvmonter, som er indlemmede i Nationalmuseets Samlinger. P. Ejdal fortalte mig, at der i Bakkerne ved Ejdal for nogle Aar siden fandtes Oldtidsgrave. Her fandt man bl. a. en sjælden stor og smuk Urne. Den blev taget op i god Behold. Lærer Søgaard vilde endelig have den og fik den ogsaa, fortæller P. Ejdal, men hvad der senere er bleven af den, véd han ikke. — A. Chr. Gantris fortæller, at der blev fundet en Begravelsesplads i Kamstrup Bakker, sønden for Landevejen. Fundet skete ved Grusgravning og Manden, der gravede, slap ned i Gramkammeret. Der blev fundet 6 Urner. — Ved en nøjere Undersøgelse vilde der sikkert endnu i Traditionen kunde findes et eller andet om ældre Fund af Oldsager. — Men noget synderligt Bidrag til den ældste Bebyggelse og Opdyrkning i Sognet vil vi dog næppe kunne faa frem. Jeg tænker mig, at Oldtidsbebyggelsen især har samlet sig paa to Steder, nemlig for det første langs Fjorden, hvor senere fandtes den lange Stribe af gamle Gaarde, og dernæst i Kanten af det jævne og lave Areal i Sønder sognet. Her har, tænker jeg, i Oldtiden været, om ikke en sammenhængende Sø fra Fenskjær til det vestligste af Sognet, saa dog et Kær med meget Vand. Dette har været omringet af Skov, hvorom Navne som Lindsbol (?). Ejdal, Byskov, Lind, Lundgaard og Skausgaard endnu mindre. Til Bestyrkelse af denne Opfattelse vilde det sikkert have tjent — om der var bevaret nogle flere Gravhøje i Sognet.

— — Angaaende Udstykningen, som er omtalt

sammen med de gamle Ejendomme, bemærkes, at den brugte Fremstilling, af og til kan blive noget omtvistelig. Hvis der er sket Sammenlægning af Jord og Flytning af Bygninger, kan der jo altid være Tvivl om, hvorvidt man skal betragte den ny Ejendom som en Fortsættelse af den gamle. Man ligesom taber Traaden. Nedenfor gengives Gaardenes Arealer i Tdr. Land, som det var for 100 Aar siden. Man vil deraf kunne se Hovedtrækkene af Udstyknngen.

1834: Kongensgaard, 244 Td. — Forumbjerg 17 Td. — Præstegaarden 78. — Ejdal 61. — Lindsbol 24. — Touborg 33. — Gejlgaard 69. — Grummesgaard 67. — Brunsgaard 61. — L. Borum 81. — Ø. Borum 105. — V. Borum 108. — Hald 55. — Tved 52. — Blæsbjerg 53. — S. Skausgaard 70. — Nissumbol 59. — Nikolinesgaard 78. — V. Lundgaard 40. — Ø. Lundgaard 31. — Lundgaard Hus 12. — Tvedhus 7. — Jordemoderen 13½. — Borumhus 9. — Smedsbol 12. — Enkesædet 6½. — Pilgaard 134. — Engmark 8. — Pilgaard Hus (1 b) 6. — S. Balle 96. — N. Balle 43. — Aabenraa 32. — V. Stokholm 76. — Broksgaard 84. — Torngaard 35. — Studsgaard 42. — N. Østergaard 111. — S. Østergaard 57. — Budsgaard 106. — Grøngaard 53. — Sandholm 39. — Midt i By 6. — N. Nygaard 38. — S. Nygaard 37. — Nissumby 97. — Støvelbæk 37. — Ø. Stokholm 49. — Høgsgaard 66. — Hundskjær 52. — Gantris 54. — L. Kamstrup 22. — Ardal 58. — V. Grebsgaard 10. — L. Torngaard 16. — Tudskær 9. — Pinhork 4½. — Splind 8. — Bjerg 78. — N. Touborg 11. — Meld Touborg 6. — V. Skrald 7. — Agergaard 70. — do. Hus 5. — Hyldgaard 112. — S. Byskov 86. — Hyldgaard Parcel (2 b) 18. — S. Byskov do. 21. — N. Byskov 78. — V. Kamstrup 77. — Ø. Kamstrup 72. — Kaalboer 26. — Kamstruphus 10. — Smedslund 13. — Gantrishus 7. — Grøntoft 7. — Karhøj 15. — Ø. Bak 4½. —

Degnebol $2\frac{1}{6}$. — N. Skausgaard 27 Tdr. L.

Dersom man sammenligner ovenstaaende med Gaardenes nuværende Areal, vil man kunne danne sig en Mening om Udstykningens Omfang. Nogle Ejendomme er stærkt indskrænkede, andre er helt forsvundne, saaledes Smedsbol, Midtby, N. Nygaard, Støvelbæk, Gl. Grebsgaard, L. Torngaard Pinhork, Grøntoft . . . Men allerede i 1834 er vistnok alle Steder, sammen med Udskiftningen og Udstykningen, de større Gaarde, som har været delt i 2 Gaardparter, bleven flyttet ud, saaledes at Gaardene er bleven skilt fra hverandre, ogsaa hvad Bygningen angaar. Store Borum er bleven til V. og Ø. Borum, Store Kamstrup ligeledes til V. og Ø. Kamstrup. Nissumboel er bleven delt i 2 hvoraf den ene har faaet Navnet Nikolinesgaard. Gaarden Vejle er bleven til Sandholm og S. Nygaard. Lundgaardene er bleven rykket ud fra hinanden. Af de 2 Hyldgaarde er den ene helt forsvunden . . . Et sidste Minde om de gamle »Tvillinggaardene« finder vi i Brandprotokollen, hvor det endnu i Aaret 1818 om Store Kamstrup hedder: »Begge Gaardene er ved Ladebygningen sammenbyggede«. (Senere blev de skilt fra hinanden, men blev dog liggende tæt sammen endnu mange Aar, indtil V. Kamstrup blev flyttet sønden Landevejen). Navnene Store og Lille Kamstrup, Store og Lille Borum, Øster og Vester Boel, Nør- og Sønder Touborg, Nør- og Sønder Byskov o. s. v. minder os om en Gaarddeling, eller snarere en virkelig Udstykning, som har fundet Sted for 3—400 Aar siden, eller maaske endnu længere tilbage i Tiden; men hvornaar og hvorledes dette er foretaget, er der naturligvis ingen der nu kan gøre Rede for.

Vil man danne sig et Billede af, hvorledes Nissum saa ud for 100 Aar siden maa man ikke blot se paa Gaardenes Arealer og tænke sig Markerne, som

de har set ud — uden senere Tidens Forbedringer, og manglende adskillige af Nutidens Afgrøder; men man maa ogsaa tænke sig Bygningerne. De gamle lerklinede Huse, som saa let lod sig tage ned og stable op et andet Sted, hvis man af en eller anden Grund fandt det formaalstjenligt at flytte dem var ved at vige Pladsen for Grundmur; men set i Afstand gjorde dette ikke stor Forskel. Gaardene var smaa og lave med grønne eller sortagtige Straatage; i langt højere Grad end vor Tids Bygninger faldt de sammen med den omgivende Natur. Det var N a t u r e n, man lagde Mærke til, ikke saa meget Menneskenes Værker og deres Boliger. Naar man nu kommer til Nissum, har man ondt ved at kende Sognet, saaledes som det saa ud for blot 50 Aar siden. De større Bygninger, de knaldrøde Teglstenstage og den tættere Bebyggelse gør, at man ligesom synes, at Naturen er trængt tilbage. Man har mere ondt ved at se de store Linier i Landskabet og at følge Bakkernes og Lavningernes blødt svungne Krumninger. Man færdes vel ogsaa knap saa frit overalt. Man kunde dengang — naar man da ikke ligefrem gik i Kornet — saa temmelig gaa overalt og se det hele efter. Ingen Indhegninger eller spærende Pigtraadshegn lagde sig i Vejen for, at man f. Eks., om man vilde, kunde følge en Bæk lige fra dens Begyndelse og til dens Udløb i Fjorden.

Og endelig maa man, om man vil danne sig et Billede af Sognet for 100 Aar siden, ikke glemme dets fuldstændige Mangel paa Forbindelse med Omverdenen — Vejene undtaget. Ingen Postgang, ingen Dagvogn, ingen af de Traade, der nu vinder sig fra Gaard til Gaard. Ingen andre Samfærdselsmidler end dem, man selv kunde skaffe sig. Men dengang var man jo heller ikke saa bange for de lange Vandringer. Og i Kirkeregnskabsbøgerne og anden Steds ser man i

gamle Dage de knirkende Nissumbovogne paa Langfart. Vi ser dem paa Vej til Holstebro eller Harboøre efter Tømmer; vi ser dem hente Bly ved Oddesund og Sand ved Trabjerg Rimmer at støbe det paa, ja, vi ser dem snegle sig helt ud til Daubjerg efter Kalk. De gamle Nissumbønder har sikkert haft Evnen til at undre sig, og vi kan være vis paa, at de har haft Øjnene godt med sig paa de lange Køreture.

Af de i »Trap« nævnte formentlig forsvundne Gaarde eller Gaardnavne er Pilgaard og Bjerg jo dog til endnu og har været der hele Tiden. Smedsboel og Støvlbæk er foran omtalte. Østerboel og Vesterboel er de to Gaardparter af Nissumboel. Tagbro er den gamle Form for Touborg. (Nørby Skovgaard er en fejlagtig Skrivemaade for: Nør Byskov Gaard). Gadehusgaard er maaske det gamle Navn paa Nissumby. Men om Smedegaard, hvor Fru Ingeborg Lange døde 1690, og Fall, kan jeg ingen Oplysninger give. Det sidste kunde maaske være det gamle »Foldris«, hvis det da ikke er en Fejlskrivning for Hald og hvis »Smedegaard« er Torngaard (hvor der virkelig i sin Tid har været Smedie) kunde Ingeborg Lange tænkes at være den »Fru Ingeborg«, hvis Minde er bevaret i Traditionen.

Indhold af I. Del.

GENNEMGANG AF SOGNET

Indledning	Side	3.
Østre Del af Sognet	Side	13.
Nordre Del samt Pilgaard	Side	28.
Sognets søndre Del	Side	60.
Kongensgaard (herunder Udstykning og Afbyggere, samt K ø b e n h a v n og Forumbjerg)	Side	82.
Kirken	Side	106.
Oldtidsminder	Side	121.
Nogle Tilføjelser angaaende Sognet i sin Helhed	Side	123.